

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція

**Хотешівська сільська рада Камінь-Каширського району
Волинської області**

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Колективна монографія

ЛУЦЬК – 2017

УДК 631.15
ББК 40.7
С 83

Друкується за рішенням вченої ради Волинської ДСГДС НААН
(протокол від 31 березня 2017 р. № 3).

Авторський колектив:

Соколова А. О. (розділ 4, післямова); **Голій О. В.** (пп. 2.2); **Маковецький В. Ф.** (розділ 1, пп. 2.1); **Шуйчик В. Ф.** (розділ 1); **Пузняк О.М.** (передмова); **Поліщук М. О.** (пп. 3.1, анотації); **Пахольчук К. С.** (пп. 3.2); **Голій Н. П.** (пп. 4.1); **Пахольчук К. С.** (пп. 3.3, анотації); **Гонта Н. А.** (пп. 2.2); **Долнер В. А.** (пп. 2.1); **Тимошенко М. М.** (пп. 4.2); **Ратошнюк Т. М.** (пп. 2.1); **Жерибор Л. Л.** (пп. 4.3).

Рецензенти:

Малік М.Й.

доктор економічних наук, професор, академік НААН України, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу розвитку підприємництва і кооперації ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, м. Київ;

Ткачук В.І.

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир;

Божидарнік Т.В.

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та маркетингу Луцького національного технічного університету, м. Луцьк.

Стратегічні орієнтири розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області [текст] : колективна монографія / [А. О. Соколова, О. В. Голій, В. Ф. Маковецький та ін.]. – Луцьк : Надстир'я , 2017 – 124 с.

У монографії викладені результати дослідження сучасного стану та соціально-економічних проблем розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області. Значну увагу приділено обґрунтуванню перспективних напрямів розвитку сільської громади: зростання економічного потенціалу досліджуваної території; забезпечення високих соціальних стандартів життя; організації безпечного та сприятливого для життя і здоров'я довкілля; підвищення духовного та культурного рівня сільських жителів, збереження національних традицій. Колективна монографія включає основні положення «Програми сталого соціально-економічного розвитку сільських територій Волинської області (на прикладі Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району)», яка розглянута, схвалена та затверджена рішенням (позачергової) сесії Камінь-Каширської районної ради VI скликання від 20 жовтня 2015 р. № 50 (протокол № 246/34 від 10.11.2015 р.)

Для працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, керівників і спеціалістів аграрного сектору, науковців, викладачів, аспірантів та студентів навчальних закладів аграрного спрямування.

УДК 631.15
ББК 40.7

ISBN 978-966-517-870-5

© Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН України
© Хотешівська сільська рада Камінь-Каширського району Волинської області, 2017

ЗМІСТ

	Стор.
ПЕРЕДМОВА.....	6
 РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ.....	 13
1.1. Особливості польсько-литовської доби.....	13
1.2. Період російського царизму та Першої світової війни.....	15
1.3. Під владою Польщі (1921-1939 рр.).....	19
1.4. Особливості воєнного (1941-1945 рр.) та післявоєнного періодів.....	26
1.5. Розвиток громади за часів Радянської влади.....	29
 РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ.....	 36
2.1 Загальна природно-кліматична та організаційно-економічна характеристика Хотешівської сільської ради.....	36
2.1.1. Природно-кліматичні умови.....	36
2.1.2. Забезпеченість та використання земельних ресурсів.....	39
2.1.3. Демографічна ситуація та зайнятість населення....	41
2.1.4. Виробнича діяльність сільгосптоваровиробників, які знаходяться на території сільської ради.....	47
2.2. Соціальні та фінансові умови розвитку Хотешівської сільської ради.....	54
2.2.1. Сучасний стан соціальної інфраструктури.....	54
2.2.2. Розвиток місцевого самоврядування та особливості формування бюджету сільської ради..	58

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ (за результатами анкетування).....	61
3.1 Умови та особливості проведеного соціологічного опитування.....	61
3.2 Економічні проблеми розвитку сільської територіальної громади.....	64
3.3 Соціальні та агроекологічні аспекти життя сільської громади.....	68
 РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ.....	 74
4.1 Роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у підвищенні ефективності функціонування господарств населення.....	74
4.2 Необхідність розвитку підприємництва та диверсифікації господарської діяльності в сільській місцевості.....	80
4.3 Формування і реалізація стратегічних орієнтирів розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року.....	86
4.3.1 Аналіз зовнішнього середовища, сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку сільської громади (<i>PEST</i> -, <i>SWOT</i> -аналіз)..	86
4.3.2 Перспективні напрями, цілі, завдання та бачення майбутнього	91
 ПІСЛЯМОВА.....	 114
АНОТАЦІЇ.....	120

*Якщо Ви не думаєте про майбутнє,
то у Вас його не буде!
Джон Голсуорсі*

ПЕРЕДМОВА

Україна є однією з держав, які підтримали міжнародні ініціативи збереження довкілля та обрали за основу свого розвитку концепцію сталого розвитку країни. Такий підхід забезпечує гармонізацію економічного, соціального та екологічного складників діяльності людини. Забезпечення сталого сільського розвитку є нині однією із ключових соціально-економічних проблем України. Це, передусім, пояснюється тим, що майже 90 % країни зосереджено у сільській місцевості, на території якої мешкає майже третина населення.

Справедливо зазначено в «Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на 2015-2020 роки», що в нашій державі сільські території традиційно пов'язуються переважно з сільськогосподарським виробництвом, тоді як у більшості розвинених країн вони зорієнтовані на комплексно-інтегрований розвиток з позицій узагальненого підходу як цілісної соціально-економічної системи, де взаємодіють економічні, соціальні та екологічні чинники¹. Діюча державна політика у сфері розвитку сільських територій не має збалансованого підходу, переважають заходи щодо стимулювання забезпечення зростання та підвищення ефективності аграрного виробництва без прив'язки до створення умов для поліпшення соціально-економічного становища селян, підвищення їхнього добробуту, рівня зайнятості на основі дієвих програм, які враховують потреби конкретних громад і територій. Відсутні підходи щодо врахування регіональних особливостей сільського розвитку, що сприяє подальшій деградації депресивних регіонів.

Сталий соціально-економічний розвиток сільських територій – це процес постійного перетворення якісних та кількісних

¹ Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки: Проект // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/system/files/Єдина%20комплексна%20стратегія%20розвитку%20сільського%20господарства%20та%20сільських%20територій%20на%202015-2020.pdf>

характеристик соціо-еколого-економічної системи, спрямований на досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям сільських територій, що забезпечує при цьому добробут нинішніх та майбутніх поколінь сільських жителів з дотриманням рівноважності, збалансованості, гармонійності, стабільності, конкурентоспроможності та продовольчої безпеки країни.

Європейський досвід свідчить про те, що реальний прогрес на селі забезпечується при активному залученні громад у процес формування та реалізацію локальних ініціатив. Одним з найголовніших напрямів децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування є питання організації сільського самоврядування та самоуправління. Саме завдяки цьому можна забезпечити сталий сільський розвиток як процес цілеспрямованої зміни економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних, побутових, інституційних умов функціонування села у напрямку зростання рівня і якості життя його мешканців.

Сучасний сільський розвиток зумовлений нагальною вимогою позбутися негативних реалій, що накопичилися у аграрній сфері та на сільських територіях. Передумовою їх переведення на модель сталого розвитку є органічна єдність конкретних реалій життєдіяльності селянина із природним, соціальним і екологічним оточенням. Для вибору стратегічних напрямів сталого соціально-економічного розвитку сільських територій України є аналіз і оцінка існуючих проблем та ресурсів для їх вирішення в конкретній області, адміністративному районі, населеному пункті. Регіональний підхід до забезпечення сталого сільського розвитку є особливо актуальним через нерівномірність та диспропорції у розвитку всієї сукупності соціально-економічних та екологічних процесів, що є унікальними практично для кожного села чи селища.

Сільський розвиток на базі громад – модель, в якій цілеспрямована зміна усіх найважливіших факторів розвитку села планується, здійснюється і контролюється самими громадами за сприяння держави. Концепція такого підходу до розвитку села повинна бути покладена в основу наступного реформування системи місцевого самоврядування на сільських територіях, при цьому принцип децентралізації влади має бути реалізований на самому низовому рівні, тобто забезпечувати реальні права та можливості

жителів кожного села самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Визначено, що сучасний стан сільських територій Волинської області характеризується значним дисбалансом, який зумовлений недосконалою організаційною структурою управління, низьким економічним розвитком. Стабільний розвиток сільської території переважно залежить від організації регіональної специфіки та галузевої спеціалізації, інфраструктури, фінансової стабільності регіону. У цьому зв'язку визначальне місце в управлінні сільською територією належить напряму удосконалення наукових основ формування та діяльності місцевої громади, як органу місцевого самоврядування. Тому доцільним вбачається удосконалення системи управління сільськими територіями, активізація ініціативності та відповідальності сільських територіальних громад, створення умов для розвитку багатофункціонального професійно-орієнтованого сільського господарства і села, з урахуванням інтересів різних соціальних груп суспільства, що передбачає раціональне формування конкурентоспроможного багатогалузевого та багатокладного сільського господарства на основі збалансованого нарощування людського і соціального капіталів й розвитку партнерства держави, бізнесу і громад.

Дослідженню соціально-економічних проблем розвитку сільських територій присвячені наукові роботи О. М. Бородіної, В. В. Борщевського, Т. В. Божидарніка, О. Г. Булавки, О. Д. Гудзинського, В. С. Дієсперова, В. Д. Заліска, В. К. Збарського, Т. О. Зінчук, В. І. Куценко, С. Д. Лучик, М. Й. Маліка, Л. І. Михайлової, О. М. Могильного, О. М. Онищенка, І. В. Прокопи, К. В. Прокопищак, В. П. Рябоконя, П. Т. Саблука, М. П. Сахацького, О. В. Скидана, В. І. Ткачука, В. К. Терещенка, Л. М. Черчик, Л. А. Шепотько, К. І. Якуби та інших. Проте наукові засади сталого соціально-економічного розвитку сільських територій на рівні Волинської області досліджені ще недостатньо. Залишаються відкритими питання вивчення шляхів забезпечення динамічного зростання і досягнення зрівноваженого, збалансованого сільського розвитку, зменшення природно-економічних асиметрій у забезпеченні його сталості, оскільки сільські території Волині розташовані у Поліській, Лісостеповій та Перехідній природно-

економічних зонах. До природно-економічної зони волинського Полісся віднесені сільські території Старовижівського, Любешівського, Любомльського, Шацького, Маневицького, Камінь-Каширського та Ратнівського районів. Складність, недостатня вивченість та невирішеність на теоретичному, методологічному й прикладному рівнях забезпечення соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій на прикладі окремої сільської громади зони Полісся Волинської області, обумовили актуальність та доцільність написання даної наукової праці.

Об'єктом детального дослідження економічних, соціально-культурних та екологічних проблем розвитку сільських територій Волинської області обрано Хотешівську сільську раду Камінь-Каширського району, яка включає 2 населених пункти – село Хотешів та село Котуш. Досліджувана сільська громада має багатий історичний досвід свого функціонування, проте, як і більшість Поліських територій, характеризується низкою соціально-економічних та природоохоронних проблем. Багаті природні ресурси та агроекологічні умови волинського Полісся є основою, матеріальним базисом сільськогосподарського виробництва та життєдіяльності сільського населення.

Метою даної наукової роботи є обґрунтування стратегічних орієнтирів та виокремлення перспективних напрямів розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області задля: зростання економічного потенціалу сільської громади; забезпечення високих соціальних стандартів життя; організації безпечного та сприятливого для життя і здоров'я довкілля; підвищення духовного та культурного рівня сільських жителів; збереження національних традицій.

Монографія складається з передмови, чотирьох розділів, післямови, анотацій. У передмові визначається актуальність теми дослідження. У *першому розділі* «Історичні передумови створення та ефективного функціонування Хотешівської сільської ради» розкрито особливості розвитку досліджуваної сільської громади в різні історичні періоди: польсько-литовська доба; період російського царизму та Перша світова війна; друга світова війна та післявоєнний період; часи Радянської влади тощо.

У другому розділі «Основні тенденції та оцінка соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради» дано загальну природно-кліматичну та організаційно-економічну характеристику сільської ради: досліджено природно-кліматичні умови та забезпеченість й використання земельних ресурсів; проаналізовано демографічну ситуацію та зайнятість населення; розкрито соціальні та виробничо-фінансові умови а також проблеми розвитку громади.

Третій розділ «Оцінка сучасного стану та соціально-економічних проблем розвитку Хотешівської сільської ради» присвячений аналізу результатів проведеного соціологічного опитування жителів досліджуваної сільської громади. В розділі розкрито умови та особливості анкетування, досліджено економічні, соціальні та агроекологічні аспекти життя мешканців сільської громади.

У завершальному четвертому розділі «Стратегічні напрями розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року» обґрунтовано перспективні напрями розвитку досліджуваної громади задля її ефективного функціонування, конкретизовано операційні цілі, завдання та бачення майбутнього. Даний розділ містить основні положення розробленої та затвердженої «Програми сталого соціально-економічного розвитку сільських територій Волинської області (на прикладі Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району)». Метою створення цієї Програми було написання такого документу, завдяки якому досліджувана сільська громада зможе раціонально організувати свою майбутню діяльність.

Варто зазначити, що дана науково-методична розробка враховує весь обсяг робіт для майбутнього спільного функціонування громади та дає зрозуміти, а отже запланувати, що може зробити громада власними силами, на що має опосередкований вплив та які ресурси необхідно залучити зі сторони. Це дасть змогу раціонально розподілити наявні природно-кліматичні, матеріально-технічні та трудові ресурси, а отже досягти підвищення інвестиційної і підприємницької активності, забезпечить ефективний розвиток виробничої, соціальної, туристичної інфраструктури, підвищиться рівень екологічної безпеки. Програма була розроблена на підставі законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про державне прогнозування та

розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про стимулювання розвитку регіонів», Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на 2015-2020 роки» з використанням методології проекту Європейського Союзу «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». Необхідність підготовки Програми була викликана: *по – перше*, постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року»; *по – друге*, рішенням Волинської обласної ради від 20.03.2015 р. № 34/7 «Про затвердження Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року»²; *по – третє*, зміною зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку сільських територій Волинської області в умовах євроінтеграції.

Представлена колективна монографія спрямована на визначення мети, напрямків, операційних цілей, конкретних завдань та інструментів для розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем сільського розвитку досліджуваної сільської ради, підвищення рівня економічного потенціалу поліських сільських територій регіону в цілому, продуктивності їх економіки, прибутковості агробізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів та якості життя людей. Під час підготовки монографії використано матеріали нормативно-правових актів, результати історичних та науково-методичних досліджень авторів, статистичні та інші звітні дані Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району, результати соціологічного опитування мешканців с. Хотешів та с. Котуш тощо.

У підготовці колективної монографії «Стратегічні орієнтири розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області» брали участь представники:

- Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції НААН України – Пузняк Оксана Михайлівна, заступник директора з наукової роботи, кандидат біологічних наук (передмова);

² Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/projects/pro-strategiyu-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku>.

Голій Олександр Валентинович, завідувач науково-технологічного відділу економічного аналізу, науково-консультаційного та інформаційного забезпечення трансферу інновацій, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (пп. 2.2); *Соколова Алла Олександрівна*, завідувачка сектору економічного аналізу та оперативної інформації, кандидат економічних наук, доцент (розділ 4, післямова,); *Поліщук Майя Олександрівна*, завідувачка сектору науково-консультаційного та інформаційного забезпечення трансферу інновацій (пп. 3.1, анотації); *Пахольчук Катерина Сергіївна*, науковий співробітник (пп. 3.2); *Голій Наталія Петрівна*, науковий співробітник (пп. 4.1); *Пахольчук Катерина Сергіївна*, головний фахівець (3.3, анотації); *Гонта Наталія Аркадіївна*, головний фахівець (пп. 2.2); *Долнер Вадим Анатолійович*, головний фахівець (розділ 1, пп. 2.1);

- **Інституту сільського господарства Полісся НААН** – *Ратошнюк Тетяна Миколаївна*, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу наукових досліджень з питань інтелектуальної власності, маркетингу інновацій та економічного аналізу (пп. 2.1);

- **Житомирського агротехнічного коледжу** – *Тимошенко Микола Михайлович*, кандидат економічних наук, директор (пп. 4.2);

- **Житомирського національного агроекологічного університету** – *Жерибор Ліна Леонідівна*, здобувач (пп. 4.3);

- **Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області** – *Маковецький Володимир Федорович*, сільський голова (розділ 1, пп. 2.1, розділ 2); *Шуйчик Василь Федорович*, вчитель історії Хотешівської загальноосвітньої школи I-III ст., нині пенсіонер (розділ 1).

Автори монографії не претендують на всебічне висвітлення всіх питань, що стосуються розвитку Хотешівської сільської ради. Положення, що пропонуються у науковій праці, будуть доповнені в процесі подальших науково-практичних досліджень. Разом з тим, викладені у монографії історичні аспекти, теоретичні положення, аналітичні матеріали та практичні рекомендації сприятимуть вирішенню соціально-економічних проблем розвитку сільських територій досліджуваного регіону.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

1.1. Особливості польсько-литовської доби

Хотешівська сільська рада Камінь-Каширського району включає 2 населені пункти – с. Хотешів та с. Котуш. Коли з'явилися перші поселення людей на території сіл не можна достовірно сказати, археологічні дослідження на території села не проводились. В урочищі Червінка (територія біля села Хотешів) знайдено кілька кам'яних сокир, що добре збереглися, та кам'яні наконечники для списів біля озера Свининець (деякі експонати знаходяться в районному музеї). Люди в цей час переходили до осілого способу життя, займалися землеробством, скотарством, рибальством, полюванням. Отже, перші поселення людей з'явилися в кінці 2-го на початку 1-го тисячоліття до нашої ери. Історія села, архівні матеріали, не дають змоги детально відтворити часи далекої минувшини наших предків. Ця історія творилася і розвивалася у сув'язі з загальним розвитком Волині, всієї України. Постійне поселення людей відносять до часів Київської Русі, коли йшла боротьба за землі і виживання.

Основна версія походження назви села впливає із стародавніх переказів про те, що землі на яких ми живемо, належали пану Хотячеву, який переселився із-за Дунаю з 14-ма сім'ями. Йому очевидно, полюбилося тихе затишне місце з річкою, озерами, віддалік від шумних і небезпечних доріг. Прізвище Хотячева і дало назву селу Хотешів. Перші поселення в районі села були в урочищі Маковище та на вулиці Любомирка, де жила пані Любомирська. Остання назва потребує певних уточнень, бо прямо вказує на зв'язок з сім'єю могутніх магнатів-землевласників Любомирських³.

Перша писемна згадка про с. Хотешів датується 25 серпня 1537 року – днем підписання королем акту про угоду між гілками

³ Шуйчик В. Ф. Короткий нарис історії села Хотешів / В.Ф. Шуйчик. – Луцьк, 2006. – С. 1 – 2.

князівського роду Сангушків. Село визнається як маєток князя Василя Михайловича Сангушка-Ковельського. Згодом, у 1542 році Василь Сангушко віддає Хотешів «в заставу» за 500 коп. грошей литовських своїй дружині Софії, як сказано в документі «із землями і людьми, з грошовими, медовими, бобровими, куничними зборами, і з млинами, і з ловами звіриними та пташиними, і з озерами, і з усіма доходами тих маєтків»⁴.

Хотешів у XVI-XVII століттях був прикордонним пунктом між литовськими і польськими землями. Купці, котрі проїжджали по дерев'яному мосту через річку Турію, платили по одному грошу від воза. Через постійні претензії князь Василь Сангушко в 1543 р. обмінявся цими землями з польською королевою Боною, віддавши їй Хотешів та інші поселення. З вказівкою Бони була створена комісія для точного розподілу майна і земель між князем Сангушком-Каширським та її володіннями. Ця комісія підготувала повний опис окремих сіл, маєтностей і замків для королеви. Згідно опису, у Хотешові в 1550 р. проживало 1380 жителів та нараховувалось 192 селянські двори. Вже в той час це було велике й населене село, яке невдовзі стало волосним центром. Тут містилось волосне управління кількох навколишніх сіл, працювала початкова однокласна школа для бажаючих, діяла православна церква. Управління маєтностями Бони здійснювали спеціально визначені керуючі. Після смерті польської королеви у 1577 р. Хотешів, як і всі її багаточисельні маєтки, стали «королівськими столовими помістями»⁵.

У 1564 р. за грамотою польського короля м. Ковель, Вижва, Миляновичі та 28 сіл (в т.ч. Хотешів) переходять у володіння князя Андрія Михайловича Курбського, який втік від російського царя. Тоді у селі було 24 дими, тобто господарства, і проживало майже 300 осіб, за які платив Курбський. Свої останні роки він доживав у власних маєтках. Однак неспокій і ворожнеча сусідів не давали змоги нормально жити і працювати його підданам ⁶. Після його смерті у 1583 р. маєтком володіла його дружина – княгиня Олександра Петрівна з дітьми. Молода весела вдова, маючи великі витрати,

⁴ Арх. кн. Сангуш. Т.4., стор. 306 – 307.

⁵ Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся : краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року/ О. Цинкаловський. – том. 2, Вінніпег, Канада, 1986. – 578 с.

⁶ Жизнь князя Андрея Курбского в Литве и на Волыни, т. 1, стр. 246 – 317.

бажала збільшити свої доходи. При цьому вона відбирала землю у тих, хто служив покійному князю. Це обурило місцеву шляхту та через сім років король відібрав у неї Хотешів та передав у пожиттєве володіння Андрію Фірлею – зятю першої дружини Курбського.

У 16 ст. за рахунок селянських земель зростає фільваркове господарство, посилюється експлуатація селян. Одним з актів пограбування й закріпачення селян стала аграрна реформа, яка була проведена у Литовському князівстві великим князем польським Сигизмундом 11 Августом і відома під назвою «Устава на волоки» (1557 р.). Вся земля була поділена на волоки – ділянки близько 20-25 га. Кращі землі відводились під фільварки, а гірші – селянам. За часів Курбського в урочищі Гора було засновано велике феодалське землеволодіння – Хотешівський фільварок. На цей момент 111 Литовський статут остаточно закріпачив волинських селян. При цьому польська влада старалась витравити все українське: польська мова визнається офіційною; православна церква поступається уніатській; кріпацтво набирає форму рабства.

Варто зазначити, що події визвольної війни Богдана Хмельницького також торкнулися с. Хотешів та навколишніх населених пунктів. Напередодні битви під Берестечком (червень 1651 р.) в Хотешові побував повстанський козацький загін, який діяв в районі Ратно і частина селян приєдналась до нього. По закінченні війни польські порядки відновились. У 1775 р. польський король Станіслав Август передав Хотешів у володіння краківському воєводі графу В. Ржевуському. В цей час почався поділ Польщі і у 1795 р. майже вся Волинь відійшла до Росії.

1.2. Період російського царизму та Першої світової війни

За часів Російської імперії село Хотешів стало власністю держави – казни і було центром однойменної волості, у яку входило 37 сіл і хуторів. Проте селян, як і за Польщі, продовжували експлуатувати. Згідно «Высочайшего указа» від 1832 р. за участь у польському повстанні графа В. Ржевуського було притягнуто до судової відповідальності, а маєтності конфісковано. Пізніше, у 1840 р. маєток Хотешів було передано в адміністративне управління і продано з аукціону 10-го лютого поміщикам Залевському та

Старчевському з правом оренди. В табл. 1.1 наведено дані, які характеризують стан розвитку села у 1840 р.

Таблиця 1.1

Состояние фольварка Хотишовского в 1840 г.⁷

<i>Имение составляет</i>	
<i>Население</i>	с. Хотешовъ – 421 души
	д. Борки – 58 душ
	д. Мостищи – 100 душ
	Всего 804 души мужского пола
<i>Земля</i>	Вся земля – 5572 десятины
	Пахотная – 847 десятин
	Лес – 4100 десятин
	Сенокос – 625 десятин
	Экономические земли – 3742 десятины
	Земля, принадлежащая крестьянам – 1830 десятин

З 1836 р. бере початок офіційна освіта в с. Хотешів. Тут було відкрите волосне однокласне народне училище для бажаючих. Навчання велось польською мовою, з окремими уроками руської мови. Навчались у приватному будинку, вчителями були священники місцевої церкви. У 1860 р., за даними Санкт-Петербурзького Російського державного архіву, на кошти спілки селян Хотешівської волості було збудовано окремий будинок училища, де навчання вже велось тільки російською мовою. В 1862 р. при училищі було відкрито народну бібліотеку на кошти селянської громади. Бібліотечний фонд нараховував: 434 підручники 64 різних назв; для позакласного читання – 141 назва в кількості 359 екземплярів та 3 журнали в кількості 30 шт. Бібліотекою могли користуватись всі бажаючі грамотні жителі села. Підручники видавались учням безкоштовно. Для полегшення праці вчителів надавалась методична література. В 1865 р. в училищі навчалось 26 хлопчиків та 4 дівчинки. Училище утримувалось як за рахунок держави, так і з місцевого бюджету. До 1887 р. училище було у віданні Волинської Палати Державного майна, а потім перейшло у підпорядкування МНП у Санкт-Петербурзі.

З проголошенням Столипінської реформи (1861 р.) почалась нова доба в житті хотешівців. Оскільки ліквідовувалось поміщицьке землеволодіння, а абсолютна більшість селян були державними, то між ними і була розділена казенна земля, без викупу, окрім основних

⁷ Шуйчик В. Ф. Короткий нарис історії села Хотешів / В.Ф. Шуйчик. – Луцьк, 2006. – С. 9.

лісових масивів. Земля ділилась на так звані ревізькі душі. В середньому на одну ревізьку душу припадало по 5,5 десятини. Однак, з часом сім'ї ділились, дробились і земельні ділянки. Варто зазначити, що ставши об'єктом купівлі-продажу, земля почала зосереджуватись в окремих селян. Також був створений громадський земельний фонд із ділянок тих селян, які покидали з певних причин село, або помирали, не залишивши спадок. Найбільшим землевласником залишалась православна церква: їй належали 91 десятина 262 сажні найкращої в Хотешові землі. Всю землю місцевий священик щорічно здавав в оренду за третій сніп. Сам священик отримував щорічно 300 крб, псаломщик – 50 крб, проскурник – 15 крб. Псаломщик та проскурник одночасно забезпечувалися постійними ділянками церковної землі. І тому в селі й досі є урочище «Проскурна».

Виборним органом самоврядування була громада, яка вирішувала важливі справи селян: наділяла малоземельників ділянками, визначала території пасовищ загального користування тощо. Крім того, з найбільш поважних, розсудливих і шанованих сільських жителів обирався громадський суд, що розв'язував незначні місцеві суперечки між мешканцями.

Варто зазначити, що з 1863 р., після придушення невдалого польського повстання, сталися великі зміни в політичному, громадському та культурному житті Волині. Царський уряд хотів повернути до Російської держави селян, і тому з того часу населення західної Волині почали вважати не польським, а руським. Російська мова замінила собою польську в урядових установах, церкві й школі; польській шляхті було заборонено створювати свої виборчі курії; євреї взагалі не дістали виборчого права до земської самоуправи. За даними волосного поліцейського управління, станом на 1 січня 1895 р. в селі проживало 1763 жителі, в т.ч. 901 чоловік та 862 жінки православної віри. Проживало також 74 євреї (іудеї). Волосним старостою був Мойсей Данилович Придатко, а старшиною – І. Парфесюк.

Євреї в основному займались дрібною торгівлею і промислом. З торгових закладів була лише одна корчма. Селяни в основному займались землеробством, проте окремі почали відкривати свої промисли – ковалі, бондарі, шорники, шевці, римарі. Частина

місцевих жителів займалась рибною ловлею, бортництвом, виробництвом меблів з лози, посуду із глини. Досить поширеним промислом стало виробництво дитячої іграшки, що на місцевому діалекті носила назву «чачка».

Як зазначалось вище, земля в кінці 19 ст. на західній Волині стала об'єктом купівлі-продажу, що позитивно вплинуло на рівень життя селян. В 1911 р. в с. Хотешів проживало вже 2400 жителів. Земельні ділянки почали дробитись, з'явилися безземельні селяни, наймити, які працювали за 25-30 копійок в день. Хотешівська волость входила до Камінь-Каширської призивної дільниці. В табл. 1.2. наведено дані про Хотешівську волость у 1900 році.

Таблиця 1.2.

Информация об волости Хотешовской⁸

Основные показатели	1900 г.
Количество дворов	1497
Количество сельских обществ	9
Место нахождения Волостного правления	с. Хотешовъ
крестьян обоого пола, душ	10270
Почтовый адрес Волостного правления	г. Ратно
Имя и фамилия старшины	Исид Парфесюк
Имя и фамилия писаря домашнего образования	Иосиф Комаровский

Револуція 1905-1907 рр. у Хотешові пройшла без особливих виступів. Лише у 1907 р. на сільському сході селяни висловили своє незадоволення з приводу росту податків та виступили проти столипінської реформи. За період 1901-1906 рр. податки зросли на 14,6 %, нерідко за недоїмки проводився опис майна і його конфіскація. Населення примушували безоплатно ремонтувати дороги, виконувати гужову та інші повинності. Переселення на Сибір і Далекий Схід теж не оминуло жителів Хотешова. Проте більш активно хотешівці емігрували за океан. Лише у 1910 р. з Волині до Америки виїхали 5226 осіб, 2184 (41,8 %) – мешканці Ковельського повіту.

Перша світова війна (1914-1918 рр.) негативно вплинула на становище жителів не лише Хотешова, а й Західної Волині в цілому. Багато молодих селян було мобілізовано в російську армію. Лише одиниці з них повернулись додому, пройшовши горнило світової, а потім громадянської війни. З початком війни власті почали забирати

⁸ Пам'ятна книжка Волинської губернії за 1900 рік. – Житомир, 1900. – С. 22 – 46.

худобу, особливо коней, без яких ведення сільськогосподарського виробництва було неможливим.

На початку вересня 1915 р. Хотешів займають австро-угорські війська. В селі розміщується тимчасовий військовий госпіталь та невеликий німецький гарнізон. Німці встановлюють нові порядки: вся громадська земля оголошується власністю окупаційної влади й обробляється за окремими нарядами; вводяться жорсткі порядки; покарання за найменшу непокору чи невиконання наказів. Весь урожай в селі збирався в загальну комору, а потім видавався по невеликій нормі на кожну душу, включаючи немовлят. Було поновлено щорічний податок на здачу худоби, птиці, сала. У 2016 р. в Хотешів було евакуйовано багато жителів з села Седлище, яке знаходилось у прифронтовій зоні й утримувати їх повинні були місцеві жителі за власний рахунок.

В роки Першої світової війни німецькі окупанти вперше почали застосовувати практику набору молоді на роботу в Німеччину. В 1915 р. було відібрано 22 молодих дівчини, які примусово пройшли спеціальний відбір на загальний фізичний розвиток і навіть зовнішній вигляд. По закінченню війни майже всі хотешівські дівчата залишилися на постійне місце проживання в Німеччині. Окремі з них вийшли заміж за німців, але, здебільшого, за українців, які емігрували в Німеччину в роки революції і громадянської війни.

Після більшовицького перевороту (1917 р.) в Росії у Хотешові особливих змін не відбулось: село залишилось в австро-угорській окупації до початку 1919 р. Потім на кілька місяців встановилась влада Директорії і в квітні 1920 р. село попадає знову під нову окупацію, тепер вже польську. На початку серпня 1920 р. 1-а Кінна армія, 25-а Чапаєвська дивізія звільняє Хотешів від поляків й проголошує Радянську владу, яка проіснувала недовго. Після підписання більшовицькою Росією Ризького договору із Польщею, Західна Волинь відійшла до Польщі. Так в історії розвитку с. Хотешів розпочався польський період, який тривав до вересня 1939 року.

1.3. Під владою Польщі (1921-1939 рр.)

Згідно нового адміністративного поділу приєднаних земель, польські власті відносять село Хотешів до Хотешівської волості

Камінь-Каширського повіту Поліського воєводства з центром у м. Бресті. До Хотешівської волості входило 16 навколишніх сіл. Тут розміщувалось волосне управління (гміна), яке очолював вуйт, йому підпорядковувались солтиси (старости) цих сіл. Для підтримання порядку у волості був створений поліцейський постерунок (нині Будинок культури), де служило 4-6 поліцаїв-поляків. Варто зазначити, що всі державні посади займали люди польської національності, хоча вуйтами і солтисами могли бути тільки місцеві жителі, які користувались авторитетом у односельчан. Порядок і дисципліна підтримувались жорсткими заходами та значними штрафами. Наприклад, за сінокіс у невстановленому місці накладався штраф у розмірі 10 злотих, за викинуте сміття на дорогу – 5 злотих, за неприбраний туалет – 5 злотих. Була оголошена державна монополія на тютюнові вироби. За підпільне вирощування тютюну на горищі чи в квасолі – 3,5 злотих. В ліс по гриби чи ягоди можна було ходити придбавши квиток за 1-3 злотих. Хто не міг заплатити штраф, мусив відсидіти у холодній певну кількість днів на власних харчах. Для збору штрафів і податків у гміні існувала спеціальна посада ексекютора.

Щоб скоротити шлях до Камінь-Каширського, на річці Турії було споруджено дерев'яний міст, який нині повністю зруйнований. Виконуючи гужову повинність, селяни возами (а хто не мав – кошиками) навозили і насипали майже кілометровий вал, по якому пройшла дорога від села до мосту. Понад греблею були посаджені осоки, які стоять і досі. За кожен зламаний прутик – 1 злота штрафу. Варто відмітити, що поляки дуже слідкували за станом доріг: щорічно навесні та восени всім селом організовували шарварок, тобто ремонт; завозили хмиз і засипали його землею; все утрамбовували. А вздовж центральної дороги було прокладено тротуари. З 1938 р. почалося спорудження шосейної дороги Камінь-Каширський – Хотешів – Ратне.

Нова влада змушена була давати певну освіту місцевому населенню. До 1932 р. в селі діяла 4-х класна школа, що розміщувалася в окремих хатах. Бажаючі могли здобути семирічну освіту в м. Камінь-Каширську. А з 1932 р. почала працювати семирічна школа у новозбудованому двоповерховому цегляному приміщенні, де працювали 6-7 вчителів. В с. Котуш (яке нині

відноситься до Хотешіської сільської ради) відкрили однокласну школу. Проте подальше здобуття освіти для українців було неможливим.

Аграрна реформа, яку проводив польський уряд, передбачала перерозподіл земельного фонду шляхом обмеження великого земельного володіння і створення нових самостійних малоземельних господарств, побудованих на засадах приватної власності на землю й засоби виробництва. Отримавши у власність землю, сільськогосподарські товаровиробники отримали змогу вільно розпоряджатись виробленою продукцією, що посилило мотивацію до господарювання. Колишній фільварок, закладений ще Андрієм Курбським, належав поміщику Хотинському. У 1921 р. він продав цю землю чотирьом фермерам-колоністам: Качану, Хомичу, Волковицькому, Кривоблоцькому по 54 га кожному. Крім того, вони мали також значну ділянку лісу. Польська адміністрація дозволяла брати власний наділ та належну частину громадської землі й переселятись на хутори. Тому за 1921-1939 рр. навколо села Хотешів з'явилися біля 20 хуторів, що нараховували 188 дворів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні характеристики хуторів, які були створені навколо с. Хотешів, станом на час їх ліквідації, 1953 р.⁹

№	Назва	Кількість дворів, од.	Чисельність жителів, осіб
1.	Великий ліс I	8	41
2.	Великий ліс II	10	31
3.	Вировища	11	53
4.	Ферма	7	36
5.	Катуш (став окремим селом)	50	257
6.	Садки	10	52
7.	Танища	20	96
8.	Дошнявка	6	31
9.	Лузьке	5	20
10.	Каземирка	3	16
11.	Точища	18	92
12.	Садоцьке	11	52
13.	Підгорикенька	7	32
14.	Червона Глина	8	39
15.	Чернявища	8	47
16.	Маковища	6	31
Разом		188	926

⁹ Шуйчик В. Ф. Короткий нарис історії села Хотешів / В.Ф. Шуйчик. – Луцьк, 2006. – С. 24 – 25.

Однак на більшості хуторів заможних селян було мало. Щоб заплатити грошові податки і придбати найнеобхідніші промислово-господарські товари, їм доводилось за безцінь продавати зерно та іншу сільськогосподарську продукцію. Життєвий рівень селян був дуже низький.

Варто відзначити, що польська адміністрація намагалась наблизити місцеве населення до Польщі, показати переваги польської культури над українською. Польські вчителі готували і влаштовували концерти, маскаради на релігійні свята. В селі щорічно проводились виставки врожаю зернових культур, овочів, фруктів, а також худоби і реманенту. Переможці нагороджувалися призами: плугом, бороною, віялкою чи племінною худобою. Для підвищення продуктивності тваринництва поляки завозили кращі племінні породи коней, корів, свиней з Англії, Голландії. Їх розподіляли по кращих господарствах безоплатно, з умовою, що вони покращуватимуть місцеві породи тварин. Сільські господарі утримували цю худобу на правах оренди, а через 3-5 років, вона переходила у їх власність. Для окремих молодих селян влаштовували короткотермінові курси агрономів, зоотехніків.

Кілька разів на рік проводилися в селі великі ярмарки. На них збиралися купці і продавці з усіх сіл волості та навколишніх містечок повіту. Торгували всім, чим була багата поліська земля: зерно, гриби, ягоди, риба, мед, молочні продукти, худоба та ін. Поряд з базарною та ярмарковою торгівлею в селі існувала сітка постійних торгових закладів. Державна торгівля була представлена магазином продовольчих і промислових товарів. Цей будинок зберігся і нині. Після реконструкції, тут знаходиться крамниця «Промислові товари» Бузаківського ССТ. Крім того, торгували три приватні єврейські магазини-склепи. Особливе місце займала корчма (колишня бібліотека, тепер вже знесена), якою володів в минулому офіцер Білої гвардії Васильєв. Він мав патент на виготовлення і продаж горілчаних напоїв і пива. У корчмі можна було поїсти домашніх страв, випити, відсвяткувати якусь урочисту подію. Крім того, для приїжджих було облаштовано кілька кімнат, де вони могли відпочити чи переночувати. Існувала також «Чарочна» (біля Саковича), де можна було нашвидкуруч перехилити чарку та з'їсти канাপку. А єврейська сім'я (теперішній колгоспний будинок біля дитячого садка) сама пекла і продавала хліб та хлібобулочні вироби. Також в селі

жили дрібні євреї-крамарі, які щодня ходили по селу та пропонували селянам різний дрібний крам. Практично в Хотешові можна було придбати через магазин державної торгівлі всі товари, які вироблялись у Польщі, Німеччині, Англії, США. Навіть цитрусові завозились із Африки. При відсутності необхідних товарів існував спеціальний зошит замовлень, які швидко виконувались. Проте прості селяни були майже без грошей і не мали можливості купувати ці товари – вони були надто дорогими. Всі гроші вкладались у землю, як основний капітал, що вважався вічним. Сільські жителі старалися придбати лише найнеобхідніші товари: сіль, цукор, сірники, гас, упряж для коней; багатші купували вози, сіялки, віялки тощо. Одяг здебільшого був домотканий, взуття – постолі. На свята, звичайно, справляли найкращий одяг: чоботи, черевики, оздоблені кожушки, свити, яскраві хустини, стрічки. Окрасою кожної дівчини була вишита сорочка, кольорова спідниця із стрічками, намисто. В довгі зимові вечори юнаки і дівчата, молодички збирались на вечорниці, де пряли, вишивали, співали й танцювали, на свята наймали музик. Влітку ігри та розваги переносились на природу.

Окремі жителі Хотешова почали будувати собі кращі оселі, курні хати стали відживати. Зросла потреба у випаленій цеглі, зокрема для будівництва школи. У 1931-1932 рр. на місці теперішнього урочища Цегельня на кошти гміни було збудовано цегельний завод, яким керував поляк Франек. Тут постійно

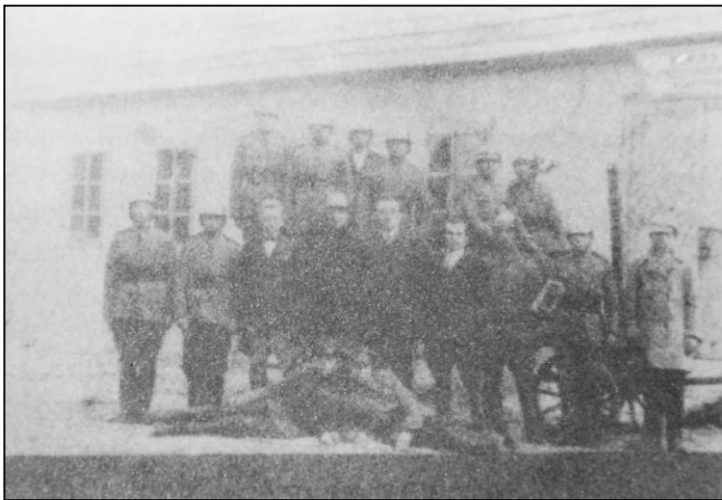
працювало 6-11 чоловік. Перша цегла пішла на будівництво школи, а потім її возили в м. Камінь-Каширський для будівництва Спудельного дому (будинку зібрання польської шляхти, тепер Будинок культури). Пізніше цеглу продавали всім бажачим, вона була високої якості.

Рис. 1.1. Будинок пошти, 1936 р.

Як волостний центр, Хотешів мав поштовий зв'язок. Пошта знаходилась в теперішньому будинку Короліка Семена Івановича (див. рис. 1.1.). Цій сім'ї було доручено доставку пошти із Камінь-Каширська і назад. Для цього обладнали спеціальну підводу, візник навіть мав зброю.

Тут же, на пошті, знаходився телефонний комутатор, який зв'язував установи села з Камінь-Каширським, Ратним, Ковелем, Пінськом, Брестом, Варшавою. До цього часу збереглися вивіски поштового відділення та поліцейського постерунку Хотешова.

Волосним управлінням непогано була організована пожежна служба. Пожежна команда складалась з 15 чоловік, які пройшли відповідне навчання та постійно займались тренуванням (рис. 1.2.).

Для пожежників збудували спеціальне депо, де містився протипожежний інвентар, кінна бричка з ручним водним насосом. Біля депо стояла пожежна вежа, чергування на ній велось цілодобово.

Рис. 1.2. Пожежна команда, 1930 р.

Влітку щоночі 4 чоловіки по черзі чергували на вулицях села, щоб запобігти пожежам і вчасно попередити населення. Кожен двір на випадок пожежі мав окремий припис, що брати з собою. Все це зберігалось на видному місці і в справному стані.

Крім того, польське законодавство передбачало призови українців на військову службу, яку проходили на території всієї Польської держави. Однак доступ до офіцерських звань і посад їм був закритий. Єдиним вищим чином було звання «капрал». Варто відмітити, що польська влада турбувалась про інвалідів війни. Так інвалід 1 Світової війни Королік Потап отримував пенсію в розмірі 110 злотих.

За часів панської Польщі поліщуки дістали можливість виїхати за межі України. Багато хотешівців виїхали до США, Канади,

Латинської Америки. Одні заробляли, повертались додому, купували землю, продовжували господарювати. Інші назавжди лишилися там, покинувши вдома сім'ю без засобів існування, заводили нові сім'ї. Для поїздки в Америку необхідно було мати від 400 до 800 злотих. Це значна сума, оскільки один долар коштував тоді 8 злотих. Для цього брали позики в багатих під заставу землі, хати, худоби. Часто через несплату все переходило до рук кредиторів, а сім'ї залишались на вулиці. Коли нічого було заставляти, брали позику через заможного посередника, який посвідчував у війта даний договір. І досить часто сума стягувалась саме з нього, коли боржник своєчасно не сплачував борг. Окремі хотешівці надовго осіли в Америці і повернулись лише за Радянської влади, яка закликала їх до цього повернення. Ще і сьогодні живуть хотешівці чи їх нащадки в Америці. Окремі з них спілкуються з родичами, інші вже й не знають отчого краю.

Підсумовуючи вище вказане, варто зазначити, що незважаючи на процес інтенсивного ополячення мешканці Хотешова зберегли свої народні традиції, звичаї, релігію і свою рідну мову. Протести проти поляків виражались більше мовчки.

Першого вересня 1939 р. нападом фашистської Німеччини на Польщу почалася Друга Світова війна. Польська армія в тяжких боях відступала і терпіла поразку. Окремі хотешівці, як служили тоді у війську, також приймали участь у боях з фашистами, окремі з них загинули. Коли польські військові частини почали відступати на територію України, українців стали відпускати додому. Село в цей час зайнято вичікувальну позицію. І вже 17 вересня 1939 р. Червона Армія перейшла кордон, а 22 вересня представники нової влади з'явилися в Хотешові. Населення радо вітало їх, оскільки вважали визволителями від польської неволі. В селі пройшли перші вибори, влада зайнялась перебудовою: було відкрито державний магазин, де було вдосталь товарів; відновилися заняття в школі й початкова освіта стала обов'язковою. Поступово влада набирала силу, проводилась значна робота з колективізації. Проте хотешівці виявились досить обережними в цьому питанні і лише в 1940 р. 14 сімей створили перший колгосп ім. Будьонного. Головою правління обрано Маковецького Остапа Семеновича. Проте колгосп функціонував неефективно, оскільки була відсутня матеріально-технічна база. Значних репресій в селі не було, лише збори податків.

Нікого, окрім польських сімей, не вивозили у віддалені райони СРСР. Однак Радянська влада не встигла міцно утвердитися в Хотешові до початку Великої Вітчизняної війни.

1.4. Особливості воєнного (1941-1945 рр.) та післявоєнного періодів

Велика Вітчизняна війна (1941-1945 рр.) боляче зачепила хотешівців, як і багато мільйонів людей України, зламала їх долі, розлучила сім'ї. Вже 29 червня 1941 р. фашисти ввійшли в Камінь-Каширський, а на початку липня 1941 р. в село прибув загін гітлерівців. Людей ознайомили з новими порядками першими німецькими наказами, які зобов'язували селян до здачі худоби, птиці, зерна. Також попередили про відповідальність за невиконання наказів чи боротьбу проти німців: покарання було одне – розстріл. Були проведені вибори старости та начальника поліції. Так почалося життя хотешівців в окупації, яке мало чим відрізнялось від радянського. Колгосп на той час розпався, худобу й інвентар селяни розібрали по домівках і кожна сім'я самостійно займалась веденням господарства. Німці дуже жорстко слідували за порядком і особливо за виконанням поставок продуктів. Постійного гарнізону фашисти в селі не тримали, а бували наїздами. В серпні 1942 р. в село прибули німецькі агітатори для збору молоді на роботи в Німеччину. Кілька чоловік вдалося загітувати, решту вивезли силою. Більше 20 жителів села відбували німецьку каторгу, витрачаючи молоді сили на заводах фатерлянду та полях бауерів.

22 вересня 1942 р. німці зібрали всіх поліцаїв по селах і повезли їх в бік Ратного, а вже через декілька днів всі повернулись на возах із награбованим майном. Там поліція з Хотешова і деяких інших сіл брала участь у спаленні села Кортеліси і знищенні його жителів у цій варварській і нелюдській акції. Крім того, трагедії продовжувались і в самому селі. Листопад 1942 р. став трагічною сторінкою в історії села, оскільки відбувся масовий розстріл хотешівських євреїв біля цегельні Франека. Через декілька тижнів подібна акція була повторена у ще більшому масштабі: в урочищі Підчерітне фашисти

розстріляли 72 євреї. Як зазначалось в пп. 1.2., жителі єврейської національності здавна жили в Хотешові та навколишніх селах, більшість з них займалась дрібною торгівлею та важко працювала теслярами, гончарами, столярами, шорниками, бондарями. У 1994 р. на колишній цегельні встановлено меморіальний знак – як пам'ятник жертвам фашизму.

Варто відзначити факт існування ОУН-УПА на території села під час війни. У 1942 р. було створено Українську народну самооборону і на Західній Волині почали виникати перші відділи УПА. Камінь-Каширський район відносився до Ковельського округу групи «Північ» (провідник Сушко) поліської зони під командою Дубового. Основна ударна група розташувалась в районі с. Хотешів. Головну роль у формуванні тут боївок УПА відіграли істинний націоналіст, місцевий священик Олександр Білецький та колишній голова довоєнного сільпо Маковецький Петро Іванович («Вовчок»). Вони згуртували навколо себе місцеву молодь, проводячи велику пропагандистську роботу. В кінці 1942 р. сформувалась перша боївка, основу якої склали українські поліцаї, що перейшли від ворога із зброєю в руках. Саме «Вовчок», будучи членом ОУН, вийшов на зв'язок з центральним проводом ОУН-УПА, вів безпосередню підготовку до активних дій проти фашистів.

У 1943 р. почалось широкомасштабне формування повстанських загонів по всій Західній Україні. В с. Котуш та в с. Хотешів на вул. Любомирка було влаштовано свого роду військовий комісаріат, де збирались чоловіки призовного віку. Вони проходили медичний огляд, ознайомлювались з метою та завданнями УПА. Новобранці врочисто давали клятву на символічній могилі Тараса Шевченка, яка була споруджена в селі неподалік церкви.

Населення Хотешова свою територію називало республікою «Вільна Україна». У селі в 1943-му на початку 1944 р. розміщувався курінь УПА «Назара Криги». В урочищах Зарічки, Точища та біля села Підгір'я (тепер Ратнівського району) було сформовано господарський взвод, який мав склади зброї, пекарню, млин, ремонтну майстерню, кухню, м'ясопереробний цех та аптечний пункт. Комендантом господарства був призначений Дейнека Лук'ян «Балаховець». У селі в ті роки знаходилася школа підстаршин УПА, в якій навчалось до 100 вояків для всієї групи «Північ». У Хотешові

часто розміщувалась ставка надобласного провідника «Ворона», після його загибелі «Лева», вбитого 25 березня 1945 р. в с. Підбороччя. Також діяла майстерня, де шили одяг, зокрема форму захисного кольору з жовтим кантом тощо. Всього в лісах навколо села діяли три сотні, які входили в курінь «Назара». Сотня «Мазепа» (Івана Кобця) мала найкращий вишкіл в усій групі «Північ». Також були задіяні у боротьбі з ворогом сотні «Подільця», «Хмари», окремий відділ «Голуба». В той час Хотешів називали другим Києвом – столицею УПА на Поліссі. Всього у лісах навколо села діяло три сотні, які входили в курінь «Назара».

Наближався 1944 рік. Боротьба між червоними партизанами і бандерівцями ставала все запеклішою. Після Курської битви більшовики вже були впевнені у своїй перемозі над фашистською Німеччиною і тому була дана вказівка в усі радянські партизанські загони про припинення співробітництва з бандерівцями і перехід до прямої боротьби з ними. Тому оунівці почали домовлятися з німцями про спільну боротьбу з більшовизмом. В січні 1944 р. в м. Камінь-Карський відбулись переговори представників УПА з начальником німецького гарнізону, в результаті яких місто, разом із боєприпасами, запасами продовольства і фуражу перейшло до УПА (рис. 1.3.).

Проте вже на початку березня в Хотешів ввійшов великий загін червоних партизан ім. Котовського із з'єднання генерала Іванова. Партизани вибили бандерівців із села, пограбували склади оунівців. А 16 квітня партизанське з'єднання Федорова атакувало м. Камінь-Каширський, яке обороняла боївка під командою Ворона. Бандерівці після запеклого бою змушені були відступити в напрямку річки Прип'ять.

В цей же день в Хотеші вступила Червона Армія. Оунівці перед відходом з села спалили міст через Турію і більше тижня стримували наступ переважаючих сил більшовицької армії. Після бою вцілілі вояки поодинці пробирались в Хотешівський ліс у потаємні партизанські схрони. У сільській раді села зберігаються

Рис. 1.3. Територія УПА

документи, записи очевидців про 34 місцевих жителів, які були в ОУН-УПА і загинули під час операції НКВС, у боях із радянськими партизанами.

Влітку 1944 р. більше 2 місяців фронт стояв на лінії Ратно-Щедрогір. В село повернулась Радянська влада, а разом з нею і репресивні органи. Органи НКДБ і міліції розпочали масові арешти сімей членів УПА. Знову почали створювати колгосп. Майно, реманент, будинки та господарські приміщення конфісковували. З 1 вересня 1944 року почала роботу школа по приватних будинках села. А тим часом протиборство ОУН-УПА і Радянської влади продовжувалось: розпочався другий етап боротьби, який був ще запеклішим. Каральні загони ОУН безжально діяли проти представників влади, вбивали офіцерів, радянських чиновників. Органи НКВС, в свою чергу, часто переодягнувшись в уніформу УПА громили лісові хутори. Не був винятком у цьому протиборстві і Хотешівський край. Проте боротьба ОУН-УПА з Радянською владою не могла тривати довго і 26 березня 1952 р. останні бандерівці Камінь-Каширського району Волинської області були знешкоджені. Слід відмітити, що починаючи боротьбу проти фашистів і Радянської влади, ОУН-УПА не могла не розуміти про її трагічний кінець. Але національна свідомість та патріотизм взяли верх. Слова Т.Шевченка: «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине, ось де, люди, наша слава, слава України!» вели героїв на боротьбу.

1.5. Розвиток громади за часів Радянської влади

У 1947 році розпочалася колективізація села. Новостворений колгосп, який був другим у Ратнівському районі, назвали ім. Будьонного, головою правління було обрано Маковецького О. С. У 1948 р. до його складу ввійшов колгосп «Сталінський шлях», який також був організований в с. Хотешів для швидкого й масового залучення селян до колективізації. Згодом колгосп отримав назву «Маяк». Бригадним селом став колишній хутір Котуш. Колгосп будувався важко, оскільки селяни не мали бажання туди вступати, найбільш непокірних та заможних виселяли на Далекий Схід, Сибір,

Казахстан. В 1948 р. із с. Хотешів було вивезено 16 куркульських господарств, їх майно: реманент, худоба, віялки, сівалки, молотарки плуги і вози передавались в колгосп. Селянам дозволяли тримати корову, домашню птицю, свиней та мати присадибну ділянку не більше 0,5 га. Саме ці ділянки давали можливість людям вижити, не померти голодною смертю. Адже особливо важким ярмом на шії селян були продовольчі податки і облігації державного займу. Декілька мешканців села в проголодні роки були засуджені за законом «п'яти колосків», відсиділи у тюрмах, таборах по 8-10 років. Поступово всі селяни були залучені до колгоспного сільськогосподарського виробництва. Спочатку всі роботи виконувались вручну чи за допомогою живої тяглової сили. Перша техніка з'явилась значно пізніше.

На початку 50-х років в селі побудована пилорама та млин, а також було відновлено роботу олійниці, яку забрали у селянина-власника. Вітряки, які непогано зарекомендували себе за часів Польщі, стали відживати. Варто відмітити одну надважливу подію в розвитку громади за часів Радянської влади – електрифікація села (квітень 1951 р.). Колгосп збудував власну електростанцію, одну з перших у сільській місцевості Волинської області. Електростанція, як і млин приводилась в рух локомотивом (паровиком) і часто, особливо взимку, коли не вистачало дров, розбирали на паливо хліви та хати репресованих селян.

Після смерті Сталіна (1954 р.) в с. Хотешів відбулись значні зміни. В першу чергу почав проходити болісний процес ліквідації хутірської системи (див. пп. 1.3 «Під владою Польщі (1921-1939 рр.)»), який закінчився лише на початку 70-х років. Наступною характерною рисою того часу стало відчуження селян від землі: присадибні ділянки прискіпливо перемірялись; здійснювалось винищення селянської великої рогатої худоби, оскільки обмежувались випаси; велась боротьба; коней силоміць вивозили на м'ясокомбінат. Селяни були залежними від правління, бригадирів та особливо від голови колгоспу. Проте були за Хрущова й позитивні моменти. На початку 60-х років селяни здобули право вільно залишати село, що спричинило масову міграцію у Казахстан, Росію, Білорусію. Багато хотешівців зайнялись підпільною комерцією: їздили в Брест, Ригу, Москву, там закуповували невеликі партії

ходових товарів і продавали односельчанам. Було відмінено податок на фруктові дерева, що сприяло розвитку садівництва.

У 60-і роки життя в селі Хотешів було насичене розмаїттям подій. Кількість населення досягла більше трьох тисяч чоловік. Особливо було багато молоді. Саме її силами в цей час збудовано сільський стадіон, де систематично влаштовувались спортивні свята, змагання. В селі було організовано футбольну, гандбольну та волейбольну команди, які вважались кращими в районі. Також в той

час активно діяв Будинок культури (рис. 1.4.).

Рис. 1.4. Будинок культури, 1965 р.

Був створений духовий оркестр, працювали драматичний та хоровий гуртки, бібліотека. Регулярно демонструвались кінофільми, часто читались лекції, проводились всілякі конференції і тематичні вечори.

Основою культурно-масових колективів тих років були вчителі та працівники

місцевої лікарні.

Хотешівці вважались одними з найбільш освічених селян в Камінь-Каширському районі. Варто відмітити, що до грудня 1962 р. село відносилось до Ратнівського району, а після об'єднання Камінь-Каширського, Любешівського та Ратнівського районів, яке себе не виправдало, у 1965 р. було віднесено до Камінь-Каширського.

Сільськогосподарське виробництво в Хотешівській сільській раді здійснювалось на полях та фермах колгоспу «Маяк», який був створений у 1952 р. на базі колгоспу ім. Будьонного. Очолив підприємство Корійчук Іпатій Ананійович. У 1961 р. керівником було обрано Савосюка Володимира Григоровича, з 1963-1969 рр. підприємством керував Козел Адам Іванович, з 1969-1974 рр. – Парфесюк Денис Адамович. У 1974 р. відбулось об'єднання двох колгоспів сіл Добре і Хотешів в один під назвою ім. Жовтневої революції. Головою знову обрано Козла А.І., який тривалий час

очолював господарство і залишив добрий спогад у односельчан. Саме при ньому в 1974 р. прокладено до села дорогу з твердим покриттям, споруджено приміщення ферм, побудовано дитячий садок, магазин, кафе, двоповерхові житлові будинки тощо. В табл. 1.4 наведено соціалістичні зобов'язання колгоспу «Маяк» Камінь-Каширського району на 1967 р.

Кращих працівників нагороджували грамотами, цінними призами, бригади чи ланки – перехідними червоними прапорами. Портрети передовиків розміщували на Дошці пошани. Варто відмітити, що ці заходи були суттєвими мотиваційними чинниками високопродуктивної праці. У 1968 р. припинила роботу колгоспна електростанція, введено в дію державну електромережу. Колгосп регулярно поповнювався технікою, сільськогосподарське виробництво було забезпечене паливом, добривами, засобами захисту тощо.

Таблиця 1.4

Соціалістичні зобов'язання колгоспу «Маяк» Камінь-Каширського району на 1967 р.¹⁰

Планові показники	1967 р.
Урожайність, ц/га	
- зернових	12
- картоплі	150
- льоно-волокна	3,2
- овочів	120
- цукрових буряків	200
- кормових коренеплодів	200
- зеленої маси кукурудзи	250
Виробити на 100га сільськогосподарських угідь, ц	
- м'яса ВРХ	650
- молока	3380
Середньорічний надій молока на 1 корову, кг	1300

Проте урожайність зростала повільно, оскільки несприятливі ґрунтово-кліматичні умови зони Полісся не дозволяли отримувати високі врожаї. В кінці 60-х на початку 70-х років було розпочато меліорацію навколишніх боліт. З одного боку, це збільшило кількість орної землі колгоспу, проте з іншого – у навколишніх селах влітку почали пересихати колодязі. Як наслідок – різко зменшилась кількість дикої водоплавної птиці, почали зникати окремі види

¹⁰ Шуйчик В. Ф. Короткий нарис історії села Хотешів / В.Ф. Шуйчик. – Луцьк, 2006. – С. 51.

флори. В 1983 р. керівником колгоспу обрано Матвійчука Панаса Іларіоновича. У 1987 р. колгоспи було роз'єднано, прийнято нову назву – колгосп (з 1992 р. КСП) ім. Лесі Українки. Головою правління призначений Зубач П.В., який займав цю посаду тривалий час. Після реформування у 1999 р. агропідприємство було перетворене у сільськогосподарський виробничий кооператив (СВК) «Хотешівський», який очолив П.Д. Новосад. Нині голова СВК – Куцик Адам Іванович.

Окремим питанням того часу була транспортна проблема. За хорошої погоди та сухої дороги можна було виїхати з села автобусами Хотешів – Камінь-Каширський та Хотешів – Брест. У 60-х роках діяла шосейна дорога Камінь-Каширський – Ратно. Тому шлях до райцентру перемістився в бік с. Бузак. Проте дорога йшла через болотисту місцевість і часто по кілька місяців по ній можна було проїхати лише гусеничним трактором. 1974 р. був надто вологим, ніяка, навіть військова техніка, не могла пройти дорогами до села. Продукти та товари першої необхідності доставляли на стадіон гелікоптерами. Саме цей рік став переломним у вирішенні транспортної проблеми: від с. Бузак до с. Хотешів, а потім і на с. Котуш й с. Підгір'я розпочалося будівництво дороги з твердим покриттям. Лише на початку 90-х років гравійне покриття з'явилося майже на кожній вулиці села.

Варто повернутись до питання про розвиток освіти в Хотешівській сільській раді за часів Радянської влади. В 1953 р. відбудована та реконструйована школа стала десятирічкою (рис. 1.5.).

Протягом 1956-1958 рр. школу щорічно закінчували 13-20 осіб. Пізніше вона стала найбільшою сільською школою серед трьох районів. Тут навчались діти з усієї навколишньої округи: з сіл Доброго, Теклине, Видричі, Мельник, Річиці, Черча, Щедрогір'я, Щетиня, Поступля, Бузак та

Рис. 1.5. Хотешівська СШ І-ІІІ ст., 1953 р.

інших. До їх послуг працювали два гуртожитки. В окремі роки одночасно в школі навчалось більше 600 учнів.

В школі працювали багато висококваліфікованих вчителів не лише місцевих, а й з інших міст і сіл України, в т.ч. із Києва. Приміщення школи налічує 11 класних кімнат. Площа складає 1405 м². Цікавим є факт, що у 1966 р. в Хотешівській середній школі навчалось 578 учнів, у 2000 році – 264. У 1978 р. за державні кошти було збудовано двоповерховий житловий будинок для вчительських кадрів. Варто зазначити, що з стін Хотешівської середньої школи вийшли понад 200 вчителів, 50 лікарів, більше 100 медичних сестер, багато спеціалістів галузі сільського господарства: агрономів, зоотехніків, механізаторів та ін.

У 1950 році побудоване приміщення будинку культури площею 360 м² із залом на 230 місць. Приміщення сільської бібліотеки споруджене в 1974 р., книжковий фонд якої у 2000 році становив 22315 примірників. В селі також функціонувало відділення пошти (див. рис. 1.6.). Була розвинута мережа торгових закладів.

Рис. 1.6. Приміщення пошти, 1968 р.

У 1970 році в Хотешові побудоване приміщення міжрайонної туберкульозної лікарні площею 1428 м². Лікарня розрахована на 100 ліжок. Крім туб відділення працювало терапевтичне відділення та родильна палата, яку закрили у 1975 р. Крім того, в селі діяв стаціонарний медичний пункт.

Сільську раду очолювали, починаючи з 1944 року, І.М. Коваль, В.М. Юхимчук, О.С. Маковецький, Ф.Я. Коваль, І.Ф. Свистун, А.І. Козел, В.Г. Савосюк, А.С. Парфесюк та інші. Нині сільським головою Хотешівської сільської ради є Маковецький Володимир Федорович – людина, яка всім серцем вболіває за сільських жителів своєї громади (рис. 1.7).

Отже, Хотешівська сільська рада Камінь-Каширського району – це сільська громада, яка має багатий історичний досвід свого функціонування, проте, як і в більшості сільських територій регіону, залишаються невирішеними низка соціально-економічних, організаційно-правових та екологічних проблем.

***Рис. 1.7. Сільський голова –
Маковецький В.Ф.***

Новітня економічна парадигма соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах євроінтеграції передбачає глибинну трансформацію виробничої, соціальної, екологічної а також життєвої системи села. Трансформаційні зміни торкаються всіх без виключення складових сільського розвитку, а головне – особистості та її поведінки.

З огляду на те, що в умовах ринку сільські громади повинні створювати територіальне висококонкурентне виробництво та належний соціум села, пріоритетними завданнями для них мають бути: диверсифікація зайнятості; створення нових робочих місць у виробництві та невиробничій сфері; підвищення економічного розвитку кожного територіально-адміністративного утворення за рахунок високопродуктивної праці. Такий підхід дасть змогу розв'язати проблеми створення соціального середовища в кожному населеному пункті та суттєво зміцнити територіально-просторовий статус адміністративно-територіальних одиниць і області загалом. Такі дії потребують чіткого визначення перш за все стратегії. А під її реалізацію функціональних повноважень владних та самоврядних структур, які б забезпечили подолання кризових явищ у виробництві та розбудові соціальної сфери села і сільських територій.

У зв'язку з цим, ключовими напрями розвитку сільських територій зони Полісся Волинської області має стати розвиток інститутів громадського суспільства та, насамперед, самоврядування, що потребує створення відповідної фінансової та інституційної бази й посилення місцевого самоврядування в умовах децентралізації.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

2.1. Загальна природно-кліматична та організаційно-економічна характеристика Хотешівської сільської ради

2.1.1. Природно-кліматичні умови

Розташоване село Хотешів на північному заході Камінь-Каширського району Волинської області. Відстань до районного центру м. Камінь-Каширський складає 25 км, до найближчої залізничної станції – 27 км¹¹. Його сусідами на півдні є с. Добре Камінь-Каширського району, на півночі – с. Підгір'я Ратнівського району, на сході – с. Черче камінь-Каширського району, на заході – с. Мельники-Річицькі Ратнівського району, на північному сході – с. Щетинь Любешівського району, південному сході – с. Острівок Камінь-Каширського району, північному заході – с. Річиця Ратнівського району.

Поселення розташоване на дерново-підзолистих, піщаних, глиняних, супіщаних ґрунтах. Місцевість рівнинна з великими болотистими масивами, зокрема Кожух, Глушка, Дубуське, Садки та ін. Багато боліт на сьогодні осушено з купинним мікрорельєфом. На території Хотешівської сільської ради є значні родовища корисних копалин місцевого значення: Котушське рудне поле із запасами самородної міді; поклади фосфоритів; запаси торфу в урочищі Мох; запаси глини, піску. Найнижчою місцевістю є район вулиці Гнів'ян (біля церкви), а найвищими точками – урочища Гора і Чирвінка.

З південного боку село прикрашає озеро Свиринець. Це невелике заплавне озеро, яке має зв'язок з річкою Турія, особливо під час весняної повені. На сьогодні озеро близьке до загибелі, воно заболочується, заростає, йому потрібна допомога людини, щоб прочистити його дно, поглибити. На заході знаходиться озеро Сірче. Це озеро значно більше і глибше, з двох сторін охоплене масивом

¹¹ Історія міст і сіл Української РСР, Волинська область. Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, Київ, 1970. – С. 270.

лісу. В ньому водяться різні види риб, є багато раків, а це є ознакою того, що озеро «живе». Раки – це природний індикатор чистоти водойми. В останні роки на озері поселилося кілька сімей красенів-лебедів. Саме вони стали окрасою теперішнього ландшафту озерного краю.

На сході і південному сході від села протікає річка Турія (рис. 2.1.), загальна протяжність якої 184 км, площа басейну 2900 км². Замерзає в середньому 5 грудня, скресає 22 березня. Повноводною буває в період сильних дощів, може і пересихати в окремих місцях в особливо засушливі роки. В річці водяться різні види риб, живуть ондатри, які в останні роки майже винищені, зустрічаються бобри. У 60-70-х рр. в заплавах Турії водилася значна кількість диких качок, гусей. На території сільської ради протікає й річка Хлинище.

Рис. 2.1. Плесо річки Турія

Багаторічні спостереження і дослідження природи з допомогою метеостанцій в районі села зафіксували абсолютний максимум температури +39 °С, абсолютний мінімум – мінус 37 °С. Середня тривалість безморозного періоду в повітрі 160 днів. В рік буває до 30 днів з грозою.

Найбільше вологих днів відмічається у жовтні. Початок літа відносять на 23-25 травня, коли середньодобова температура перевищить +15 °С. Спад літа починається з 20 серпня. Осінь приходить біля 10 вересня, з моменту пожовтіння листя берези. Зима бере початок з кінця листопада, в середньому сніг лежить 70 днів. Опадів на протязі року випадає 500-550 мм., переважно у вигляді дощу.

Різноманітною є флора села. В навколишніх лісах ростуть сосна, дуб, береза, осика, граб, ялина, тополя, в заболочених зниженнях рельєфу – вільха, ліщина, лоза, дикий хміль, верба. Багато в лісах чорниць, лохини, брусниць, малини, ожини, вересу. У заболочених

низовинах є незначні площі журавлини. Долину річки Турія вкривають болота і заплавні луки.

Науковці налічують багато видів спорових і насінних рослин. В лісі, поблизу урочища «Марків Кут», є заказник зі збереження Чорного Лелеки. В лісі можна зустріти диких кабанів, зайців, лисиць, лосів, косуль, практично зникли вовки. Водяться і такі рідкісні птахи як сірі чаплі, поблизу озера Сірче в навколишньому лісі – лелеки, очеретянка прутка, яка занесена в Червону книгу України (рис. 2.2).

Варто зазначити, що у 2017 р. в Україні відзначається 75-річчя Української

Повстанської Армії. До цієї дати в 2016 р. спеціалізована установа ТОВ

«Волинські старожитності» за активної підтримки обласної ради розпочали науково-дослідницькі і

пошукові роботи на місці стоянки ОУН-УПА в урочищі «Зарічки» Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району. Під час досліджень виявлено залишки 41 об'єкта (землянок-«схронів»), які потребують детального вивчення та меморіалізації. В 2017 р. група пошуковців і студентів Східноєвропейського університету ім. Лесі Українки планують продовжити роботи з дослідження території бази.

На території Хотешівської сільської ради наявні сприятливі ґрунтові та природно-кліматичні умови для сталого соціально-економічного розвитку території на основі раціонального використання аграрного потенціалу регіону з метою покращення добробуту і якісного рівня життя селян досліджуваної громади.

Рис. 2.2. Урочище «Зарічки»

2.1.2. Забезпеченість та використання земельних ресурсів

Земля – головний і незамінний засіб виробництва у сільському господарстві. Її площа, рівень природної та економічної (ефективної) родючості, екологічний стан, ефективність використання є головними чинниками, що формують не лише обсяг, якість та результативність аграрного виробництва, а є одним із визначальних чинників соціально-економічного розвитку сільських територій.

Першочерговим і головним політичним завданням регулювання земельних відносин в Україні є не тільки формування прошарку власників землі, користувачів, в тому числі і орендарів землі, а й забезпечення необхідних спільних економічних, техніко-технологічних та організаційно-управлінських умов для ефективного використання землі, як основи підвищення життєвого рівня суспільства, його соціально-політичної стабілізації, збереження і посилення державності. Нині площа земель Хотешівської сільської ради складає 5576,01 га, з них орної землі лише 1223,51 га (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура земель території Хотешівської сільської ради, станом на 1.01.2015 р.

Вид угідь	Площа, га	Структура, %	
Загальна земельна площа, в тому числі	5576,01	100,0	х
Сільськогосподарські угіддя, з них:	2526,60	45,3	100,0
- рілля	1223,51	х	48,4
- сінокоси	302,00	х	11,9
- пасовища	844,81	х	33,4
- багаторічні насадження	47,2	х	1,9
- інші с.-г. угіддя	109,08	х	4,4
Ліси	1666,86	29,9	х
Ставки і водойми	48,00	0,9	х
Під забудовою і присадибними ділянками	186,04	3,3	х
Інші угіддя	1148,54	20,6	х

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Слід зазначити, що в структурі земельного фонду значна частина непродуктивних земель – чагарники, залежі та перелоги, заболочені землі. Площа земель сільськогосподарського призначення складає 45,3 % від загальної земельної площі. В структурі сільськогосподарських угідь переважає рілля – 48,4 % та пасовища – 33,4 %. Лісгосподарським підприємствам (державне підприємство

«Камінь-Каширське лісове господарство» та державне підприємство спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство «Камінь-Каширська проліс») передано у користування 1666,68 га лісових та лісовкритих площ. Загальна площа земель закладів, установ, організацій транспорту, зв'язку, підприємств та установ природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення у сумі становлять 81,52 га.

В табл. 2.2 наведено склад земельного фонду Хотешівської сільської ради в розрізі основних землекористувачів та землевласників.

Таблиця 2.2

Склад та структура земельного фонду Хотешівської сільської ради в розрізі основних землекористувачів, станом на 1.01.2015 р.

Вид земельних угідь та назва об'єкту господарювання	Площа, га	Структура, %
Землі громадян, які надані їм у власність та користування	2328,3581	41,8
Землі СВК «Хотешівський», всього, в т.ч.:	19,9000	0,4
- рілля	2,0000	0,0
- пасовища	3,7000	0,0
- госпдвори	7,5000	0,2
- невитребувані паї	6,7000	0,2
Землі релігійних організацій	0,5697	0,0
Землі транспорту (Служба автомобільних доріг)	20,1340	0,4
Землі енергетики (ПАТ «Камінь-Каширська філія Волинсьобленерго»)	0,2500	0,0
Землі комерційного використання (об'єкти торгівлі)	0,5633	0,0
Землі зв'язку та телекомунікацій (ПАТ «Укртелеком»)	0,8957	0,0
Землі громадської забудови	185,6190	3,3
Землі об'єктів соціальної сфери (Відділ освіти Камінь-Каширської РДА та ін.)	3,1492	0,1
Землі лісового фонду	1666,6800	29,9
Землі водного фонду (озер Свиринець, річка Турія), в т.ч.:	48,0000	0,9
- вироблені торфовища	19,0000	0,3
Інші землі	1301,8910	23,2
Всього	5576,0100	100,0

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Відповідно до «Методики грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» середні бали бонітетів ґрунтів по Хотешівській сільській раді: ріллі – 17,65 бала; багаторічних насаджень – 17,65 бала; пасовищ – 21,97 бала. Відповідно грошова оцінка земель є невисокою: ріллі – 1639,25 грн за 1 га; багаторічних насаджень – 1639,25; пасовищ – 1381,88 грн за 1 га. У структурі землекористувачів Хотешівської сільської ради переважають сільські жителі (41,8 %), яким надані земельні ділянки у розмірі 2328,35 га в приватну власність та користування. Розвиток земельних відносин та існуюча система землекористування досліджуваної громади, як і в Україні в цілому, залишається складною і неврегульованою. Найгострішими проблемами є незавершеність економічних та правових відносин власності між власниками земельних часток (паїв) та юридичними особами (агроформуванням).

2.1.3. Демографічна ситуація та зайнятість населення

Розвиток сільських територій прямо залежить від стану демографічної ситуації, забезпечення умов для збереження і відтворення людського капіталу, створення можливостей для ефективної трудової діяльності, регулювання мобільності працівників. Оцінюючи стан демографічної ситуації та рівня зайнятості в Хотешівській сільській раді Камінь-Каширського району, перспективи покращення ситуації щодо розвитку трудового потенціалу села та забезпечення сільського населення робочими місцями, варто зазначити, що протягом 3-ох останніх років природний приріст – від’ємний (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Народжуваність, смертність та природний приріст (скорочення) населення Хотешівської сільської ради

Показники	Роки			2014 р. до 2012р.,+,-
	2012	2013	2014	
Кількість померлих, осіб	34	30	32	-2
Кількість народжених, осіб	32	27	30	-2
Природний приріст (+), скорочення (-), осіб	-2	-3	-2	x

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Дані табл. 2.3 свідчать, що у демографічній сфері відбувається зменшення чисельності населення в Хотешівській сільській раді, що веде до поступового зменшення частки сільського населення всієї Волинської області. За останні роки соціально-трудоий потенціал сіл Хотешів та Котуш Камінь-Каширського району, на жаль, погіршився. Процеси зменшення сільського населення та чисельності зайнятих у сільському господарстві та в інших сферах діяльності на території Хотешівської сільської ради набули негативного характеру (табл. 2.4). У досліджуваній громаді на 1000 жінок припадає 996 чоловіків. В с. Хотешів серед населення працездатного віку переважають жінки (51,5 %), а у с. Котуш – чоловіки (61,3 %). Загальна чисельність населення працездатного віку у 2014 р. становить 984 особи.

У контексті даного дослідження Лібанова Е. справедливо зазначає, що високий і з постійним зростанням ступінь старіння робочої сили (в середньому в Україні кожна шоста економічно активна особа старша 50 років, а кожна дев'ятнадцята – старша працездатного віку) створює перешкоди для нормалізації процесів її відтворення, зокрема для запровадження новітніх технологій і відповідної перекваліфікації працівників. Ключовим проблемним моментом сучасної демографічної ситуації в Україні лишається відчутна її «завантаженість» кризовими медико-демографічними елементами: незадовільний стан здоров'я населення, що виявляється у значних масштабах його передчасної смертності й інвалідизації; негативні зрушення у рівні та структурі захворюваності; накопичення населенням тягара хронічних хвороб; низька (за європейськими взірцями) середня тривалість життя, особливо чоловіків. Ситуацію не змінили принципово навіть ті зрушення у смертності й тривалості життя населення, які мали місце у нашій країні в останні три роки: чоловіки в Україні допоки мають тривалість життя на 13 років меншу ніж середня у країнах ЄС, українські жінки – живуть на 7 років менше, ніж в ЄС¹².

В середньому за останні 3 роки по Волинській області показник навантаження чоловіків на 1000 жінок складає 856 осіб, а на Поліссі –

¹² Реформа ринку праці та економічне зростання в Україні : механізми взаємозв'язку та економічна політика / за ред. Л. Хандріха, І. Бураковського, О. Бетлій. – Київ : Альфа – Прайм, 2004. – С.121-123.

950 осіб. Розглянемо розподіл населення досліджуваної сільської ради за основними віковими групами (табл. 2.5).

Таблиця 2.4

**Динаміка і статеву структуру населення працездатного віку
Хотешівської сільської ради, станом на 1.01.2015 р.**

№ п/п	Все населення працездатного віку	Чоловіки (від 16 до 59 років)		Жінки (від 16 до 54 років)		На 1000 жінок припадає чоловіків, осіб
		осіб	%	осіб	%	
с. Хотешів						
1.	878	426	48,5	452	51,5	942,4
с. Котуш						
2.	106	65	61,3	41	38,7	1585,4
Всього						
3.	984	491	49,9	493	50,1	995,9

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Демографічна криза є однією з основних причин напруженості балансу трудових ресурсів в сільському господарстві не лише зони Полісся Волинської області а й України в цілому. На сучасному етапі на перший план виступає проблема старіння та вимирання сільського населення. Депопуляція переросла у соціально небезпечне явище, тому що демографічна основа відтворення населення з року в рік звужується, не забезпечуючи навіть простого відтворення трудового потенціалу села.

Таблиця 2.5

**Розподіл населення с. Хотешів
за основними віковими групами, станом на 1.01.2015 р.**

Категорії населення	Осіб	Структура, %
Всього населення, в т.ч.:	1766	100,0
- дітей дошкільного віку (до 6 років)	147	8,3
- дітей шкільного віку (6-16 років)	302	17,1
- працездатне населення (16-59 років)	878	49,7
- громадяни пенсійного віку	439	24,9

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Основні тенденції і закономірності демографічних процесів проявляються у віковій структурі сільського населення (табл. 2.6). З демографічної точки зору села Волинської області надзвичайно старі. За демографічними нормативами село вважається молодим, якщо частка вікової групи 60 і більше років у загальній чисельності

населення не перевищує 8 %, середнім – 10-12, і старим – більше 12 %.

Таблиця 2.6

**Розподіл населення с. Котуш
за основними віковими групами, станом на 1.01.2015 р.**

Категорії населення	Осіб	Структура, %
Всього населення, в т.ч.:	240	100,0
- дітей дошкільного віку (до 6 років)	15	6,2
- дітей шкільного віку (6-16 років)	28	11,7
- працездатне населення (16-59 років)	106	44,2
- громадяни пенсійного віку	91	37,9

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

В с. Котуш ситуація з розподілом населення за віковим критерієм є більш критичною, оскільки в загальній чисельності населення громадяни пенсійного віку займають 37,9 %, а діти – лише 6,2 %. Отже, сільських дітей дошкільного віку (до 6 років) в Хотешівській сільській раді проживає 8,1 % від загального населення; дітей шкільного віку (від 6 до 16 років) – 16,5 %; осіб від 16 до 60 років – 49,1%, пенсіонерів – 26,3 % (табл. 2.7).

Варто зазначити, що депопуляція на сільських територіях Волині переросла у соціально небезпечне явище, тому що демографічна основа відтворення сільського населення з року в рік звужується, не забезпечуючи навіть простого відтворення людського потенціалу. Отже, витрати сил демографічно відтворювального контингенту сільського населення спрямовані переважно на утримання осіб похилого віку, а не на поповнення та розвиток молодого покоління сільських мешканців.

Таблиця 2.7

**Розподіл населення Хотешівської сільської ради
за основними віковими групами, станом на 1.01.2015 р.**

Категорії населення	Осіб	Структура, %
Всього населення, в т.ч.:	2006	100,0
- дітей дошкільного віку (до 6 років)	162	8,1
- дітей шкільного віку (6-16 років)	330	16,5
- працездатне населення (16-59 років)	984	49,1
- громадяни пенсійного віку	530	26,3

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Зміна структури населення відбувається у двох напрямках: з одного боку, зменшується кількість дітей і підлітків, з другого – зростає чисельність осіб старше 60 років. Це свідчить про старіння населення, зниження темпів демографічних процесів та значний вплив процесів депопуляції на якісну структуру сільського населення (рис. 2.3).

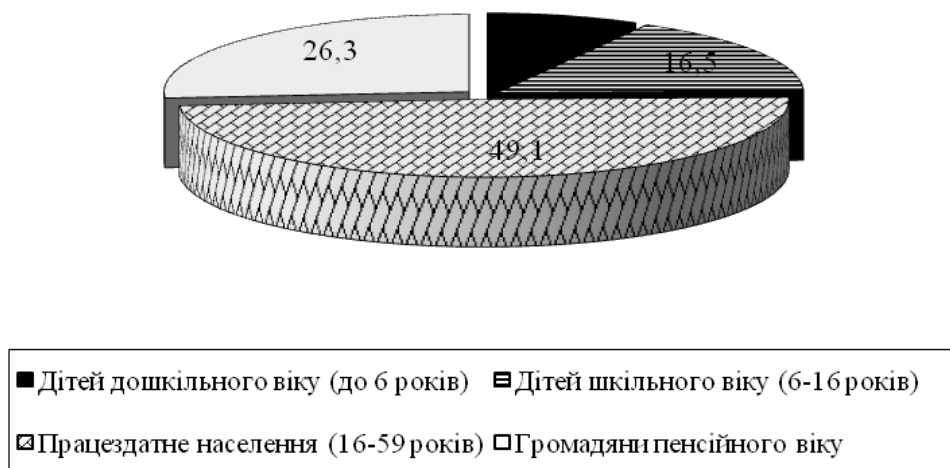

Рис. 2.3. Вікова структура населення Хотешівської сільської ради, станом на 1.01.2015 р., %

Джерело: побудовано за даними Хотешівської сільської ради.

Як зазначалось вище, Хотешівська сільська рада включає 2 населених пункти: село Хотешів та село Котуш, в них нараховується 741 двір, у тому числі в. с. Хотешів – 642 двори; с. Котуш – 99. Характеристика найменш соціально-захисних осіб досліджуваної сільської ради наведена у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Характеристика Хотешівської сільської ради
за окремими групами населення, станом на 1.01.2015 р.**

Показник	с. Хотешів	с. Котуш	По сільській раді
Кількість дворів	642	99	741
Кількість сімей	642	99	741
Пенсіонери, всього, осіб	439	91	530
У т.ч. одинокі люди похилого віку	22	5	27
Вдови, осіб	95	12	107
Ліквідатори аварії на ЧАЕС, осіб	2	1	3

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Крім того, у Хотешівській сільській раді проживає 10 осіб, яким присвоєно статус учасника бойових дій; 68 багатодітних сімей; 12 дітей-інвалідів та 1 дитина-сирота. Всі вище перераховані категорії населення перебувають під постійним соціальним захистом відповідних органів та отримують підтримку від сільської ради.

Внутрішньорегіональний, міжрегіональний та міждержавний міграційний рух сільського населення є достатньо точним індикатором економічного і соціального становища і змінює його кількісні та якісні характеристики, посилює непривабливість проживання (особливо для молоді) на сільських територіях. Розглянемо показники, які характеризують рівень міграції в досліджуваній сільській громаді (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Міграційний рух населення Хотешівської сільської ради,
станом на 1.01.2015 р.**

Показники	Станом на 1.01. 2015 р.
Всього населення, осіб	2006
Кількість працездатного населення, осіб	984
Кількість працюючого населення, осіб	446
У % до всього населення	22,2
У % до працездатного населення	45,3
Кількість осіб, що працюють в даному населеному пункті (на території сільської ради)	187
Кількість осіб, що працюють в обласному центрі	24
Кількість осіб, що виїжджають за межі області	95
Кількість осіб, що виїжджають за межі України (Росія, Білорусія, Польща та ін.)	121

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Відповідно до ринкової перебудови економіки України, роздержавлення й приватизації землі і майна, відбувалась реструктуризація зайнятості в аграрному секторі. Високі темпи вивільнення працівників із сільгосппідприємств та різке зниження попиту на робочу силу у містах, які завжди поглинали необмежену кількість сільських мігрантів, спричинили поширення серед сільського населення безробіття.

Як зазначалось вище, чисельність працездатного населення, за даними статзвітності, яку подає Хотешівська сільська рада становить 984 особи, відповідно непрацездатне населення – 1022, проте є частина населення пенсійного віку, які ще працюють. Загальна чисельність зайнятих складає 446 осіб. За даними Камінь-

Каширського районного Центру зайнятості на обліку перебуває лише 5 безробітних жителів Хотешівської сільської ради.

Кількість дворів на території Хотешівської сільської ради станом на 1.01.2015 р. складає 741, є незначна кількість покинутих житлових будинків. Після 1991 р. створено 122 двори, видано планів під за будову – 21, з них знаходиться в стадії будівництва – 9. Житлові будинки та господарські будівлі померлих громадян прийняті у спадок спадкоємцями.

Вище викладене дає підстави стверджувати, що управління трудовим потенціалом Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району вимагає покращення умов життя, праці, побуту, дозвілля населення; оздоровлення демографічної ситуації; посилення стимулюючої і відтворювальної функцій оплати праці; створення умов для ефективного поєднання сімейних та трудових обов'язків. Актуальним є вирівнювання внутрішньо- та міжрегіональних дисбалансів (у т.ч. між міськими та сільськими територіями), однак цей напрям потребує значних фінансових, управлінських та інституціональних ресурсів.

2.1.4. Виробнича діяльність сільгосптоваровиробників, які знаходяться на території сільської ради

У радянський період на території Хотешівської сільської ради функціонував колгосп «Маяк», центральна садиба якого була розміщена у с. Хотешів. Підприємство нараховувало 3792 га земель, з них 1081 га ріллі. Основними сільськогосподарськими культурами були жито, пшениця, картопля, льон-довгунець, люпин. Розвивалась галузь молочного та м'ясного скотарства. За рахунок колгоспу утримувались об'єкти підсобного, культурно-побутового та іншого соціального призначення. У 1974 р. відбулось об'єднання колгоспів двох сіл Добре та Хотешова в один під назвою ім. Жовтневої революції. У 1987 р. колгоспи було знову роз'єднано.

Відомо, що з 1991 р. в країні розпочалася аграрна реформа, яка мала на меті створення необхідних економічних та політичних умов для формування в аграрному секторі ринкового середовища. В

процесі реформування агропромислового комплексу Волині створено нові приватні агроформування – фермерські, приватні (приватно-орендні) підприємства, господарські товариства, сільськогосподарські виробничі кооперативи та ін. Спочатку майно колгоспу «Маяк» було розпайоване та створено КСП ім. Лесі Українки. Пізніше і земельні ділянки, і майно передані їх власникам – працівникам підприємства. Середній розмір земельної частки (паю) по сільській раді складає 1,34 га (без пасовищ). Як правило, майже всі земельні паї колишні члени колективного підприємства приєднали до особистого селянського господарства та самостійно обробляють.

З 2000 р. на території Хотешівської сільської ради функціонує СВК (сільськогосподарський виробничий кооператив) «Хотешівський». Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», *сільськогосподарський виробничий кооператив (СВК)* – це юридична особа, утворена шляхом об'єднання фізичних осіб, які є сільськогосподарськими товаровиробниками, для спільного виробництва продукції сільського господарства на засадах обов'язкової трудової участі у процесі виробництва. Як впливає з наведеного визначення, членами цього кооперативу стали лише фізичні особи. Рішення про створення кооперативу було прийнято його установчими зборами. Кількість членів кооперативу склала 15 осіб. Основним правовим документом, що регулює діяльність кооперативу, є його статут, який був прийнятий засновниками на установчих зборах. Підприємство працює на спрощеній системі оподаткування (4 група єдиного податку). Виробничий напрям – молочно-м'ясне скотарство.

Земельні ресурси СВК «Хотешівський» нараховують лише 19,9 га, з них: рілля – 2,0 га; пасовища – 3,7 га; площі під господарськими дворами (молочно – товарна ферма, тракторна бригада та ін.) – 7,5 га; невитребувані паї – 6,7 га. Для сільськогосподарського виробництва використовується лише 6,7 га. Середньооблікова чисельність працюючих – 20 осіб, фактично зайнятими є 6 працівників. Молочнотоварна ферма нараховує 48 голів ВРХ. Для годівлі тварин використовують покупні корми, які часто отримують від бартерних операцій на договірних засадах від інших підприємств, а також від населення. Використання ресурсів (земельних, трудових,

матеріально-технічних) в господарстві нераціональне, як наслідок – економічна ефективність господарювання низька, підприємство вже 5 останніх років збиткове.

У Хотешівській сільській раді, як і в інших населених пунктах поліської зони Волинської області традиційним є ведення домашнього господарства та вирощування сільськогосподарських тварин. У сучасних умовах для досліджуваної сільської ради особисті селянські господарства залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує низькі обсяги виробництва сільськогосподарської продукції СВК, формує грошові доходи сільського населення.

Відповідно до даних статистичної звітності (форма № 6 сільрада (річна)) «Окремі показники розвитку сільських, селищних, міських рад у галузі сільського господарства» основні показники, що характеризують домогосподарства сільської ради наведені в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Основні характеристики домогосподарств Хотешівської сільської ради станом на 1.01.2015 р., осіб

Показники	Всього	В тому числі	
		домогосподарства з реєстрацією місця проживання на території ради	з них домогосподарства, членам яких надані земельні ділянки для ведення ОСГ
Загальна кількість домогосподарств, з них	739	679	679
Мають в особистому користуванні земельні ділянки	739	679	679
Утримують худобу та /або птицю	551	551	551
Мають у приватній власності сільськогосподарську техніку	55	55	55

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Із загальної кількості господарств 74,6 % утримують худобу та птицю та 7,4 % мають в користуванні сільськогосподарську техніку. В табл. 2.11 наведено дані про стан землекористування в ОСГ Хотешівської сільської ради у 2014 р. Середній розмір земельної ділянки домогосподарств в досліджуваній сільській раді складає

1,89 га. Всім 679 домогосподарствам, які зареєстровані на території сільської ради, надано земельні ділянки для ведення ОСГ.

Таблиця 2.11

Показники землекористування особистих селянських господарств Хотешівської сільської ради в 2014 р., га

Показники	Всього	В тому числі	
		домогосподарства з реєстрацією місця проживання на території ради	з них домогосподарства, членам яких надані земельні ділянки для ведення ОСГ
Загальна площа земельних ділянок, у тому числі:	1397,10	1334,10	1334,10
- для будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель	181,75	163,75	163,75
- для ведення особистого селянського господарства	1185,83	1140,85	1140,85
- для ведення товарного сільськогосподарського виробництва	29,5	29,5	29,5
Середній розмір земельної ділянки	1,89	1,96	1,96

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Однак темпи росту виробництва сільськогосподарської продукції в ОСГ відстають від темпів розширення їх землекористування. Причиною цього є: диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; обмежені можливості держави у наданні ОСГ фінансової підтримки; відсутність належного стартового капіталу; технічна відсталість ведення дрібного виробництва та його низька ефективність; труднощі зі збутом виробленої продукції; недостатня кооперація між ОСГ та інтеграція з іншими суб'єктами ведення агробізнесу; відсутність розвинутої ринкової інфраструктури, здатної обслуговувати приватне виробництво, нестача коштів для подальшої діяльності тощо.

Для обробітку землі власники ОСГ нині мають у приватній власності та користуванні: 56 тракторів, у т.ч. 6 міні-тракторів (садово-городні) та мотоблоків; 5 вантажних автомобілів; 14 комбайнів, з яких 12 – зернозбиральні. Оскільки зайнятість в ОСГ є для сільського населення даної сільської громади основною, то

селяни прагнуть полегшити свою працю, як наслідок – зростає рівень механізації робіт, знижується трудомісткість виробленої продукції.

Виробляючи продукцію рослинництва (табл. 2.12), особисті селянські господарства досліджуваної громади не тільки забезпечують себе продуктами харчування, але й поповнюють запаси кормів для ведення тваринництва. Крім цього, власники ОСГ можуть отримати додатковий дохід від реалізації виробленої продукції понад потребу. Проте лишки продукції зазвичай реалізуються по занижених закупівельних цінах, що не сприяє прибутковості господарств¹³.

Таблиця 2.12

**Склад і структура посівних площ сільськогосподарських культур
власників ОСГ Хотешівської сільської ради,
станом на 1.01. 2015 р.**

Культури	Площа, га	Структура, %
Зернові та зернобобові, всього, в т.ч.	840	61,4
<i>Озимі зернові, з них:</i>	320	23,4
- озима пшениця	220	16,1
- озиме жито	100	7,3
<i>Ярі зернові, з них:</i>	520	38,0
- яра пшениця	20	1,5
- ячмінь	80	5,8
- овес	420	30,7
Технічні культури, всього, в т.ч.	1	0,1
- цукрові буряки	1	0,1
Картопля	419	30,6
Овочі, всього, в т.ч.	40	2,9
- капуста	5	0,4
- огірки	3	0,2
- помідори	3	0,2
- буряки столові	3	0,2
- морква столова	21	1,6
- цибуля на ріпку	2	0,1
- часник	2	0,1
- кабачки	1	0,1
Кормові культури, всього, в т.ч.	68,14	5,0
- кормові коренеплоди	10	0,7
- кукурудза на зелений корм	10	0,7
- однорічні трави на сіно	15	1,2
- багаторічні трави на сіно	33,14	2,4
Разом	1368,14	100,0

¹³ Голій Н.П. Роль особистих селянських господарств у виробництві продукції рослинництва Волинської області / Н.П. Голій // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2. – С. 89 – 94.

В структурі загальної посівної площі всіх сільськогосподарських культур зернові та зернобобові займають 61,4 %; технічні – лише 0,1 %; картопля та овочі – 33,5 %; кормові – 5,0 %. В процесі дослідження виявлено, що низька забезпеченість високоякісним насіннєвим матеріалом, добривами, отрутохімікатами, недостатня технічна оснащеність, значна віддаленість від ринків збуту та інші чинники, спричиняють в Хотешівській сільській раді необхідність об'єднання особистих селянських господарств й інших представників агробізнесу. Це забезпечить сприятливі умови для функціонування й розвитку всіх учасників аграрного ринку.

Інформацію про наявність у мешканців сільської ради тварин на вирощуванні та відгодівлі, а також птиці наведено в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

**Поголів'я худоби та птиці, яке утримують на території
Хотешівської сільської ради, станом на 1.01. 2015 р.**

Показники	Станом на 1.01. 2015 р.
Велика рогата худоба – всього, у т.ч.:	431
- корови	376
- бугаї плідники	-
- телиці від 1 року до 2 років	17
- телиці від 2 років і старші	6
- телята до 1 року	32
Свині – всього, у т.ч.:	755
- свиноматки від 9 місяців і старші	264
- ремонтні свинки від 4 місяців і старші	302
- поросята до 2 місяців	41
Вівці всіх порід – всього, у т.ч.:	35
вівцематки і ярки від 1 року і старші	14
Кози – всього, у т.ч.:	8
- конематки від 1 року і старші	5
Коні – всього, у т.ч.:	325
- кобили від 3 років і старші	143
- лоша́та до 1 року	5
Птиця – всього, у т.ч.:	3135
- кури-несучки	2084
Кролі – всього, у т.ч.:	78
- кролематки	25
Хутрові звірі кліткового утримання	-
Бджолосім'ї	24

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

В особистих господарствах мешканців сільської ради переважає наявність великої рогатої худоби. В цілому по сільській раді

обліковується 431 гол. великої рогатої худоби, в тому числі 376 голів корів. Слід зазначити, що поголів'я ВРХ щороку скорочується майже на 10 голів. Інших форм господарювання (фермерські господарства, дочірні підприємства та ін.), які б займались сільськогосподарським виробництвом на території Хотешівської сільської ради немає. Шляхом вирішення проблем ОСГ може бути, наприклад, розвиток обслуговуючої кооперації, що сприятиме стабільності розвитку вказаних господарств, їх економічній незалежності, та забезпечить підвищення життєвого рівня мешканців сільської ради. Доцільним вбачається приділяти особливу увагу даному напрямку розвитку, роз'яснюючи власникам ОСГ переваги співробітництва не лише у постачанні ресурсів, а й економічно вигідного збуту продукції. У цьому контексті слушним є твердження Крисанова Д.Ф. та Удової Л.О., які вважають, що саме сільськогосподарська обслуговуюча кооперація направлена на захист економічних та соціальних інтересів власників ОСГ, перетворюючи дрібних товаровиробників на рівноправних суб'єктів аграрного ринку. Тільки через неї селяни можуть одержати швидкий та вигідний доступ до кредитних ресурсів, переробки, ринків збуту¹⁴.

В сучасних умовах ОСГ Хотешівської сільської ради залишаються стабілізуючою формою господарювання, яка компенсує зниження виробництва сільськогосподарської продукції в СВК «Хотешівський», а особливо в галузі тваринництва. Крім того, з діяльністю домогосподарств тісно пов'язані забезпеченість продуктами харчування, грошові доходи та життєва стабільність сільських жителів. Незважаючи на те, що ОСГ залишаються основним місцем застосування праці сільських жителів не лише досліджуваної громади, а й Волинської області та України в цілому, невирішеними залишаються проблеми реалізації виробленої продукції, залучення ОСГ до сфери дії трудового законодавства і соціального захисту та ін.

¹⁴ Крисанов Д.Ф. Концентрація товарного виробництва у господарствах населення: проблеми і перспективи /Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова // АгроСвіт. – 2008. – № 4 – С 9 – 19.

2.2. Соціальні та фінансові умови розвитку Хотешівської сільської ради

2.2.1. Сучасний стан соціальної інфраструктури

Сучасний стан українського села, його соціально-економічна інфраструктура, культурно-побутові умови життя населення, рівень оплати праці вимагають здійснення невідкладних і радикальних організаційно-економічних, техніко-технологічних, а також політико-правових державних заходів, спрямованих на докорінні зміни у розвитку сільської поселенської мережі, на повну перебудову в свідомості суспільства ролі і значення сільського розвитку, з метою побудови цивілізованої європейської держави.

Проведене дослідження свідчить, що Хотешівська сільська рада характеризується високим рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Села Хотешів та Котуш радіофіковані, електрифіковані, мають телефонний зв'язок, повністю газифіковані.

Централізоване водопостачання часткове, каналізація відсутня. В стадії розробки знаходиться проектно-кошторисна документація для проведення водопостачання та каналізації.

Проблемою залишається повна відсутність освітлення.

На території Хотешівської сільської ради в с. Хотешів знаходиться загальноосвітня школа І-ІІІ ст., де навчається 250 учнів. Працюють близько 25 вчителів. Стан приміщень задовільний, оскільки школа побудована ще в 1936 р. та потребує ремонту. Система обігріву приміщень – централізоване газове опалення. Крім того, в с. Котуш функціонує загальноосвітня школа І ступеня, де нині навчається 12 учнів, школа введена в експлуатацію у 1977 році. Функціонує дошкільний навчальний заклад, який відвідують 90 дітей (4 групи). Стан приміщень зразковий і відповідає всім відповідним нормам.

На території сільської ради знаходиться сільський будинок культури в с. Хотешів, який побудований ще в 1949 р., також сільський клуб в с. Котуш, який побудований в 1983 році. Сільська бібліотека с. Хотешів знаходиться в окремому приміщенні, вона є філіалом Камінь-Каширської центральної районної бібліотеки, охоплює понад 1000 читачів, щодня відвідують 25-30 осіб,

книжковий фонд налічує більш як 10,0 тис. примірників. Проблемним для мешканців сільської громади залишається підключення до світової інформаційної мережі *Інтернет*.

Значну увагу приділяють в Хотешівській сільській раді розвитку фізичної культури і спорту. Створена сільська футбольна команда, є 6 футбольних полів (на кожній вулиці) та облаштований відповідним чином спортивний майданчик (див. рис. 2.4).

Рис. 2.4. Зустріч футболістів Хотешівської сільської ради з Митрополитом Волинським та Луцьким Ніфонтим, 2016 р.

Як було зазначено вище, на території досліджуваної сільської ради є філія Волинської обласної тублікарні на 100 ліжок-місць, яка була побудована у 1970 р. (рис. 2.5).

В лікарні діє рентгенкабінет, лабораторія, працює фізкабінет, рефлектотерапія.

Також функціонує сільська лікарська амбулаторія, де приймає лікар сімейної медицини (с. Хотешів) й ФАП в с. Котуш, які мають на балансі 2 автомобілі швидкої невідкладної допомоги. Крім того, працюють стоматологічний кабінет та аптека.

На території села Хотешів є опорний пункт міліції. Жителів села обслуговує районний дільничний інспектор РВ УМВС України.

Для задоволення потреб мешканців села та гостей працює 12 різних торгових закладів, з них: 3 магазини, 8 торгівельних кіосків, 1 кафе.

Рис. 2.5. Приміщення тублікарні, 2015 р.

На території сільської ради функціонує 7 водонапірних башт (шість – в с. Хотешів та одна в с. Котуш). Відсутня централізована система водовідведення. Частина жителів користуються водою із індивідуальних колодязів. Відповідно до висновку Районної СЕС, якість води є незадовільною (великий вміст заліза).

В с. Хотешів є поштове відділення. На території сільської ради доступний радіозв'язок та мобільний зв'язок. Встановлено 2 ретранслятори: «Київстар» та «МТС».

Проблемним для мешканців досліджуваної сільської ради є відсутність централізованого вивозу сміття та необлаштованість сміттєзвалищ. Рішенням сільської ради для функціонування 4 сміттєзвалищ (3 в с. Хотешів та 1 в с. Котуш) виділено відповідну площу, проте ця проблема залишається невирішеною.

Селяни вважають, що за сучасних умов до формування джерел розвитку соціальної інфраструктури в Хотешівській сільській раді мають ширше залучатися місцеві комерційні структури, які також є користувачами соціально-побутових послуг, інвестори, а також необхідною є державна підтримка.

Серед позитивних зрушень у сільській соціальній інфраструктурі, як справедливо зазначає Заліско В.Д., є відновлення та побудова за період незалежності України значної кількості храмів та церков¹⁵. Майже в кожному волинському селі є не одна, а декілька функціонуючих релігійних споруд (церква, капличка, будинок для молитви тощо). Не виключенням є і Хотешівська сільська громада. Православна церква в селі має давню історію.

Уже в 16 столітті під час обміну землями між королевою Боною і Сангушком Ковельським вказується наявність православного храму. У наступному столітті зводиться уніатська церква, хоча населення в абсолютній більшості залишалося православним. У 1790 р. на кошти прихожан на місці уніатської збудована сучасна православна церква Аристрати́га Михаїла. Завдяки старанням віруючих і священників вона і нині знаходиться у відмінному стані (рис. 2.6).

¹⁵ Заліско В. Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : [монографія] / В. Д. Заліско; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. – С. 226.

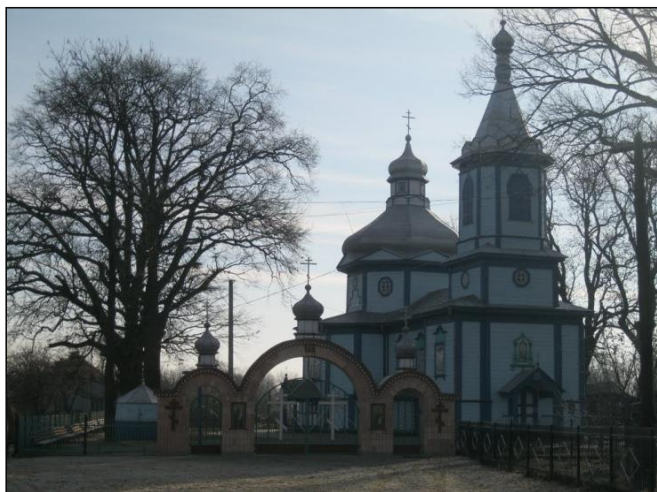

Рис. 2.6. Церква Святого Архангела Михаїла

У давнину храм займав 2 десятини землі, мав 51 десятину орної землі, сінокошу – 32 десятини. Церква здавала землю в оренду найбільш нужденним селянам. У 1902 р. проведено капітальний ремонт зі зміною плану, композиції і декору.

Початковий,

характерний для Правобережної України

трикамерний план пам'ятника, був розширений бічними зрубами і наближений до хрестового слобожанського типу дерев'яних споруд. Дерев'яна, п'ятизрубна (хрестовий план) одноглолова, з триярусною дзвіницею на західному фасаді. Центральний об'єм перекритий зімкнутим зрубним склепінням з ліхтарем в завершенні, поставленому на світловому восьмикутнику. Зруби дзвіниці поярусно зменшуються, верхній ярус – восьмикутний, увінчаний високим шатром. Декор церкви відповідає стилю, характерному російській архітектурі XIX ст. У такому вигляді вона збереглася до наших днів. Сьогодні церква Святого Архангела Михаїла відноситься до пам'яток архітектури та містобудування (№ 1025 – Н) і охороняється державою. В перспективі планується встановити пам'ятник Святому Архангелу Михаїлу, який вважається ангелом охоронцем цієї сільської громади та її мешканців (рис. 2.7). Також на території Хотешівської сільської ради чисельною є релігійна громада ЄХБ, котра має власний Дім молитви.

Рис. 2.7 Макет пам'ятнику Святому Архангелу Михаїлу

Проведене дослідження свідчить про необхідність розробки та обґрунтування конкретних напрямів покращання соціальних умов життя мешканців Хотешівської сільської ради шляхом створення нових робочих місць, забезпечення відповідної заробітної плати, покращення культурно-дозвільної діяльності, рівня надання комунальних і побутових послуг, удосконалення транспортного сполучення та вирішення нагальної проблеми якості доріг.

Ключовим напрямом політики соціально-економічного розвитку сільських територій зони Полісся Волинської області має стати забезпечення доступу до якісних соціальних послуг та соціальної інфраструктури шляхом неухильного виконання законодавства України що обсягів фінансування соціальної сфери села (щорічно 1 % ВВП) і запровадження системи цільового спрямування коштів державного бюджету та поступове формування спеціальних державних фондів сільського розвитку за аналогією з Європейським Союзом.

2.2.2. Розвиток місцевого самоврядування та особливості формування бюджету сільської ради

Матеріальною і фінансовою основою самоуправління на сільських територіях є рухоме та нерухоме майно, доходи місцевого бюджету, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад. Доходи бюджету Хотешівської сільської ради формуються насамперед за рахунок податків і зборів, які сплачують підприємства та юридичні особи, розташовані на її території. На жаль, бюджет досліджуваної громади дуже обмежений, про що свідчать дані табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Склад і структура доходів і видатків бюджету Хотешівської сільської ради, станом на 1.01.2015 р.

Показники	Сума, тис. грн	Структура, %
I. Доходи бюджету		
1. Податкові надходження (власні доходи) – усього, в т.ч.:	147,4	12,5
- прибутковий податок з громадян	112,7	9,6
- плата за землю	18,3	1,6

продовж. табл. 2.14		
- місцеві податки і збори	13,2	1,1
- інші податки	3,2	0,2
2. Державні дотації	1032,9	87,5
Баланс	1180,6	100,0
II. Видатки бюджету		
1. Органи місцевого самоврядування	209,1	17,7
2. Дошкільні заклади освіти	850,9	72,1
3. Дільнична лікарня та фельдшерсько-акушерський пункт	-	-
4. Соціальний захист та соцзабезпечення	-	-
5. Благоустрій селища	-	-
6. Культура і мистецтво	111,1	9,4
7. Кошти, передані до районного бюджету	-	-
8. Інші видатки	9,5	0,8
Баланс	1180,6	100,0

Джерело: розраховано за даними Хотешівської сільської ради.

Наведені дані свідчать про те, що досліджувана сільська рада є майже повністю дотаційною. Податкові надходження до місцевого бюджету складають лише 12,5 %, базові державні дотації – 87,5 %. В структурі видатків переважають видатки на функціонування дитячого садка – 72,1 %.

Сільським головою Маковецьким В.Ф., разом із залученням відповідних фахівців Камінь-Каширського районного фінансового управління, були здійснені розрахунки доходів спроможної територіальної громади. Загальна сума необхідних коштів для функціонування сільської ради (на 2015 рік) склала 1430,1 тис. грн, в т.ч. , сформованих за рахунок:

- відповідно до статті 64 Бюджетного кодексу України – 340,6 тис. грн;

- бюджету розвитку – 69,8 тис. грн;

- базової дотації – 1019,7 тис. грн;

- реверсної дотації – 0,00 тис. грн.

Отже, на прикладі Хотешівської сільської ради бачимо, що система територіального управління в Україні потребує кардинального реформування, що передбачає:

- розширення повноважень регіонів у сфері управління власним розвитком;

- зміцнення ресурсного забезпечення, власного фінансового ресурсу місцевого самоврядування (у т.ч. шляхом перегляду податкової політики і міжбюджетних відносин);
- створення державою організаційно-інституційних передумов та дієвих стимулів для економічного зростання на рівні регіонів;
- унормування засад нової системи територіальної організації влади, дотримання принципів децентралізації влади.

Фінансово-бюджетна політика сільських територіальних громад на середньострокову перспективу має ґрунтуватись на вирішенні наступних проблемних питань:

- завершення реформи системи міжбюджетних відносин і місцевого самоврядування та створення на цій основі самодостатніх бюджетів сільських громад з достатнім фінансовим ресурсом для утримання соціально-культурної сфери та розвитку інфраструктури;
- збільшення надходжень до місцевих бюджетів внаслідок детінізації доходів фізичних осіб та підприємців, збільшення контролю з боку органів місцевого самоврядування за підприємницькою діяльністю у сфері лісозаготівлі, заготівлі грибів і ягід та за іншою діяльністю у найприбутковіших сферах торгівлі і надання послуг;
- ефективне використання обмежених ресурсів місцевих бюджетів, їх концентрація на пріоритетних напрямках розвитку соціальної сфери та підтримки малого підприємництва, сільського господарства і агротуризму;
- розширення державно-приватного партнерства, залучення коштів міжнародних грантів у рамках транскордонного співробітництва та державного бюджету на умовах співфінансування, об'єднання ресурсів громад для вирішення питань інфраструктурних проектів тощо.

Вважаємо, що реформа місцевого самоврядування, яка сьогодні проводиться в Україні, як ніколи на часі і зумовлює вирішення питання фінансового забезпечення розвитку села у контексті одночасної реалізації адміністративно-територіальної реформи у напрямку укрупнення адміністративно-територіальних одиниць і реформування бюджетно-податкової системи у частині передачі окремих податків чи їх частин до бюджетів сільських рад.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

(за результатами анкетування)

3.1. Умови та особливості проведеного соціологічного опитування

В сучасних умовах сільські територіальні громади слід розглядати як первинну ланку управління життєдіяльністю сільського соціуму, найголовніший осередок демократичного контролю за соціально-економічним розвитком сільських територій. Вирішення проблем сільського розвитку багато в чому залежить і від самих селян, від їх самоорганізації, розвитку місцевого самоврядування, локальних ініціатив та високої соціальної активності сільських громад.

Життєздатність села, як кінцева мета сільського розвитку на базі громад, залежить від двох взаємопов'язаних аспектів розвитку. З одного боку, життєздатність залежить від того, якою мірою сільські громади підтримують на належному рівні інфраструктуру, мають доступ до послуг, удосконалюють підприємницьку діяльність, активізують економічні можливості та формують регуляторну політику, яка сприяє кінцевим результатам. З іншого боку, життєздатність залежить від селян, які «переосмислюють» свої активи, розвивають мережі, будують місцеву співпрацю, розвивають мотивацію та культивують ентузіазм місцевого розвитку¹⁶.

З метою виявлення громадської думки щодо проблем, переваг та пріоритетів розвитку Хотешівської сільської ради було проведено анкетне опитування населення сіл Хотешів та Котуш. Всього було опитано 100 жителів місцевості.

¹⁶ Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред. О. М. Бородіної та І. В. Прокопи ; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К., 2010. – 376 с.

Серед учасників анкетного опитування чоловіки склали 41,0 %, а жінки – 59,0 %.

За віком розподіл респондентів наступний:

- до 35 років – 27 осіб (27 %);
- від 35 до 55 років – 59 осіб (59 %);
- понад 55 років – 14 осіб (14 %).

Із загальної кількості опитаних вищу освіту мають 9,0 % респондентів; незакінчену вищу – 2,0 %; середню спеціальну – 31,0 %; середню – 58,0 %. За соціальним статусом респонденти розподілились таким чином:

- працюють в сільськогосподарському підприємстві – 3 особи;
- працюють в особистому селянському господарстві – 19 осіб;
- працюють в лісовому господарстві – 2 особи;
- працюють в соціальній сфері – 28 осіб;
- працюють за межами своєї територіальної громади – 1 особа;
- пенсіонери – 19 осіб;
- безробітні – 26 осіб;
- інші сфери діяльності – 2 особи.

При відповіді на запитання «Які джерела доходів Вашої родини?» майже половина опитаних (36,2 % відповідей) вказали заробітну плату (табл. 3.1). Таке джерело доходів є основним для вікової групи від 35 до 55 років – 42,3 % відповідей.

Таблиця 3.1

**Результати відповідей на запитання
«Які джерела доходів Вашої родини?»**

Варіанти відповідей	Усі респонденти*		У тому числі за віковими групами					
			до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Заробітна плата	47	36,2	11	34,4	33	42,3	3	16,7
Дохід від ОСГ	35	26,9	8	25,0	25	32,0	2	11,1
Пенсія	27	20,8	4	12,5	12	15,4	11	61,2
Державна допомога (по безробіттю, догляду за дитиною, тощо)	10	7,7	3	9,4	6	7,7	1	5,5
Самозайнятість (збирання ягід, грибів, лікарських трав та ін.)	5	3,9	4	12,5	1	1,3	-	-

продовж. табл. 3.1								
Підприємницька діяльність	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші (допомога родичів, сезонні заробітки)	6	4,5	2	6,2	1	1,3	1	5,5
Всього	130	100,0	32	100,0	78,0	100,0	18	100,0

* – в цій та інших таблицях кількість відповідей перевищує кількість респондентів, оскільки за умовами анкети респонденти могли вказувати декілька (*максимум три*) варіанти відповідей.

На другому місці (26,9 % відповідей), основним джерелом доходів вважають кошти, отримані від реалізації продукції, яка вироблена в особистому селянському господарстві. Серед опитаних отримують пенсію 20,8 % респондентів та 7,7 % користуються різними видами державної допомоги: по безробіттю, догляду за дитиною, інвалідністю тощо.

При відповіді на запитання «Що Ви найбільше цінуєте у життєдіяльності Вашої громади?» пріоритетною виявилась позиція щодо оцінки села як перспективного місця проживання (42,5 % відповідей) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Результати відповідей на запитання «Що Ви найбільше цінуєте у життєдіяльності Вашої сільської громади?»

Варіанти відповідей	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами					
			до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Наше село – перспективне місце проживання	59	42,5	17	42,5	36	43,9	6	35,3
Відсутність соціальних конфліктів	19	13,7	6	15,0	11	13,4	2	11,7
Допомога з боку сільськогосподарського підприємства	4	2,9	3	7,5	1	1,2	-	-
Допомога з боку органів місцевого самоврядування	16	11,5	4	10,0	8	9,8	4	23,5
Демократичність і прозорість в роботі органів місцевого самоврядування	5	3,6	1	2,5	3	3,7	1	5,9
Можливість працевлаштування на території громади	18	13,0	5	12,5	12	14,6	1	5,9

продовж. табл. 3.2								
Добре транспортне сполучення	14	10,0	2	5,0	10	12,2	2	11,8
Наявність лідерів	1	0,7	1	2,5	-	-	-	-
Інше	3	2,1	1	2,5	1	1,2	1	5,9
Всього	139	100,0	40	100,0	82	100,0	17	100,0

Джерело: розрахунки авторів.

На другому місці (13,7 % відповідей) – позиція щодо відсутності соціальних конфліктів, а також допомога з боку органів місцевого самоврядування (11,5 % відповідей) Особливо цінять цю допомогу сільські мешканці пенсійного віку (23,5 % відповідей).

Серед інших варіантів відповідей мешканці Хотешівської сільської ради назвали надання допомоги з боку мешканців сільської громади, а також жителі цінують свого сільського голову. Відомо, що існування сильних місцевих лідерів та організованої здатності селян до колективних дій формує їх як громаду. Лідерство у сільській громаді зумовлене її самоорганізацією. Функція лідера – очолювати людей, не примушуючи їх до певних дій. Лідер громади повинен досягти такого рівня соціальної взаємодії селян, щоб вони усвідомили спільні проблеми та визнали важливість спільних зусиль щодо їх розв’язання через самоорганізацію.

Тому, вважаємо, що важливим чинником соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради має стати включеність та мотивація людей, фокусування на колективній дії, ефективне місцеве лідерство та організованість, готовність вчитися та змінювати своє ставлення до проблем та можливостей саморозвитку громади.

3.2 Економічні проблеми розвитку сільської територіальної громади

У Волинській області, як і в Україні в цілому, сільське господарство, аграрний сектор економіки, аграрна сфера є структурними компонентами, від ефективного функціонування яких значною мірою залежить сталий розвиток сільських територій. Зміна форм власності на землю й основний та оборотний капітал, інші

трансформаційні процеси обумовили певну зміну соціально-економічної сутності та значення сільськогосподарського виробництва у розвитку сільських територій.

Найгострішими економічними проблемами Хотешівської сільської ради, на думку учасників анкетного опитування, є: низький рівень доходів (35,8 % відповідей); неможливість працевлаштування (26,9 %); незадовільний стан і недоступність закладів охорони здоров'я, освіти і культури (11,3 %); поширення таких негативних явищ як пияцтво, наркоманія та крадіжки (10,8 %). Проблему неможливості працевлаштуватись за спеціальністю найгостріше відчують громадяни віком до 35 років (37,8 % відповідей). Проблему низького рівня доходів і як наслідок низької якості життя відзначили громадяни віком понад 55 років (44,0 % відповідей) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Результати відповідей на запитання «Які проблеми Вашої сільської громади Ви вважаєте найгострішими?»

Варіанти відповідей	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами					
			до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Неможливість працевлаштування	48	26,9	17	37,8	27	24,8	4	16,0
Низький рівень доходів	64	35,8	10	22,2	43	39,5	11	44,0
Неможливість передати в оренду земельний пай	3	1,8	-	-	1	0,9	2	8,0
Невирішене житлове питання	2	0,5	1	2,2	-	-	1	4,0
Поширення пияцтва, наркоманії, крадіжок	19	10,8	4	8,9	13	11,9	2	8,0
Несприятлива екологічна ситуація	7	3,9	3	6,7	2	1,8	2	8,0
Незадовільний стан закладів охорони здоров'я, освіти і культури	20	11,3	8	17,8	10	9,1	2	8,0
Відсутність належного побутового обслуговування	11	6,2	2	4,4	9	8,3	-	-
Інше	5	2,8	-	-	4	3,7	1	4,0
Всього	179	100,0	45	100,0	109	100,0	25	100,0

Найменш вагомими проблемами досліджуваної територіальної громади визначені як невирішеність житлового питання, неможливість передати в оренду земельний пай, екологічна ситуація. Відсутність належного побутового обслуговування в якості проблеми визначили 4,4 % мешканців віком до 35 років. Проте, це питання є важливим для майже 8,3 % людей віком від 35 до 55 років. Як було зазначено в попередньому розділі, села повністю газифіковані, тому ця проблема респондентами не відмічена. Серед інших проблем 2,8 % респондентів вказали бездоріжжя.

Серед перспективних напрямів економічного розвитку територіальної громади пріоритет було надано відродженню високотоварного сільськогосподарського виробництва (33,1 % відповідей), формуванню мережі збуту сільськогосподарської продукції (24,8 %) та створенню підприємств з переробки сільськогосподарської продукції (22,8 %) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, сприятиме економічному розвитку Вашої громади?»

Варіанти відповідей	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами					
			до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Відродження високотоварного с.-г. виробництва	48	33,1	11	30,6	26	29,5	11	52,4
Розвиток підприємництва	14	9,6	8	22,2	6	6,8	-	-
Диверсифікація (урізноманітнення) виробництва	5	3,4	2	5,6	2	2,3	1	4,8
Створення підприємств з переробки с.-г. продукції	33	22,8	5	13,8	24	27,3	4	19,0
Розвиток промислового виробництва	6	4,1	2	5,6	3	3,4	1	4,8
Формування організованої мережі збуту с.-г. продукції	36	24,8	8	22,2	25	28,4	3	14,2
Розвиток агротуризму	3	2,2	-	-	2	2,3	1	4,8
Інше	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього	145	100,0	36	100,0	88	100,0	21	100,0

Позитивним є те, що молоді люди віком до 35 років серед заходів, які сприятимуть економічному розвитку країни бачать розвиток підприємницької ініціативи – 22,2 %. Проте, більша половина сільських мешканців похилого віку (52,4 %) в якості забезпечення економічного розвитку бачать відродження високотоварного сільськогосподарського виробництва та великих аграрних підприємств.

В Україні сільські території традиційно пов'язуються з агровиробництвом, тоді як розвинені країни характеризуються інтегрованим сільським розвитком, що відображає комплексні зв'язки і взаємодії сільських економік. Наприклад, аграрна політика ЄС передбачає систему допомоги слаборозвинутим сільським регіонам, до категорії яких належать території з низькопродуктивними землями й екстенсивним їх використанням, низькою щільністю поголів'я худоби, високими затратами виробництва порівняно з іншими. До слаборозвинутих належать такі, де врожайність становить 80 % від середньої по країні, або прибуток від сільськогосподарського виробництва нижче 80 % середнього по країні тощо¹⁷. Саме до таких відносяться поліські райони Волині – Старовижівський, Любешівський, Шацький, Камінь-Каширський, Ратнівський, Любомльський, Маневицький, яким характерні особливі складні ґрунтово-кліматичні умови. Там переважають дерново-підзолисті та дернові ґрунти піщаного чи супіщаного механічного складу, землі перезволожені й заболочені, що не дає змоги збирати високі врожаї сільськогосподарських культур.

Вважаємо, що національна та регіональна політика розвитку сільських територій повинна будуватися, спираючись на наукову базу, яка, в свою чергу, повинна бути зорієнтована на дотримання певних норм і вимог, що вже сформовані в більшості європейських країн.

¹⁷ Бойко В. І. До питання оцінки економічного стану сільських територій / В. І. Бойко, О. А. Козак // Економіка АПК. – 2008. – №3. – С. 20 – 24.

3.3 Соціальні та агроекологічні аспекти життя сільської громади

Проведений нами аналіз та оцінка демографічної ситуації і рівня зайнятості населення Хотешівської сільської ради вимагає виокремлення основних соціально-екологічних проблем розвитку досліджуваної сільської території. Соціально-економічний розвиток сільської місцевості в значній мірі залежить від стану соціальної інфраструктури.

На запитання: «Чи задоволені Ви рівнем роботи закладів сфери послуг (лазня, хімчистка, ремонт побутових приладів та ін.) у Вашому населеному пункті?» відповіді респондентів розподілились таким чином:

- ✓ незадоволені рівнем роботи – 22 особи (22,0 %);
- ✓ не зовсім задоволені – 9 осіб (9,0 %);
- ✓ важко відповісти – 6 осіб (6,0 %);
- ✓ таких закладів у населеному пункті немає – 63 особи (63,0 %).

Турбує жителів Хотешівської сільської ради й транспортне сполучення та якість доріг. На запитання: «Вкажіть вид (характер) транспортного сполучення з районним центром (ринком), яким Ви найчастіше користуєтесь?» відповіді респондентів розподілились таким чином:

- ✓ власний транспорт – 5 осіб (5,0 %);
- ✓ рейсовий автобус – 71 особа (71,0 %);
- ✓ залізничний (дизель, електричка) – немає;
- ✓ випадковий транспорт – 1 особа (1,0 %);
- ✓ змішаний транспорт – 23 особи (23,0 %).

На думку мешканців громади її соціальному розвитку сприятимуть, насамперед, створення робочих місць (36,6 % відповідей); ремонт й реконструкція доріг та сільських вулиць (28,6 % відповідей); забезпечення справедливої винагороди за селянську працю (21,5 % відповідей) та інше. Найменш цінними для респондентів виявились проблеми реконструкції та будівництва спортивних споруд (1,7 % відповідей) та необхідність будівництва житла (0,6 % відповідей) – табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Результати відповідей на запитання «Що, на Вашу думку,
сприятиме соціальному розвитку Вашої громади?»**

Варіанти відповідей	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами					
			до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Створення робочих місць	63	36,6	18	43,9	38	35,5	7	29,2
Забезпечення винагороди за працю	37	21,5	6	14,6	22	20,6	9	37,5
Будівництво житла	1	0,6	-	-	1	0,9	-	-
Розширення мережі побутових послуг	9	5,2	2	4,9	5	4,7	2	8,3
Ремонт і реконструкція доріг та вулиць	49	28,6	13	31,8	33	30,8	3	12,6
Газифікація	-	-	-	-	-	-	-	-
Реконструкція та будівництво спортивних споруд	3	1,7	1	2,4	1	0,9	1	4,2
Організація культурного дозвілля	9	5,2	1	2,4	7	6,6	1	4,2
Інше (будівництво нових доріг)	1	0,6	-	-	-	-	1	4,2
Всього	172	100,0	41	100,0	107	100,0	24	100,0

Джерело: розрахунки авторів.

Отже, нижче наведені результати опитування мешканців Хотешівської сільської ради свідчать про необхідність розробки та обґрунтування конкретних напрямів покращання соціальних умов життя шляхом створення робочих місць, забезпечення відповідної заробітної плати, покращення культурно-дозвільної діяльності, рівня надання комунальних і побутових послуг, удосконалення транспортного сполучення та вирішення нагальної проблеми якості доріг.

Для цього, доцільним вбачається на загальнодержавному рівні встановити, що соціальним стандартом сільської території є сільська громада, основою якої є сільська садиба (двір, подвір'я), централізовано забезпечена: системою питної води, каналізації, газо-, електропостачання, засобами комунікації та зв'язку, закладами надання медичних послуг, закладами дошкільного виховання дітей, закладами надання середньої освіти, внутрішньогосподарськими та

внутрішньорайонними дорогами з твердим (асфальтобетонним) покриттям, комплексною системою підприємств та організацій, які надаватимуть необхідні соціально-побутові послуги сільському населенню, установами правового захисту жителів села та підтримання громадського порядку (рис. 3.1.).

Вважаємо, що за сучасних умов до формування джерел розвитку соціальної інфраструктури Хотешівської сільської ради повинні ширше залучатися місцеві комерційні організації, які також є користувачами соціально-побутових послуг, інвестори.

Рис. 3.1. Ремонт сільської дороги жителями громади

Варто наголосити, що Полісся – це унікальний природний ландшафт, який становить 19 % території України. Ця частина відіграє важливу роль у формуванні водних ресурсів України і займає 2-ге місце із заліснення після Карпат. За кліматичними особливостями воно належить до зони надмірного зволоження. Загалом ця зона сприятлива для ведення сільськогосподарського виробництва, зокрема тваринництва, за умови оптимізації всіх факторів життя рослин за допомогою різних видів меліорацій: гідротехнічної, культуртехнічної, хімічної, теплової, фітомеліорації тощо.

Багаті природні ресурси та агроєкологічні умови волинського Полісся є основою, матеріальним базисом сільськогосподарського виробництва та життєдіяльності сільського населення. Нинішня кризова екологічна ситуація в досліджуваному регіоні сформувалась внаслідок нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного потенціалу. Часто розвиток галузей аграрної економіки відбувається без урахування вимог охорони навколишнього природного середовища та за відсутності ефективно

діючих правових, адміністративних і економічних механізмів природокористування.

Слід зазначити, що в результаті аварії на Чорнобильській АЕС три райони Волинської області – Камінь-Каширський, Любешівський та Маневицький, зазнали значного забруднення радіоактивними елементами, з яких головну роль у створенні дози опромінення відіграють цезій-137 та стронцій-90. Територія Хотешівської сільської ради відноситься до Камінь-Каширського району і відповідно до результатів обстеження їй присвоєна 3 категорія забруднення. Найскладнішими в розвитку сільськогосподарських підприємств радіоактивного регіону є проблеми дотримання принципів організації виробництва, наукового обґрунтування виробничого напрямку, спеціалізації та диверсифікації господарств, ресурсозабезпеченості.

Складна екологічна ситуація в регіоні Чорнобильської ядерної катастрофи породжує ряд глибоких і специфічних проблем формування та використання створеного виробничо-ресурсного потенціалу. Природні умови досліджуваного регіону – близьке залягання ґрунтових вод, промивний тип водного режиму, низька родючість ґрунтів, збіднених глинистими мінералами та високою їх кислотністю, сприяють інтенсивній міграції радіонуклідів. Тому кількість переходу радіонуклідів у рослини набуває особливого значення для дерново-підзолистих ґрунтів поліських районів Волині. Залежно від властивостей ґрунту, ступеня його забруднення радіоактивними речовинами, а також від виду вирощуваних сільськогосподарських культур, способів використання врожаю та інших факторів застосовують різні способи, здатні зменшити радіоактивність продуктів рослинництва у багато разів¹⁸. Врахування біологічних особливостей різних культур є одним з найефективніших еколого-економічних заходів зменшення накопичення рослинами радіонуклідів та інших небезпечних речовин.

Як було зазначено вище, на території Хотешівської сільської ради значна площа зайнята лісами – 1666,68 га, які передано у користування лісогосподарським підприємствам: державному підприємству «Камінь-Каширське лісове господарство» та

¹⁸ Малиновський А.С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с.

державному підприємству спеціалізованому лісгосподарському агропромислового підприємству «Камінь-Каширська проліс». Жителів громади турбує нераціональне використання лісових ресурсів, часто можна спостерігати неконтрольовані рубки лісу та заготівлю деревини.

Для формування екологічної безпеки на території Хотешівської сільської ради, як вважають опитані її жителі, необхідно, насамперед, гарантувати збереження родючості ґрунтів (35,3 % відповідей) і лісового фонду (26,3 %) та вирішити проблему впровадження протирадіаційних заходів (9,0 %) (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Результати відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, сприятиме екологічній безпеці Вашої громади?»

Варіанти відповідей	Усі респонденти		У тому числі за віковими групами					
	к-сть відпов.	%	до 35 років		36-55 років		понад 55 років	
			к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%	к-сть відпов.	%
Збереження родючості ґрунтів	51	35,3	14	42,4	32	36,0	5	22,7
Протирадіаційні заходи	13	9,0	5	15,5	6	6,7	2	9,1
Збереження і примноження лісового фонду	38	26,3	8	24,1	21	23,6	9	40,9
Збереження водного фонду	14	9,7	1	3,0	9	10,1	4	18,3
Забезпечення якісною питною водою	8	5,5	1	3,0	6	6,7	1	4,5
Розвиток альтернативних джерел енергії	5	3,8	1	3,0	4	4,5	-	-
Вирішення проблеми твердих побутових відходів	14	9,7	3	9,0	10	11,3	1	4,5
Інше	1	0,7	-	-	1	1,1	-	-
Всього	144	100,0	33	100,0	89	100,0	22	100,0

Джерело: розрахунки авторів.

Найменш важливим напрямом у цьому відношенні визначено розвиток альтернативних джерел енергії (3,8 %). Серед інших екологічних проблем респонденти назвали необхідність облаштування сміттєзвалищ, яких на території сільської ради є чотири (три – в с. Хотешів та одне в с. Котуш).

Для збереження та подальшого відтворення родючості ґрунтів необхідно нарощувати об'єми застосування органічних добрив. Це може бути класичний гній ВРХ, побічна рослинна продукція, сидерати, горох польовий (пелюшка), попіл та інші види нових органічних добрив на основі курячого посліду. А галузь тваринництва на території досліджуваної сільської ради має всі підстави для поступового відродження через низьку собівартість кормів, вирощених на природних луках, і за планового поетапного корінного поліпшення сінокосів і пасовищ.

Внесення мінеральних добрив повинно відбуватись за результатами агрохімічного обстеження та розрахунків на запланований врожай балансово-розрахунковими методами з врахуванням якості ґрунтів за науково обґрунтованими співвідношеннями між елементами живлення. Цьому також має слугувати впровадження, особливо в ОСГ, екологічно та економічно обґрунтованих сівозмін.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ

4.1. Роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у підвищенні ефективності функціонування господарств населення

Відомо, що висока мотивація до праці та ефективна зайнятість властива тим формам господарювання, у яких в одній особі поєднується власник, господар і працівник. Саме до таких форм і відносять особисті селянські господарства. В Хотешівській сільській раді вони є тією формою господарювання, яка забезпечує зайнятість, і як наслідок – грошові доходи та життєздатність сільського населення громади.

Ще відомий український економіст М. Туган-Барановський зазначав, що дрібне селянське господарство ведеться заради самого виробника, а велике – заради прибутку і ренти. Селянин не перестає вести господарство навіть тоді, коли воно не дає йому нічого, крім заробітної плати. Крім того, дрібне селянське господарство значно менше залежить від коливань ринкових цін на агропродукцію порівняно з великомасштабним¹⁹.

На запитання анкети «Чи займаєтесь веденням особистого підсобного господарства?» 84 % респондентів відповіли стверджувально. Проте, на запитання «Чи вважаєте Ви для себе прийнятним повністю перейти на роботу в своєму особистому селянському господарстві?» 41 % респондентів відповіли – «Ні» і 59 % – «Так». Із загальної чисельності опитаних 61 % мають бажання використати свій земельний пай для ведення ОСГ, відповідно 39 % опитаних вважають за доцільне передати пай в оренду.

Про те, що власники ОСГ Хотешівської сільської ради не готові надати власному господарюванню юридичну форму свідчить

¹⁹ Туган-Барановський М.І. Політична економія. курс популярний / М. Туган-Барановський. – К.: Наук. думка, 1994. – С.186.

відповідь на запитання «Чи вважаєте Ви для себе доцільним трансформацію (перетворення) свого особистого селянського господарства у фермерське?». Лише 26 % респондентів відповіли стверджувально, відповідно 74 % такого бажання не мають. Причиною цьому є ряд факторів, які негативно впливають на розвиток ОСГ (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Результати відповідей на запитання «Оцініть важливість чинників, які перешкоджають підвищенню ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в ОСГ»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Недостатня кількість коштів	63	34,6	1
Низький рівень матеріально-технічної бази	15	8,2	5
Недостатній розмір земельної ділянки	11	6,0	6
Використання переважно ручної праці	22	12,2	4
Відсутність приміщення для зберігання виробленої продукції	4	2,2	7
Проблеми з реалізацією продукції	32	17,6	3
Низькі закупівельні ціни на продукцію	33	18,1	2
Обмеженість досвіду роботи в сільському господарстві	2	1,1	8
Інше	-	-	-
Разом	182	100,0	x

Джерело: розрахунки авторів.

Учасниками опитування відзначено, що основним чинником, який перешкоджає ефективному функціонуванню ОСГ в Хотешівській сільській раді є недостатня кількість коштів (34,6 % відповідей респондентів); турбує сільських жителів проблема реалізації виробленої продукції: низькі закупівельні ціни (18,1 % відповідей) та неорганізованість каналів збуту (17,6 %). Менш важливими чинниками є відсутність приміщень для зберігання виробленої продукції (2,2 % відповідей) та обмеженість досвіду роботи в сільському господарстві (1,1 %).

Як було зазначено вище, завдання підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрного виробництва у Волинській області полягає у створенні умов для зростання загального рівня продуктивності аграрного сектора на засадах сталості при гармонійному поєднанні різних галузей сільського господарства. Хотешівська сільська рада відноситься до природно-економічної зони

Полісся, де переважають дерново-підзолисті та дернові ґрунти піщаного та супіщаного механічного складу, землі перезволожені й заболочені, що не дає змоги збирати високі врожаї сільськогосподарських культур. Тому, саме скотарство є традиційною галуззю тваринництва, яким завжди славилось Волинське Полісся. При відповіді на запитання «Які галузі на селі, на Вашу думку, слід розвивати в першу чергу (всіма виробниками) ?» мешканці досліджуваної громади відповіли наступним чином (табл. 4.2):

Таблиця 4.2

Результати відповідей на запитання «Які галузі на селі, на Вашу думку, слід розвивати в першу чергу (всіма виробниками)?»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Галузі рослинництва			
– виробництво зерна	41	18,4	2
– вирощування цукрових буряків	14	6,4	6
– картоплярство	53	23,8	1
– овочівництво	9	4,0	7
– плодівництво	6	2,7	9
– ягідництво	8	3,4	8
– вирощування лікарських рослин	2	0,9	13
Галузі тваринництва			
– молочне скотарство	35	15,7	3
– м'ясне скотарство	31	13,9	4
– свинарство	15	6,7	5
– птахівництво	4	1,8	10
– рибальство	2	0,9	12
– бджільництво	3	1,4	11
Інше	-	-	-
Разом		100,0	x

Джерело: розрахунки авторів.

Серед опитаних 23,8 % респондентів віддали перевагу вирощуванню такої традиційної сільськогосподарської культури як картопля, вирощувати зернові доцільним вбачають 18,4 % респондентів. Разом з тим, перевагу галузі молочного і м'ясного скотарства надають 15,7 % та 13,9 % респондентів.

Серед організаційно-економічних засад розвитку господарств населення Хотешівської сільської ради особливе місце належить визначенню ролі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) як основного чинника підвищення ефективності

функціонування ОСГ. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи запобігають вилученню доходів із сектора аграрного виробництва в посередницькі комерційні структури, які з ним не пов'язані. Надаючи своїм членам послуги за собівартістю, кооперативи сприяють нарощенню їхнього економічного потенціалу, поліпшенню умов господарювання, стимулюють до збільшення випуску товарної продукції, покращують добробут селян та соціальний розвиток села.

На запитання «Чи існує при Вашій сільській громаді сільськогосподарський обслуговуючий кооператив?» відповіді розподілились таким чином: «так» відповіли 11 % респондентів; «ні» – 70 %; «не знаю» – 19 %.

Дійсно, на території Хотешівської сільської ради немає сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. На запитання «Як Ви ставитесь до Вашої участі у безприбутковому обслуговуючому кооперативі (збут, переробка, постачання ресурсів)?» відповіді розподілились наступним чином: буду брати участь у кооперативі – 12 % респондентів; я не заперечую участі у ньому, але потребую додаткових роз'яснень – 41 % респондентів; не буду брати участі – 47 % респондентів. В результаті проведеного соціологічного опитування встановлено перелік послуг обслуговуючого кооперативу, якими бажали б скористатись власники ОСГ за умови членства в ньому (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Послуги обслуговуючого кооперативу, якими бажать скористатись власники ОСГ Хотешівської сільської ради

Вид послуги	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Постачання добрив, насіння, пального	22	15,9	3
Зберігання і переробка продукції	16	11,6	4
Реалізація продукції	59	42,6	1
Консультативні та інформаційні послуги	1	0,7	6
Виконання технологічних операцій при вирощуванні, а саме:	37	26,8	2
- оранка;	11	x	x
- культивування, боронування;	2	x	x
- садіння;	10	x	x
- обробка засобами захисту;	3	x	x
- збирання;	11	x	x
Інші послуги	2	2,3	5
Разом	138	100,0	x

Серед опитаних 15,9 % респондентів бажають, щоб обслуговуючий кооператив забезпечував їх необхідними ресурсами: високоврожайним насінням сільськогосподарських культур, пально-мастильними матеріалами, добривами, засобами захисту тощо. Це дозволить зменшити витрати членів кооперативу та забезпечить постачання власникам ОСГ необхідних матеріальних ресурсів кращої якості за нижчими цінами.

Водночас 59 опитаних (42,6 % варіантів відповідей) бажають скористатись послугами з реалізації вирощеної продукції, оскільки вважають, що існуюча система збуту продукції є для них невигідною, оскільки часто змушені вдаватись до послуг посередників, які працюють на власні інтереси і з найбільшою вигодою для себе (рис. 4.1).

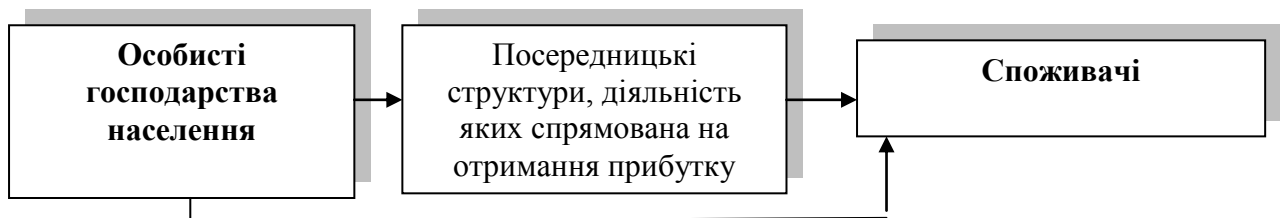

Рис. 4.1 *Схема надходження сільськогосподарської продукції, вирощеної в ОСГ до споживача*

Саме сільськогосподарський обслуговуючий кооператив має змогу:

- сформувати велику партію сільськогосподарської продукції, сконцентрувавши дрібні поставки продукції до кооперативу;
- забезпечити відповідну якість продукції тваринництва (молока, м'яса всіх видів), оскільки будуть забезпечені холодильними установками;
- забезпечити відповідну якість продукції рослинництва (зерно, картопля, овочі, ягоди), в результаті доочистки та сортування;
- реалізувати сформовану значну партію за вигіднішою ціною одразу або через певний час;
- здійснити сортування продукції, розділивши її на 2 категорії – товарну, та для забезпечення внутрішньогосподарських потреб тощо (рис. 4.2).

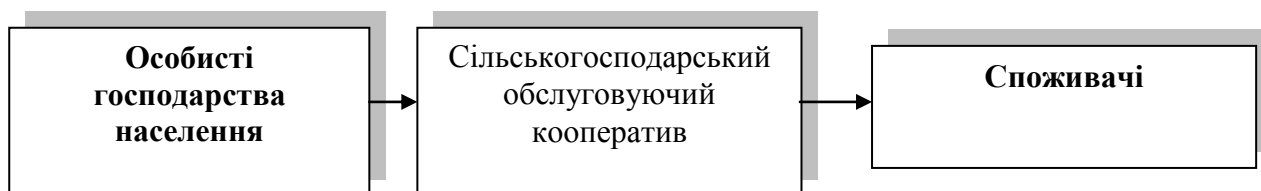

Рис. 4.2 Схема надходження сільськогосподарської продукції через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив

Крім того, 26,8 % респондентів бажають скористатись технологічними послугами при вирощуванні сільськогосподарської продукції: оранка, культивація та боронування, посів (садіння), обробка засобами захисту, збирання.

Проведене дослідження свідчить про те, що найбільш перспективним для власників ОСГ Хотешівської сільської ради є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що створюються для заготівлі, зберігання, переробки та реалізації виробленої сільськогосподарської продукції; матеріально-технічного постачання; надання технічних, технологічних, транспортних, інформаційно-консультативних послуг тощо. Тобто, новостворений обслуговуючий кооператив має носити багатофункціональний характер.

Отже, вихід із ситуації, що склалася в Хотешівській сільській раді, вбачається в об'єднанні ресурсів особистих селянських господарств на кооперативних засадах. Світовий досвід показує, що об'єднання професійних груп населення у різних сферах діяльності на кооперативних засадах є одним з найдієвіших напрямів подолання бідності у сільській місцевості.

В умовах глобалізації ринку продовольства, значення обслуговуючих кооперативів не знижується, а навпаки, набуває нового змісту. Саме тому, на даному етапі принципово важливо використати переваги такого типу сільськогосподарської кооперації, які забезпечать ефективне функціонування ОСГ та сталий соціально-економічний розвиток сільських територій. Така політика має забезпечити динамічний розвиток вказаних господарств, трансформацію найбільш активних із них в підприємницькі структури.

4.2 Необхідність розвитку підприємництва та диверсифікації господарської діяльності в сільській місцевості

Розвиток процесів глобалізації і формування в Україні соціально-орієнтованої економіки вимагає вирішення стратегічного завдання – створення потужного аграрного сектора, адаптованого до ринкових умов. В умовах євроінтеграційної перспективи соціально-економічний розвиток сільських територій має стати стратегічним пріоритетом державної аграрної політики, спрямованої на забезпечення реалізації багатофункціональності сільської економіки.

Важливим напрямом розвитку сільських територій України є аграрне підприємництво. Значення нового агробізнесу, передусім малого чи середнього, полягає в тому, що він є провідним сектором ринкової економіки, забезпечує країну товарами та послугами повсякденного попиту, має високу мобільність та швидко реагує на зміни ринкової кон'юнктури, створює додаткові робочі місця та забезпечує доходи сільських жителів. Проте, динамічні зміни умов життя та господарювання в сільській місцевості на етапі поступового економічного зростання вимагають поглибленого вивчення регіональних особливостей, проблем і перспектив розвитку підприємництва в аграрній сфері Поліських територій Волинської області.

В умовах подальшого зростання безробіття серед сільського населення Волинської області актуалізується проблема пошуку нетрадиційних сфер докладання праці, диверсифікації сільськогосподарського виробництва та розширення самостійної зайнятості. Справедливо зазначають Малік М.Й. та Пулім П.А., що перспективи розширення сфери зайнятості на селі пов'язані з розвитком двох, на перший погляд суперечливих, а насправді взаємопов'язаних процесів. Перший – відродження сільськогосподарського виробництва, зокрема його трудомістких галузей (льонарства, овочівництва, ягідництва тощо). Причому відродження не на базі застарілих технологій, а на основі нових технологій та інноваційного розвитку. Другий процес – деаграризація сільської економіки – зменшення у її структурі частки аграрного виробництва. Це відкриє умови для розвитку приватної ініціативи та підприємництва у сільській місцевості. І основним завданням в цьому

напрямі є створення умов для розвитку малого підприємництва на селі шляхом формування ефективного мотиваційного середовища та консолідації індивідуально-колективних зусиль для забезпечення стабільного сільського розвитку²⁰.

Незважаючи на те, що становлення підприємницької діяльності на селі може стати запорукою покращання економічного становища сільських територій, лише 22,0 % опитаних мешканців Хотешівської сільської ради хотіли б стати підприємцями. Розподіл відповідей на запитання «В яких сферах економічної діяльності Ви хотіли б відкрити власну справу?» свідчить, що більшість (30,9 % відповідей) надають перевагу сільськогосподарській галузі; 25,4 % – торгівлі; 10,9 % – хотіли б спробувати себе у сфері послуг. Малоперспективними, на думку сільських жителів, є такі види діяльності як промисловість, операції з нерухомістю, транспорт і зв'язок та фінансова діяльність (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Результати відповідей на запитання «В яких сферах економічної діяльності Ви хотіли б відкрити власну справу?»

Вид діяльності	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Сфера послуг	10	18,2	3
Громадське харчування (ресторанне господарство)	6	10,9	4
Сільськогосподарське виробництво	17	30,9	1
Торгівля	14	25,4	2
Будівництво	3	5,5	5
Транспорт і зв'язок	3	5,5	6
Промисловість	-	-	-
Операції з нерухомістю	-	-	-
Фінансова діяльність	2	3,6	7
Інше	-	-	-
Разом	55	100,0	х

Джерело: розрахунки авторів.

В результаті дослідження виявлено, що основними чинниками, які заважають реалізації планів займатись підприємницькою діяльністю, є: значна ризикованість та невпевненість у

²⁰ Малік М. Й. Концептуальні засади розвитку сільських територій / М. Й. Малік, П.А. Пулім // Роль соціального капіталу та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку : доповіді Міжнар. симпозиуму, 16-18 травня 2007 р. – Житомир : Вид-во ДВНЗ «ДАЕУ», 2007. – С. 156 – 163.

результативності такої діяльності; висока вартість банківських кредитів для відкриття власної справи; вік та стан здоров'я тощо.

Варто зазначити, що підприємницька ініціатива на селі залежить від соціально-економічного середовища, здатності місцевих громад, органів влади і місцевого самоврядування мотивувати пошук шляхів підвищення продуктивності в сільськогосподарському виробництві, доходів товаровиробників, орендної плати власникам землі та майна, участі в програмах розвитку територій, виконання інших форм соціальних зобов'язань.

В контексті проведеного дослідження справедливо вказують Гадзало Я.М. та Лузан Ю.А., що визначальною передумовою в розвитку дрібного і середнього підприємництва у сільському господарстві в особі селян-власників земельних ділянок є створення вільного доступу до фінансових ресурсів та розбудова стимулюючої системи їх оподаткування, що дасть можливість найбільш результативно реалізувати своє право на земельну власність як ефективного суб'єкта господарювання²¹.

На запитання «Яку інформацію щодо ведення сільськогосподарського виробництва Ви б хотіли отримувати?» першочерговими є відповіді щодо існуючих (54,2 %) та потенційних (25,8 %) можливостей збуту продукції (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Результати відповідей на запитання «Яку інформацію щодо ведення сільськогосподарського виробництва Ви б хотіли отримувати?»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Про існуючі можливості збуту продукції	65	54,2	1
Про потенційні можливості збуту продукції	31	25,8	2
Консультації з агрономії	7	5,8	4
Консультації з тваринництва та ветеринарії	9	7,5	3
Про джерела та умови отримання позик	2	1,7	6
Консультації з економічних питань та оподаткування	5	4,2	5
Інше	1	0,8	7
Разом	55	100,0	x

²¹ Гадзало Я.М. Земельна реформа: проблеми і перспективи аграрної економіки / Я.М. Гадзало, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2017. – №1 (267). – С.5. – 15.

Консультації з агрономії, тваринництва та ветеринарії хотіли б отримати 13,3 % сільських мешканців. На відповіді з інших питань розраховують 0,8 % мешканців.

При аналізі відповідей на запитання «У який спосіб Ви б хотіли отримувати необхідну консультаційну допомогу?», слід звернути увагу на практично рівномірний розподіл між представленими для вибору способами отримання консультацій: 42,3 % опитаних хотіли б їх отримувати по телефону і 32,7 % – безпосередньо в господарстві (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Результати відповідей на запитання «У який спосіб Ви хотіли б отримувати необхідну консультаційну допомогу ?»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Індивідуальні консультації в офісі дорадчої служби	13	12,5	3
Індивідуальні консультації безпосередньо в господарстві	34	32,7	2
Консультування по телефону	44	42,3	1
Отримувати інформаційні матеріали дорадчої служби	1	1,0	5
Спеціальні навчальні заходи дорадчої служби (тренінги, семінари, круглі столи тощо)	12	11,5	4
Інше	-	-	
Разом	104	100,0	x

Джерело: розрахунки авторів.

Однією із суспільних форм організації сільськогосподарського виробництва є диверсифікація. Як економічний термін диверсифікація стала вживатися в західній економічній науці і практиці досить давно й означає проникнення виробників в нові для них сфери діяльності, завдяки чому вони перетворюються в багатогалузеві комплекси. Акцент при цьому робиться на створенні таких видів діяльності, які не пов'язані з основним виробництвом. В сучасних умовах диверсифікація в широкому розумінні цього слова набуває дещо глибшого змісту і може бути визначена як урізноманітнення видів діяльності у виробничій, фінансовій та маркетингових сферах²².

²² Розвиток підприємництва у сільській місцевості [Текст] : довідник / [В. М. Микитюк, О. В. Скидан, О. Д. Ковальчук та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – С. 28 – 30.

Необхідність впровадження диверсифікації сільськогосподарського виробництва зумовлена рядом економічних, організаційних та технологічних особливостей, які зумовлюють виробничі ризики у цій галузі та визначають економічні результати господарювання. Сезонність виробництва, нерівномірне використання трудових та матеріальних ресурсів протягом року, нестабільність надходження грошових коштів вимагають організації багатогалузевого господарства та отримання доходів з декількох джерел.

Досліджуючи проблеми диверсифікації аграрного підприємництва, Ткачук В.І. зазначає, що в сучасних умовах саме диверсифікація сприятиме вирішенню соціальних проблем сільської економіки, зокрема підвищенню рівня зайнятості, а отже і рівня добробуту сільського населення²³. В Хотешівській сільській раді впровадження вертикальної та горизонтальної диверсифікації має ряд не лише економічних, а перш за все соціальних переваг: повніше буде забезпечена зайнятість населення, реалізовуватиметься ширше коло соціальних та матеріальних потреб для мешканців громади.

Традиційна сільськогосподарська вертикальна (інтегрована) диверсифікація передбачає переробку продукції рослинництва і тваринництва з подальшою організацією збуту готових продуктів. Проведене дослідження свідчить, що в останні роки у Волинській області набуває поширення диверсифікація сільськогосподарської діяльності через виробництво нетрадиційної продукції. В рослинництві – це вирощування, переробка, зберігання та реалізація нетрадиційних сільськогосподарських культур – полуниці, малини, ожини, лохини, смородини, енергетичної верби; в тваринництві – розведення страусів, перепелів, павлінів, в'єтнамських свиней тощо; розвиток місцевих промислів – збір та реалізація лісових ягід, грибів, лікарської сировини, мисливство і рибальство.

Як свідчить історична довідка, в селах Хотешів та Котуш селяни традиційно займались ткацтвом, вишиванням, рибальством, плетінням із лози. За переписом 1911 року, в селі була взірцева

²³ Ткачук В.І. Диверсифікація аграрного підприємництва: монографія [Текст] / В.І. Ткачук. – Житомир: ЖНАЕУ. – 2011. – С. 7 – 10.

шкілка садових дерев²⁴. Крім того в Хотешові ще здавна культивувалась традиція виготовлення та використання різних форм дерев'яних іграшок, що на місцевому діалекті носять назву «чачка» (див. пп. 1.2). Сьогодні дерев'яна іграшка Волинського Полісся, як атрибут дитячого побуту, заслуговує на особливу увагу. Проста і доступна щодо технології виготовлення, вона здатна задовольнити запити сучасних малюків й розвивати їхню конструкторську фантазію та естетичні смаки на національній основі. Крім того, вона може стати візитівкою для села. Тому, для жителів Хотешівської сільської ради впровадження диверсифікації – це додаткове джерело надходження грошових ресурсів, спосіб зменшення сезонності сільськогосподарського виробництва, ефективний спосіб задоволення потреб місцевих споживачів у продуктах харчування, зниження рівня безробіття, забезпечення продуктивної зайнятості тощо.

Крім того, в сучасних умовах розвитку сільських територій найефективнішим шляхом підвищення рівня зайнятості населення на селі є активне впровадження таких заходів, які не потребують для свого розвитку значних капіталовкладень. Як свідчить досвід європейських держав, однією з таких перспективних галузей є туристична, а саме сільський туризм. Туризм сьогодні – це сфера соціально-економічного комплексу, яка в багатьох країнах перетворилась на індустрію, що бурхливо розвивається. В даний час кожне сьоме робоче місце в світі створене в наслідок розвитку туристичного бізнесу. За прогнозами СОТ, до 2020 р. обсяг міжнародних туристичних прибутків складе 1,6 млрд., тобто в 3 рази перевищить показники 2000 р. Результати останніх досліджень засвідчують, що в структурі туристичних потоків все більшого розвитку набуває зелений сільський, або, як його ще називають – агротуризм. Звідси впливає виняткова актуальність подальшого розвитку цього виду туристичної діяльності, як вагомого джерела додаткових грошових надходжень сільських «агроосель»²⁵.

²⁴ Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся : краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року/ О. Цинкаловський. – том. 2, Вінніпег, Канада, 1986. – С. 508.

²⁵ Трухан О.Л. Сільський туризм як джерело додаткових грошових надходжень особистих селянських господарств / О.Л. Трухан // Стратегія розвитку і реалізації потенціалу АПК: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Житомир, 26 вересня 2008 р., Обласне об'єднання громадської організації «Спілка економістів України». – Житомир, 2008. – С. 134 – 138.

Природно-кліматичні умови, мальовничі краєвиди, ліси та водойми, багата та цікава історія розвитку дозволяє розвивати на території Хотешівської сільської громади агротуризм. З одного боку, сільський туризм сьогодні – це надання послуг для відпочинку туристів у сільській місцевості, пов'язаного з перебуванням у будинку сільського господаря з використанням ресурсів місцевості. З іншого – дієвий інструмент стабільного соціально-економічного розвитку села. Така форма зайнятості, що спрямована на створення робочих місць і збільшення доходів населення, заслуговує на підтримку, особливо, якщо вона здійснюється в несприятливих умовах – сільській «глибинці», на депресивних територіях. Тому, саме сільський туризм може стати рушійною силою розвитку сільських територій зони Полісся Волині, а відтак відродити добробут в ньому та благополуччя його мешканців.

Вважаємо, що подальший розвиток сільських територій регіону повинен базуватись на диверсифікації аграрного підприємництва, яка забезпечить: створення нових робочих місць та подолання бідності; підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та збільшення обсягів її виробництва через застосування механізмів сільськогосподарської кооперації; підтримку екологічного балансу сільської місцевості; досягнення соціально-економічного благополуччя; підтримку активності сільських громад та місцевих ініціатив.

4.3. Формування і реалізація стратегічних орієнтирів розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року

4.3.1 Аналіз зовнішнього середовища, сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку сільської громади (PEST-, SWOT-аналіз)

Негативним соціальним наслідком ринкового реформування аграрного сектора економіки стала втрата сільськими жителями місць

прикладання праці і, відповідно, заробітків²⁶. Існуюча критична демографічна ситуація на селі, посилення міграційних процесів, незбалансованість ринку аграрної праці, низький рівень доходів сільського населення та якість його життя вимагають виокремлення основних факторів, що впливають на розвиток сільських територій.

Утвердження ринкових відносин створює передумови для застосування в процесі формування стратегічних орієнтирів розвитку сільських громад методів та інструментів стратегічного управління, основна ідея яких ґрунтується на розробці комплексної системи дій та рішень, виходячи з єдиних пріоритетів, цінностей та поставлених завдань²⁷. Доцільність здійснення стратегічного аналізу полягає в тому, що він визначає пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій.

Для обґрунтування перспективних напрямів розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району Волинської області доцільним є застосування розроблених вченими моделей стратегічного аналізу, які дають змогу охопити максимально широке коло чинників та аналітичних показників, що характеризують досліджувану проблему (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Результати відповідей на запитання «Дайте, будь-ласка, оцінку перспектив економіки Вашого населеного пункту на найближчі 2-3 роки»

Варіанти відповідей	Кількість відповідей		Ранжування за значимістю
	одиниць	%	
Значний ріст	7	7	6
Певний ріст	11	11	5
Залишиться на існуючому рівні	22	22	2
Певний спад	20	20	3
Значний спад	13	13	4
Відмова відповіді	27	27	1
Разом	100,0	100,0	x

Джерело: розрахунки авторів.

²⁶ Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородиної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. і прогноз. – К., 2012. – С. 35.

²⁷ Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 700 с.

Оцінка майбутнього мешканцями досліджуваної сільської громади свідчить про те, що значна чисельність сільських жителів не впевнені в завтрашньому дні і песимістично оцінюють власні перспективи розвитку. Із загальної чисельності респондентів 27,0 % відмовились дати відповідь; 22,0 % селян вважають, що економіка територіальної громади залишиться на існуючому рівні; 20,0 % – прогнозує певний її спад; 13,0 % – значний спад, і лише 11,0 % плачуть надію на певний ріст та 7,0 % – на значний ріст.

Загальний аналіз результатів вивчення громадської думки мешканців Хотешівської сільської ради щодо проблем та перспектив розвитку їх територіальної громади свідчить про те, що більшість проблем, які переважно хвилюють селян, пов'язані із працевлаштуванням на території громади та низьким рівнем доходів.

Відсутність необхідної інформації з питань започаткування ведення бізнесу, створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, висока вартість кредитів викликають у селян страх великої ризикованості щодо започаткування власної справи та участі у СОК. Тому, мешканці с. Хотешів та с. Котуш, які звикли працювати на землі, прагнуть відродження високотоварного сільськогосподарського виробництва та вважають, що саме це забезпечить їх громаді економічний ріст.

Для вибору стратегії подальшого розвитку Хотешівської сільської ради було здійснено *PEST-* та *SWOT-аналіз*, які передбачають ретельне дослідження умов зовнішнього середовища, а також виокремлення сильних та слабких сторін, що характеризують соціально-економічне становище територіальної громади. Зовнішнє середовище є джерелом, що забезпечує умови розвитку Хотешівської сільської ради, які необхідні для підтримки внутрішнього потенціалу на належному рівні.

Зовнішнє середовище можна поділити на дві складові: макро- і мікросередовище. Макросередовище (загальне) – це ті фактори зовнішнього середовища, що впливають на сільські території опосередковано через певні важелі, формуючи загальну атмосферу та умови розвитку. Фактори макросередовища можна оцінити з використанням *PEST-аналізу*: Р – Policy (політика); Е – Economy (економіка); S – Society (суспільство, соціум); Т – Technology (технологія) (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Матриця PEST-аналізу тенденцій макросередовища, що мають істотне значення для Хотешівської сільської ради

Політика (P)	Оцінка	Економіка (E)	Оцінка
Протистояння політичних партій	–	Високий рівень інфляції	–
Зміни законодавства	–	Зниження податкового тиску	+
Посилення державного галузевого регулювання	+	Підвищення рівня платоспроможного попиту	+
Політична нестабільність	–	Корупція	–
Зміна політичного курсу країни в напрямку євроінтеграції	+	Високі процентні ставки за кредитами	–
Укладання міждержавних договорів у сфері експорту сільськогосподарської продукції	+	Підвищення мінімального рівня зарплати	+
Політичне протистояння у Верховній Раді	–	Зростання вартості житлово-комунальних послуг	–
Недосконалість законодавчої бази щодо діяльності ОСГ	–	Державна підтримка у створенні СОК	+
Громадське невдоволення політикою уряду	–	Відсутність організованого ринку збуту сільськогосподарської продукції	–
Соціум (S)		Технологія (T)	
Скорочення чисельності сільського населення в регіоні	–	Прискорення темпів науково-технічного прогресу	+
Попит на органічну продукцію галузі	+	Неможливість реалізувати вироблену продукцію на переробні підприємства	–
Відданість традиціям	+	Необхідність вкладання власних коштів в придбання техніки	–
Бажання покупців споживати вітчизняну продукцію	+	Відсутність перспективи виробництва вітчизняної техніки	–
Вплив релігії на споживання продукції	+	Недостатність інноваційно-інвестиційного досвіду	–

Джерело: авторська розробка.

На розвиток сільської територіальної громади чинять негативний вплив політичні та технологічні фактори, оскільки серед визначених найбільш впливових з них, значна частина отримали негативну оцінку. Це свідчить про значну політичну нестабільність в країні, а також низьку активність держави в сфері нормативно-правової та техніко-технологічної підтримки розвитку сільських територій та життєзабезпеченості сільських жителів. Економічна

криза в країні також негативно впливає на сільський розвиток, про що свідчать результати аналізу економічних факторів (багато з них мають негативне значення).

Вибір стратегії розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року зумовлений поєднанням сильних і слабких сторін, що характеризують соціально-економічний стан території (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Аналіз сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку Хотешівської сільської ради (SWOT-аналіз)

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Вагомий екологічний, природний потенціал та сприятливе місце розташування сільської ради (наявність великої кількості водних об'єктів) 2. Наявність земель, придатних для виробництва/переробки сільськогосподарської продукції 3. Мешканці села: професійні кадри – вчителі, лікарі, підприємці, службовці, працівники сільського господарства 4. Наявність об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини 5. Розвиток об'єктів соціальної інфраструктури 6. Газифікація населених пунктів 7. Добре розвинуте транспортне сполучення з районним та обласним центром 8. Бажання позитивних змін та патріотизм сільського голови	1. Відсутність стратегічного плану розвитку сільської ради 2. Соціальна пасивність частини населення 3. Кризова демографічна ситуація та депопуляція населення 4. Наявність зовнішньої та внутрішньої міграції 5. Низький економічний розвиток СВК «Хотешівський» 6. Низький рівень інвестицій та дотаційності сільської ради 7. Значний спад сільськогосподарського виробництва. 8. Високий рівень безробіття 9. Відсутність туристичної інфраструктури 10. Критичний стан вулиць та доріг
Можливості	Загрози
1. Зростання популярності сільського, зеленого туризму серед населення України та Європи 2. Зростання попиту на сільськогосподарську продукцію 3. Відновлення лісопереробної галузі 4. Економічний розвиток та залучення інвестицій, як наслідок – створення нових робочих місць 5. Залучення грантових коштів на реалізацію проектів місцевого розвитку 6. Розвиток сфери комунальних послуг 7. Впровадження енергозберігаючих технологій. 8. Створення індустріального парку	1. Відплив кваліфікованих кадрів за межі сільської ради 2. Обмежені фінансові ресурси для розвитку сільської ради 3. Недостатня державна підтримка сільгоспвиробників 4. Посилення податкового тиску на малий бізнес 5. Несприятливий інвестиційний клімат через складність у залученні інвестицій 6. Знаходження в зоні радіоактивного забруднення 7. Погіршення демографічної ситуації

Джерело: авторська розробка.

Вдала стратегія здатна примножити внутрішній потенціал сільської громади і, за рахунок використання зовнішніх можливостей, зміцнити її стан. Підґрунтям для проведення цього аналізу слугували результати проведеного соціологічного опитування мешканців досліджуваної громади. Результати проведеного аналізу свідчать про наявність позитивних і негативних факторів впливу на стратегічний розвиток, поєднання дії яких ставить Хотешівську сільську раду перед необхідністю альтернативного вибору пріоритетів розвитку. З урахуванням регіональної специфіки сільських територій зони волинського Полісся, доцільно розвивати напрямки, які конкурентні і навіть альтернативні сільськогосподарським.

4.3.2 Перспективні напрями, цілі, завдання та бачення майбутнього

У результаті *SWOT-аналізу* було складено перелік порівняльних переваг, викликів і ризиків Хотешівської сільської ради (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Перелік порівняльних переваг, викликів і ризиків розвитку Хотешівської сільської ради

Перелік	Зміст та особливості використання
<i>Порівняльні переваги</i>	1. Можливість задовольнити зростання попиту на сільськогосподарську продукцію у поєднанні із запровадженням ринку землі, що стимулюватиме розвиток аграрного виробництва всіма категоріями товаровиробників. 2. Наявність природних (земельних) ресурсів, які забезпечать ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах, їх кооперація, а також відродження високотоварного виробництва (галузі скотарства) в СВК «Хотешівський». 3. Наявність вільних земель придатних для розміщення заготівельного та агропереробного підприємств, що у поєднанні із незайнятою робочою силою може сприяти розвитку цехів з переробки сільськогосподарської продукції (млин, м'ясопереробний цех, переробка яблук, сортування тощо) та забезпечить зайнятість й підвищить рівень доходів селян. 4. Зростання популярності сільського зеленого туризму, що підкріплюється наявністю на території сільської ради 6 об'єктів історико-культурної спадщини, вдалим екологічним, природнім потенціалом та географічною близькістю до Республіки Білорусь.

Виклики	1. Підвищення економічних показників сільської ради та рівня залучення інвестицій може відбуватися за рахунок зростання попиту на продукцію, запровадження ринку землі, будівництва і розвитку цехів переробки с.-г. продукції, зростання популярності сільського зеленого туризму та залучення грантових коштів на реалізацію проектів місцевого розвитку. 2. Зростання популярності сільського зеленого туризму зможе підвищити не тільки економічні та інвестиційні показники, а й сприятиме появі на території сільської ради туристичної інфраструктури та якісного транспортного забезпечення із оточуючими населеними пунктами.
Ризики	1. Обмеженість фінансових ресурсів є ризиком для забезпечення збалансованого розвитку сільської ради, оскільки наявний рівень розвитку місцевої економіки є досить низьким, як і рівень залучення інвестицій. 2. Низький економічний розвиток та рівень залучення інвестицій у сукупності із високим рівнем безробіття та віковим складом населення посилюють відтік кваліфікованих кадрів за межі сільської ради.

Джерело: авторська розробка.

На основі результатів SWOT-аналізу при поєднанні внутрішніх сильних сторін і зовнішніх можливостей визначено, що оптимальною для розвитку досліджуваної територіальної громади **є стратегія сталого соціально-економічного розвитку**, при якій стратегічною метою є – побудова села європейського типу із високим рівнем життя мешканців з такими соціально-економічними та екологічними умовами, які сприятливі для розвитку підприємництва, обслуговуючої кооперації, агротуризму та рекреації. При цьому буде сформовано позитивний мікроклімат у економічній, соціальній та екологічній сферах життя, що забезпечить позитивний імідж сільської ради, підвищення рівня інвестиційної та підприємницької активності, розвиток агробізнесу, розвиток виробничої, соціальної та туристичної інфраструктури, підвищиться рівень екологічної безпеки.

Задля цього, **в економічному секторі** повинна бути сформована диверсифікована структура економіки, орієнтована на ефективне використання місцевих ресурсів. **В соціальному секторі** – забезпечення відповідного рівня доходів та доступу мешканців до якісних соціальних благ. **В екологічному** – створення і підтримка екологічно безпечного середовища життєдіяльності селян.

Основним завданням розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 р. є визначення пріоритетних напрямів створення добробуту населення, вирішення його соціальних проблем на основі підвищення ефективності функціонування регіональної економіки

через структурну реорганізацію, більш ефективного використання природно-кліматичних, мінерально-сировинних та організаційно-економічних чинників.

Етапи реалізації програми соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради:

1. Формування інституційних, фінансових та організаційних передумов для реалізації стратегічних напрямів;
2. Реалізація операційних цілей та завдань стратегії;
3. Моніторинг виконання та закріплення досягнутих результатів від впровадження стратегії.

Мета стратегії розвитку Хотешівської сільської ради:

- ✓ формування бачення майбутнього стану населених пунктів сільської ради та визначення його місії;
- ✓ проведення аналізу сучасного стану розвитку громади;
- ✓ виявлення головних проблем та стратегічних цілей розвитку;
- ✓ визначення першочергових цілей розвитку населених пунктів сільської ради;
- ✓ розробка конкретних завдань щодо досягнення основних цілей;
- ✓ обґрунтування шляхів реалізації стратегії.

Бачення майбутнього – це відображення (узагальнення) найбільш загальних та тривалих уявлень про краще майбутнє розвитку населених пунктів Хотешівської сільської ради та життя його населення. Визначення бачення майбутнього є відносно тривалим елементом самоідентифікації громади і може в значній мірі бути основою єдності окремих членів громади (мешканці, підприємці, влада) та її мотиваційним чинником.

Стратегічними орієнтирами розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району визначено:

НАПРЯМ 1. Розвиток економічного потенціалу сільської громади;

НАПРЯМ 2. Забезпечення високих соціальних стандартів життя;

НАПРЯМ 3. Безпечне та сприятливе для життя і здоров'я довкілля;

НАПРЯМ 4. Підвищення духовного та культурного рівня, збереження національних традицій.

Мета, цілі та бачення майбутнього в результаті реалізації завдань відповідних напрямів наведено на рис. 4.3, 4.4, 4.5, 4.6.

В основу запропонованих напрямів покладено результати соціологічного опитування жителів вище вказаної громади, які дозволили виявити економічні, соціальні та екологічні проблеми й розробити спільно з громадою стратегічні та операційні цілі розвитку й логічну послідовність дій щодо їх втілення у життя. Розроблена стратегія сталого соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради та її подальша реалізація дозволяє поєднати довгострокову перспективу розвитку, поточне управління та вирішення нагальних завдань територіальної громади.

Обґрунтована стратегія розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району сприяє вирішенню значної кількості проблем: забезпечення необхідного рівня соціально-економічної стабільності; сприяння розвитку тих форм господарювання та видів економічної діяльності, які узгоджуються з існуючими ресурсними можливостями громади; створення якісно нових робочих місць; збільшення виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції; покращення доступу до необхідних послуг, якості життя та підвищення соціальних гарантій.

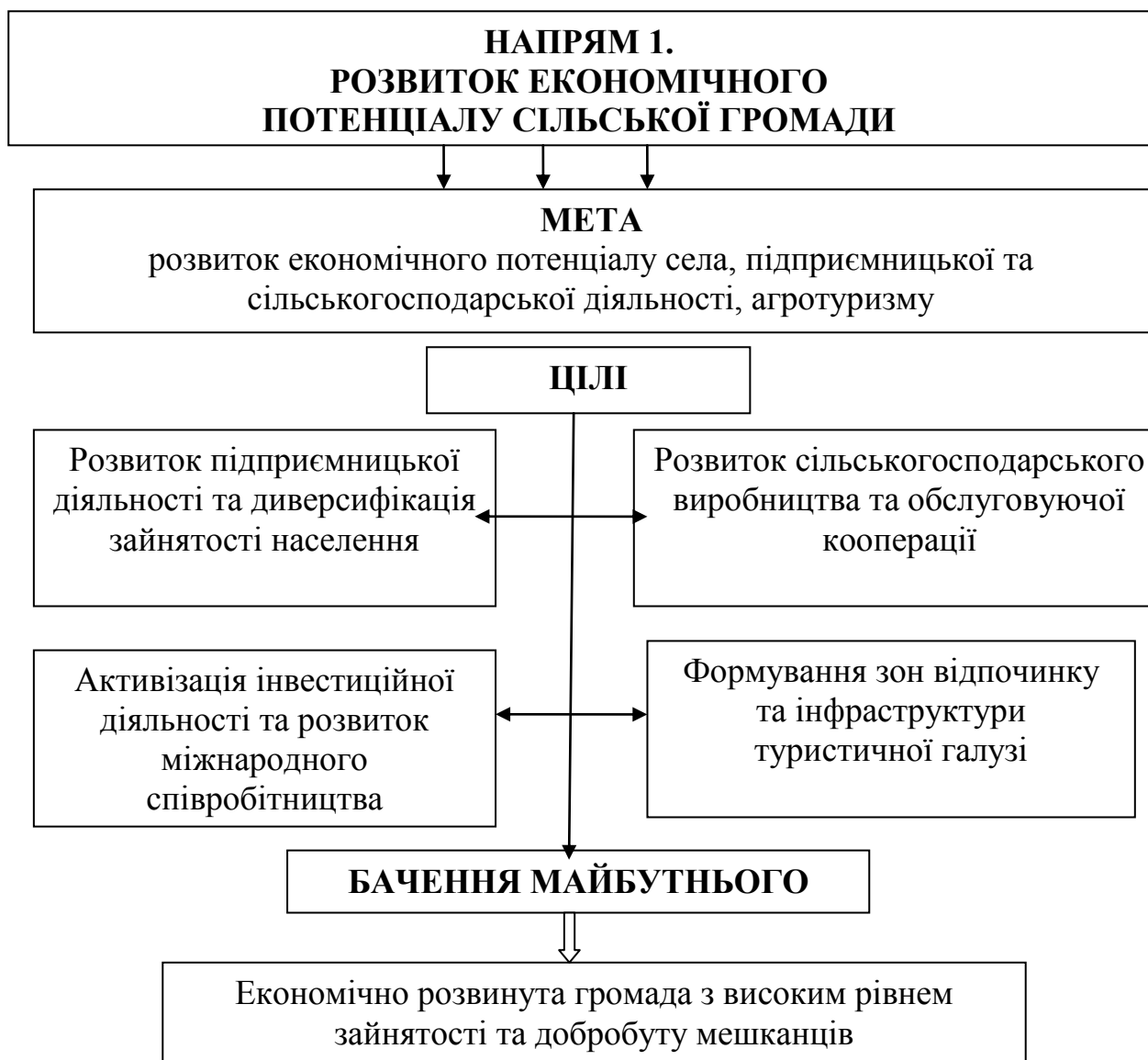

Рис. 4.3 Мета, завдання та бачення майбутнього за результатами реалізації завдань напрямку 1

Джерело: авторська розробка.

Проведене дослідження свідчить, що для реалізації завдань напрямів 1 та 2 у Хотешівській сільській раді склались певні передумови. *По-перше*, мешканці громади вважають, що саме відродження високотоварного сільськогосподарського виробництва сприятиме економічному розвитку; *по-друге*, забезпечити створення підприємств з переробки виробленої продукції можливо за рахунок розвитку підприємницької діяльності; *по-третє*, тільки в результаті створення багатофункціонального сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу можливим вбачається сформувати організовану мережу збуту продукції. Лише за умов активізації

інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва вище перераховані заходи можуть бути втілені в життя. Крім того, природно-кліматичні, історико-культурні та збережені національні традиції дозволяють розвивати на території Хотешівської сільської ради агротуризм.

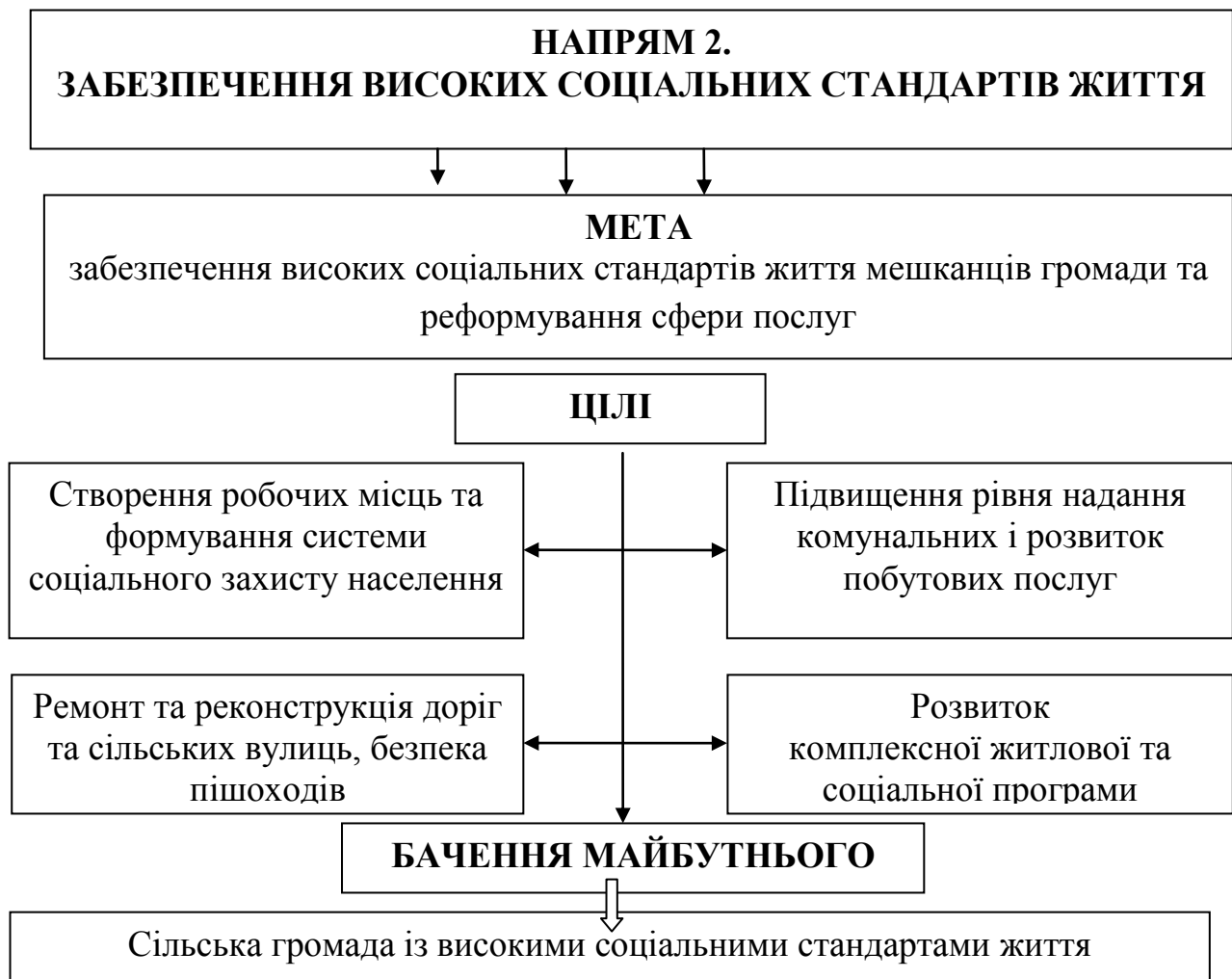

Рис. 4.4 Мета, завдання та бачення майбутнього за результатами реалізації завдань напрямку 2

Джерело: авторська розробка.

В результаті опитування мешканців Хотешівської сільської ради виявлено, що соціальні та екологічні проблеми турбують їх не менше ніж економічні. Проблемним є забезпечення населення закладами сфери послуг (лазня, хімчистка, перукарня, ремонт побутових приладів тощо) та комунальними послугами. Тому, за рахунок створення нових робочих місць в цій сфері та відповідної заробітної

Як було зазначено вище, жителів Хотешівської сільської ради турбує питання екологічної безпеки та збереження лісового фонду. Проте найбільш актуальною є проблема впровадження системи управління твердими побутовими відходами та облаштування сміттєзвалища. В сучасних умовах дуже важливим є дотримання принципів природозбереження та екологізації економіки, що є процесом неухильного й послідовного впровадження системи правових, управлінських, технологічних та інших заходів, які дозволяють мінімізувати негативний вплив господарської діяльності на людину (рис. 4.5).

97

Тому необхідною умовою для забезпечення охорони родючості ґрунтів та ефективного ведення господарської діяльності на території Хотешівської сільської ради є забезпечення раціонального використання ґрунтових ресурсів, створення сприятливого екологічного середовища, покращення і підвищення ерозійної стійкості природних ландшафтів.

З цією метою ще у 2013 р. сільський голова Маковецький В.Ф. виніс на засідання Хотешівської сільської ради інформацію про доцільність створення на території громади індустріального парку на площі 23 га. Відповідно до Закону України «Про індустріальні парки», індустріальний парк – це визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікації на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку²⁸.

Основною метою створення і функціонування індустріальних парків на території України є забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій, активізація інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, розвиток сучасної виробничої та ринкової інфраструктури. Ініціатива сільського голови була підтримана і вже в 2014 р. між Хотешівською сільською радою та Громадською організацією (ГО) «Інститут Європейської інтеграції» було підписано Меморандум про створення екологічного технопарку. Варто зазначити, що ГО «Інститут Європейської інтеграції» в межах вище вказаного Меморандуму зобов'язалась:

- розробити концепцію проекту створення екологічного технопарку та дорожню карту (план, етапи, порядок створення);
- ознайомити депутатів Хотешівської та сусідніх сільських рад й місцевих активістів з цим проектом та дорожньою картою;

²⁸ Про індустріальні парки: Закон України N 5018-VI від 21 червня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/index-65566.html?page=1-9>.

- провести семінар-навчання зацікавлених осіб методам планування, рекламування і управління процесом створення екотехнопарку, побудови зв'язку із зовнішнім світом;

- розробити проект статуту суб'єкта господарювання комунальної форми власності, який буде здійснювати управління екотехнопарком.

Варто зазначити, що при формуванні інноваційної інфраструктури створення інститутів трансферу технологій (технопарків, наукових, індустріальних парків, бізнес-інкубаторів тощо) є каталізатором інноваційного розвитку. Такі структури мають підпорядковуватись місцевій владі, що матиме велике значення для активізації науково-інноваційної діяльності в регіоні²⁹. Наприклад, у ЄС одним з основних інструментів допомоги відсталим регіонам є сприяння в розробці інноваційної політики й розвитку інфраструктури. Це дає змогу згладжувати диспропорції регіонального технологічного розвитку. Особливу роль у цій сфері відіграють Мережі інноваційних регіонів (Forum of Innovation Regions) і локальні мережі центрів із поширення інновацій (Innovation Relay Center – IRC)³⁰.

При розробці пропозицій щодо створення парків особливу увагу слід приділити грамотній всебічній експертизі пріоритетних напрямів технологічного розвитку конкретної території або конкретного сектору виробництва. Вважається, що краще вкласти значні кошти в організацію і проведення експертизи, ніж почати реалізовувати недостатньо обґрунтований проект. Тому у 2016 р. на семінар-наradі Камінь-Каширської районної ради з питань соціально-економічного розвитку територіальних громад вище зазначеною ГО «Інститут Європейської інтеграції» було презентовано два інфраструктурні проекти:

²⁹ Рудь Н.Т. Індустріальний парк на Волині : міф чи реальність? / Н.Т. Рудь, Т.В. Божидарнік, В.Ф. Маковецький // Науковий парк та інноваційна інфраструктура університету як основа розвитку освіти та науки: збірник наук. праць. Міжнар. наук.-практ. конф. 4-5 жовтня 2013 р. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С.152 – 153.

³⁰ Шелюбская Н. Новые направления инновационной политики ЕС / Н.Шелюбская // Пролемы теории и практики управления. – 2003.– № 4.– С. 63 – 68.

1. «Створення в Камінь-Каширському районі Волинської області територіального соціально-економічного об'єднання «Екопарк ПІВНІЧНА ТУРІЯ»;

2. «Комплексне використання земельних і водних ресурсів Хотешівської сільської ради для інноваційного розвитку біоенергетики, сільського господарства та аквакультури Камінь-Каширського району Волинської області».

Після детального обговорення розпочато співробітництво між 11 сільськими радами (Бузаківською, Видричівською, Добренською, Качинською, Личинівською, Мельнико-Мостищенською, Нуйнівською, Раковолівською, Сошиненською, Хотешівською, Черченською) та ініційовано створення соціально-економічного об'єднання територіальних громад для залучення грантових коштів міжнародних фондів. Наприкінці 2016 р. в Мінрегіонбуді України за №47 зареєстровано договір про співробітництво вище вказаних громад у формі утворення спільного комунального підприємства «Екотехнопарк ПІВНІЧНА ТУРІЯ». Підприємство буде функціонувати в рамках пілотного інноваційного проекту «Створення на Волині мережі екологічних парків – плацдарму зворотної міграції населення з мегаполісів у благодійну сільську місцевість», розробленого громадською організацією «Інститут Європейської інтеграції».

Місія згаданого проекту полягає у вирішенні проблем забруднення навколишнього середовища, погіршення здоров'я людей, забезпечення продовольчої безпеки, дефіциту прісної води, виснаження традиційних видів енергоресурсів, назріваючої демографічної катастрофи. *Метою проекту є* створення наукової, економічної і соціальної бази зародження й розвитку екологічних парків на конкретних територіях екологічно чистої сільської місцевості України.

Екологічний парк – це модель організації життєвого простору, пріоритетом якого є виробництво та споживання екологічно чистої продукції при умові збереження довкілля. Головним завданням екопарку на початковому етапі є стимулювання розвитку сільських громад. Дана організаційна структура націлена на створення малих і

середніх підприємств, які виходять на ринок з новою технологією або новим продуктом³¹.

Очікувані результати від реалізації названих проектів:

- створення нового для регіону високоприбуткового бізнесу, що базується на природно-ресурсному потенціалі територіальних громад;
- очищення від мулу деградуючих озер та ландшафтне формування їх берегів, що дозволить покращити екологічний стан екосистем;
- збільшення бюджетних надходжень, створення сотень нових робочих місць, будівництво житла та об'єктів інфраструктури, що підвищить соціально-економічний рівень територіальних громад за рахунок припливу інвестицій;
- формування інвестиційної привабливості сільських територій.

Екопарк має спеціалізовану природну територію, призначену для опрацювання методів і прийомів збереження, відновлення та раціонального використання природного комплексу з урахуванням специфіки його місцезнаходження. За своїм статусом, режимом охорони і природокористування його можна віднести до природних резерваторів західноєвропейського типу, де допускається включення видозмінених господарською діяльністю природних ділянок, планове регулювання екологічних процесів для відновлення природних комплексів, а також використання їх в цілях екологічної освіти за типом національних та природних парків. Варто зазначити, що найактивніші дії в заснуванні екопарку проявив саме Хотешівський сільський голова – Володимир Федорович Маковецький, який глибоко переконаний, що саме співробітництво забезпечить соціально-економічний, культурний та екологічний розвиток поліських територій, підвищить якість надання послуг населенню та, на основі спільних інтересів та цілей, налагодить ефективне виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень. Він є ініціатором та активним координатором цього проекту. Крім того існує напрацювання волинських науковців та практиків щодо техніко-економічного обґрунтування доцільності промислового використання досліджуваної території: розвідка

³¹ На Волині починається створення екотехнопарків // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bic.com.ua/index.php/features/42-novyny/1694-na-volyni-pochynaietsia-stvorennia-ekotekhnoparkiv>.

родовищ самородної міді, фосфоритів, сапропелю, можливостей побудови гідроелектростанції і використання електроенергії у виробництві.

Отже, технологічні й індустріальні парки – це перспективна в усьому світі схема інноваційного розвитку держав. Індустріальні парки є одним із найпоширеніших видів СЕЗ, які створені і в економічно розвинутих країнах, і в країнах, що розвиваються. Досвід свідчить, що саме створення екопарку на території Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району може стати вагомим чинником залучення до регіону потужних інвесторів, передових технологій, і завдяки цьому будуть забезпечені робочими місцями безробітні громадяни та збільшаться надходження до місцевих бюджетів.

Для мешканців Хотешівської сільської ради актуальними є розвиток духовного та культурного середовища, збереження історичної спадщини та національних традицій. Взагалі, формування києво-руської та української державностей починалось саме із сіл, де зародилось, зерновиробництво та скотарство, тобто історично традиційні галузі сільського господарства. Позитивним є те, що населення с. Хотешів та с. Котуш підтримує культурні цінності, звичаї, традиції своєї сільської громади, що сприятиме збереженню земельних ресурсів і навколишнього середовища, створенню красивих ландшафтів і підтримці життя сільського населення за допомогою виробничої діяльності в гармонії з природою, адже волинське село було і залишається колискою краю, оберегом самобутньої національної культури, звичаїв, побуту, менталітету (рис. 4.6).

Проте пріоритетні напрямки розвитку, можливо здійснити за умови:

- забезпечення комплексу заходів, спрямованих на підвищення освіти, культури, духовності та свідомості мешканців;
- впровадження соціально спрямованих програм житлової, комунальної, промислової та інженерної інфраструктури;
- створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності в сільському господарстві та переробній галузі;
- охорони та збереження природного середовища;
- поліпшення якості доріг та вулиць;

➤ створення робочих місць через розвиток малого та середнього бізнесу, обслуговуючих кооперативів, диверсифікації виробництва.

Рис. 4.6. Мета, завдання та бачення майбутнього за результатами реалізації завдань напрямку 4

Джерело: авторська розробка.

Відповідно до вище наведених стратегічних напрямів розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року розроблено операційні цілі та заходи, які дозволять досягнути обраної мети розвитку в економічній, соціальній, екологічній та культурній сфері (табл. 4.11).

Таблиця 4.11

Напрями, операційні цілі та заходи реалізації Стратегії розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року

ОПЕРАЦІЙНІ ЦІЛІ	ЗАХОДИ
<i>Напрямок 1. Розвиток економічного потенціалу сільської громади</i>	
1.1. Розвиток підприємницької діяльності та диверсифікація зайнятості населення	1.1.1. Підтримувати та стимулювати розвиток приватної ініціативи в сфері агробізнесу
	1.1.2. Надати підприємцям доступ до місцевих ресурсів, шляхом надання дозволів суб'єктам підприємницької діяльності на реконструкцію приміщень для використання під бізнес
	1.1.3. Провести моніторинг приміщень та земель, що можуть бути надані в оренду підприємцям чи інвесторам
	1.1.4. Домогтися реєстрації підприємств, що розташовані, або будуть створені на території сільської ради за місцем фізичної адреси
	1.1.5. Проведення інформаційно-консультаційної роботи щодо можливості розвитку агротуризму, який регулюється законом «Про ОСГ»
	1.1.6. Збільшення агросадиб на території сільської ради для надання послуг відпочиваючим
1.2. Розвиток сільськогосподарського виробництва та обслуговуючої кооперації	1.2.1. Відродити високотоварне виробництво (галузь м'ясного та молочного скотарства) в СВК «Хотешівський»
	1.2.2. Залучення інвесторів для придбання високопродуктивного племінного молодняка ВРХ та покращання кормової бази
	1.2.3. Використання інноваційних технологій при виробництві та переробці яловичини
	1.2.4. Забезпечити інформаційно-консультаційну підтримку розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації
	1.2.5. Провести роз'яснювальну роботу щодо доцільності та порядку створення багатофункціонального СОК
1.3. Активізація інвестиційної діяльності та розвиток міжнародного співробітництва	1.3.1. Виготовлення та розповсюдження серед зацікавлених сторін інвестиційного буклету сільської ради
	1.3.2. Розробити пріоритетні напрями співробітництва із закордонними партнерами
	1.3.3. Сформуванню бази даних інноваційно-інвестиційних проектів та програм сільської ради

	1.3.4. Проводити туристичні поїздки, різні заходи по обміну досвідом учасникам місцевого самоврядування та молоді
	1.3.5. Пошук та підписання угод про партнерство із зарубіжними країнами, написання грантових проектів
	1.3.6. Участь в обласних, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах з питань співробітництва та євроінтеграції
1.4. Формування зон відпочинку та інфраструктури туристичної галузі	1.4.1. Покращання транспортного забезпечення, збільшення кількості маршрутів
	1.4.2. Встановлення інформаційних стендів, дорожовказів
	1.4.3. Будівництво рекреаційних зон та облаштування осередків зеленого туризму
	1.4.4. Налагодження співпраці з туристичними агенціями та розробка екскурсійного маршруту
	1.4.5. Розробка туристичного буклета та постійне оновлення веб-сайту Хотешівської сільської ради
Напрямок 2. Забезпечення високих соціальних стандартів життя	
2.1. Створення робочих місць та формування системи соціального захисту населення	2.1.1. Забезпечити зайнятість і відповідно підвищити рівень доходів в результаті створення підприємств з переробки сільськогосподарської продукції (млин, міні консервний цех, м'ясопереробка)
	2.2.2. Створити пункт заготівлі та переробки яблук, грибів, ягід тощо
	2.2.3. Налагодження цеху з виробництва та реалізації сувенірної продукції з символікою с. Хотешів, відродження майстерні по виготовленню «чачок»
	2.2.4. Розробити систему моніторингу з питань соціального захисту населення
	2.2.5. Забезпечити продуктивну роботу сільського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
	2.2.6. Постійно вести облік мешканців села, що потребують соціальної підтримки: дітей-сиріт, багатодітних сімей, інвалідів, одиноких престарілих, учасників бойових дій
2.2. Підвищення рівня надання комунальних і розвиток побутових послуг	2.2.1. Забезпечити належний санітарний стан сіл
	2.2.2. Налагодження системи централізованого збору та вивозу сміття
	2.2.3. Відкриття перукарні
	2.2.4. Відкриття майстерні по пошиттю одягу та ремонту взуття, ремонту побутової техніки
	2.2.5. Розробити та впровадити енергозберігаючі

	технології в комунальних закладах
2.3. Ремонт та реконструкція доріг та сільських вулиць, безпека життя	2.3.1. Розробити програму капітального ремонту та реконструкції доріг
	2.3.2. Побудувати міст через річку Турія, щоб налагодити пряме сполучення із сусідніми селами Черче та Острівок
	2.3.3. Втілити в життя розроблену систему вуличного освітлення населених пунктів
	2.3.4. Проведення конкурсу «Краща сільська вулиця»
	2.3.5. Придбання пожежного автомобіля
2.4. Розвиток комплексної житлової та соціальної програми	2.4.1. Провести аналіз потреб мешканців сіл Хотешів та Котуш в додатковій житловій площі та покращенні житлових умов
	2.4.2. Пропагувати та надавати допомогу мешканцям сільської ради для впровадження енергозберігаючих технологій при будівництві та реконструкції житлових будинків
	2.4.3. Сприяти мешканцям громади у вирішенні питань добудови індивідуальних житлових будинків
	2.4.4. Сприяти у зміні цільового призначення землі під індивідуально-житлове будівництво
	2.4.5. Виділити землі сільської ради під молодіжне будівництво, надання земельних ділянок молодим спеціалістам
	2.4.6. Здійснення будівництва житла в рамках обласної програми «Власний дім»
Напрямок 3. Безпечне та сприятливе для життя і здоров'я довкілля	
3.1. Забезпечення охорони довкілля та збереження родючості ґрунтів	3.1.1. Проведення Волинським обласним Центром охорони родючості ґрунтів і якості продукції комплексного агрохімічного обстеження ґрунтів території сільської ради
	3.1.2. Забезпечення інформаційно-консультаційної роботи щодо заходів по збереженню та підвищенню родючості ґрунтів
	3.1.3. Організація екологічного навчання сільських жителів з питань ведення органічного виробництва в ОСГ
	3.1.4. Проведення зустрічі мешканців сільської ради з науковцями Волинської ДСГДС щодо складання сівозмін та розробки заходів з вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції
	3.1.5. Розробка та впровадження програми охорони довкілля

3.2. Збереження та примноження лісового та водного фонду	3.2.1. Справляння податків із заготівельників лісосировини
	3.2.2. Не допускати несанкціонованих рубок лісу та вивезення лісодеревини
	3.2.3. Розробити та виконати проекти очистки річок, озера, джерел та інших водойм, які знаходяться на території сільської ради
	3.2.4. Здійснити поточний ремонт стічних каналів та містків
	3.2.5. Забезпечити щорічне дослідження води з громадських криниць на предмет її якості
3.3. Формування та впровадження системи управління побутовими відходами	3.3.1. Налагодити систему централізованого збору та вивозу сміття
	3.3.2. Впорядкувати стихійні сміттєзвалища на території сільської ради та не допускати їх виникнення
	3.3.3. Забезпечити виготовлення паспорту на сміттєзвалища
	3.3.4. Розробити систему оплати за збір та вивіз побутового сміття з мешканців сіл
	3.3.5. Завершити розробку проектно-кошторисної документації для проведення централізованого водопостачання (водовідведення)
	3.3.6. Здійснити проведення централізованого водопостачання (водовідведення)
3.4. Формування та впровадження системи озеленення села	3.4.1. Розробити програму озеленення території Хотешівської сільської ради
	3.4.2. Розробити та виконати комплексну програму розвитку рекреаційних зон на території сільської ради
	3.4.3. Організувати проведення конкурсу «Зразкове подвір'я»
	3.4.4. Впровадження комплексу протиерозійних заходів та заходів, спрямованих на попередження ерозійних та деградаційних процесів у сільськогосподарському землекористуванні
	3.4.5. Відновлення систем полезахисних лісонасаджень
Напрямок 4. Підвищення духовного та культурного рівня, збереження національних традицій	
4.1. Культурно-просвітницька робота, патріотичне виховання	4.1.1. Залучати мешканців сільської ради до проведення державних, національних та релігійних свят
	4.1.2. Організувати зустріч з учасниками АТО
	4.1.3. Відродити заняття сільського хору, ансамблю народних інструментів та вокальних груп різного віку

	4.1.4. Організація зустрічей з відомими земляками
	4.1.5. Сприяння залученню спонсорських коштів у розвиток культури
4.2. Розвиток закладів культури, освіти, спорту, дошкільного закладу	4.2.1. Розробити програму покращення матеріально-технічної бази та забезпечення закладів культури
	4.2.2. Здійснити капітальний ремонт будинку культури в селі Хотешів, який був введений в дію ще у 1949 році
	4.2.3. Забезпечити доступ жителів громади до інформаційної системи Інтернет
	4.2.4. Підтримувати у належному стані існуючий спортивний майданчик та футбольні поля
	4.2.5. Забезпечити спонсорську фінансову підтримку сільським спортивним секціям
	4.2.6. Проводити інформування мешканців територіальної громади щодо соціально-економічного стану населених пунктів, проблем, випадків порушень законності та правопорядку
4.3. Збереження історичної спадщини та національних традицій	4.3.1. Організація тематичних вечорів та ознайомлення молоді з історією сіл Хотешів та Котуш
	4.3.2. Запровадження вечорів спільного сімейного відпочинку
	4.3.3. Організувати проведення колективного «Свята села», «Свята весни», Дня молоді, Дня матері, Дня допомоги престарілим громадянам та ін.
	4.3.4. Забезпечити постійний догляд за пам'ятниками, символічними знаками, могилами
	4.3.5. Постійно організовувати та оновлювати у шкільній та сільській бібліотеці виставки й тематичні стенди, які присвячені історії розвитку с. Хотешів та с. Котуш
4.4. Розвиток молодіжного руху, організація дозвілля	4.4.1. Організація роботи творчих гуртків для дітей та молоді
	4.4.2. Залучати молодь до вирішення проблем через створення молодіжної ради при виконавчому комітеті Хотешівської сільської ради
	4.4.3. Проведення тематичних вечорів, творчих зустрічей, конкурсів
	4.4.4. Проводити культурно-оздоровчі заходи, направлені на боротьбу із алкогольною, тютюновою та наркотичною залежністю
	4.4.5. Регулярно проводити громадські слухання по вирішенню проблем мешканців сільської ради

Джерело: авторська розробка.

Вважаємо, що розвиток досліджуваної сільської громади має будуватись на основі поєднання матеріальних інтересів жителів, соціальної відповідальності, економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. При цьому варто врахувати досвід ряду європейських країн (Польщі, Німеччини, Франції, скандинавських країн тощо), в яких підтримується багатофункціональний розвиток сільських територій, що відіграє важливу роль у економіці держави, навколишньому природному середовищі та суспільстві в цілому, а також сприяє збереженню культурної спадщини і забезпеченню сталих доходів селян.

В контексті даного дослідження справедливо зазначає Бородіна О.М., що не тільки європейський досвід, а й світовий свідчить про те, що орієнтація сільського господарства на потреби ринку за допомогою певних важелів державного впливу зумовлює різке скорочення кількості аграрних товаровиробників порівняно із загальною чисельністю населення, провокує сільське безробіття, а також забруднення навколишнього середовища, що є результатом побічних ефектів індустріалізації сільського господарства. У процесі таких змін відбувається суспільне усвідомлення того факту, що сільська місцевість не є монополією виробників сільськогосподарської продукції, оскільки сільські території становлять практично 80 – 90% території країни. Під тиском громадянського суспільства відбувається поступове зниження домінування аграрного бізнесу і зменшення сільськогосподарської гегемонії в сільських регіонах, актуалізується проблема неоднорідності сільської місцевості та необхідність державної диференційованої політики сільського розвитку, що активізує місцеві громади і їх ресурси³². Варто вказати, що сільський розвиток на базі громад – це цілеспрямована зміна інституційних, економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних, побутових та інших умов у сільській місцевості у напрямі зростання рівня та якості

³² Реконструктивний економічний розвиток: основні напрями, ефективність і соціальна справедливість: монографічний збірник / за ред. акад. НАН України Гейця В.М., чл.-кор. НАН України Гриценка А.А. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2016. – С. 73-74.

життя населення³³. Тому нове бачення ролі сільських громад у розвитку сільських територій полягає у якості як правовласників, так і користувачів локального виробничо-ресурсного потенціалу та здійснення ними контролюючої функції.

Впровадження моделі багатофункціонального розвитку сільських територій Волині має бути результатом дії багатьох інституцій, особливо, якщо цей процес стосується поліських районів області, тобто територій з високим рівнем безробіття, незадовільною інфраструктурою і депопуляційними проблемами. Створенням нових робочих місць, нових джерел доходів сільського населення, розвитком підприємництва (тобто господарською активізацією сільських територій) повинні займатись як державні інституції поліських районів (районні центри зайнятості, управління АПК, дорадчі служби тощо), так і органи місцевого самоврядування, сільські лідери, депутати сільських рад за підтримки бюджетного фінансування; свої пропозиції також висловлюватимуть громадські установи, приватні організації, які співпрацюють з органами державної влади.

Варто зазначити, що розвиток сільських територій є одним з пріоритетних напрямків державної політики економічного розвитку європейських країн. За останні 20 років науково-практичними центрами Європи розроблені інструменти розвитку сільських територій, до складу яких входять: стратегічне планування на регіональному рівні, регіональний маркетинг, диверсифікація сільської економіки, державно-приватне партнерство, підтримка підприємництва тощо. Одним із напрямків розвитку сільського господарства в ЄС, який певним чином формуватиме ситуацію на регіональному аграрному секторі в майбутньому, є прийняття європейської моделі галузі як безперебійної форми виробництва сільськогосподарської продукції та організації життя селян.

Відповідно до Угоди про партнерство між Волинською обласною державною адміністрацією, Волинською обласною радою та Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй, підписаної 30

³³ Прокопа І. В. Зміни у підходах до життєзабезпечення на селі: від патерналізму до партнерства з участю громад / Політика сільського розвитку на базі громад в Україні : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук О. М. Бороної, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук І.В. Прокопи, д-ра екон. наук О.Л. Попової.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів НАН України». – К.; 2015. – С. 32 – 37.

вересня 2014 року, у Волинській області розпочалась реалізація проекту **«Місцевий розвиток, орієнтований на громаду – III»**, що співфінансується Європейським Союзом та впроваджується Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй. Проект спрямований на стимулювання сталого соціального, економічного та екологічного розвитку сільських територіальних громад області. Метою Програми є створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку сільських територій шляхом самоорганізації та соціальної активізації громад, розроблення та впровадження невеликих за обсягом громадських ініціатив (мікропроектів громад). Для Хотешівської сільської ради варто скористатись даною пропозицією, оскільки в області вже є позитивний досвід створення обслуговуючих кооперативів у 2016 році в рамках цього проекту.

З 2016 р. в області ведеться агітаційна робота щодо участі сільськогосподарських товаровиробників у реалізації **Проекту USAID «Підтримка розвитку сільського господарства та сільських територій»**. Гранти надаються на придбання нового обладнання галузевим асоціаціям, малим та середнім приватним підприємствам, сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам. Проект планує надати приблизно 30 млн. грн. Сума кожної грантової угоди може коливатись в межах від 650 тис. грн, до 3 млн. грн. Термін угоди – 12 місяців.

Слід зазначити, що рішенням Волинської обласної ради від 10.03.2016 № 3/23, затверджено **«Комплексну програму розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016-2020 роки»**, яка спрямована на реалізацію Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року³⁴. **Мета програми** – створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною місцевою сільськогосподарською продукцією та промисловістю сільськогосподарською сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю та економічною

³⁴ Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016-2020 роки», затверджена рішенням Волинської обласної ради від 10.03.2016 № 3/23 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrovolyn.com/program.php?news=739>.

ефективністю, нарощування обсягів виробництва та розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції, глибокої переробки.

З метою розв'язання існуючих проблем розвитку агропромислового комплексу області, передбачається здійснювати фінансування заходів Комплексної програми в сумі, відповідно до визначених напрямків діяльності та конкретних заходів. Всього планується виділити 59900 тис. грн, в т.ч. з обласного бюджету – 23650 тис. грн (39,5 %), місцевих бюджетів – 30850 тис. грн (51,5 %), спецфонду обласного бюджету – 1800 тис. грн (3,0 %), спецфондів місцевих бюджетів – 3600 тис. грн (6,0 %). Варто зазначити, що Комплексна програма розвитку галузі АПК на 2016-2020 роки вперше діє на умовах співфінансування з районними бюджетами та бюджетами об'єднаних територіальних громад.

Відповідно до виділених коштів районам спрямовано субвенції в районні бюджети за різними напрямками. Крім фінансування основних заходів програми з підтримки галузі АПК, передбачається співфінансування у розмірі 10 % тих проектів транскордонного співробітництва, які реалізуються за рахунок підтримки Європейського Союзу у рамках виконання програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства на 2016-2020 роки та відповідають таким тематичним цілям, як захист довкілля, розвиток малого та середнього підприємництва на селі та проектів, що реалізуються за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку і включені до Стратегії розвитку Волинської області на період до 2020 року і відповідають пріоритету 5 «Волинське село»³⁵. Виконання Комплексної програми забезпечить сталий розвиток агропромислового комплексу регіону, підвищить ефективність виробництва, покращить забезпечення населення продуктами харчування за доступними цінами, сприятиме зростанню рівня життя та доходів жителів села.

Позитивним є те, що з 2009 року головою Хотешівської сільської ради Маковецьким Володимиром Федоровичем ведеться активна робота по залученню сільської території до заходів, які були розроблені в рамках Транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг», до складу якого увійшла Волинська область та окремі райони

³⁵ Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://volynrada.gov.ua/projects/pro-strategiyu-rozvitku-volinskoyi-oblasti-na-period-do-2020-roku>.

Львівської області України, Люблінське воєводство республіки Польща та Брестська область республіки Білорусь. В 2010 році було підписано тристоронню угоду про торгово-економічну, науково-технічну і культурну співпрацю між Хотешівською сільською радою, гміною Тучна Республіки Польща і владою білоруського села Клейніки. Вважаємо, що в сучасних умовах транскордонна співпраця – це єдиний реальний спосіб євроінтеграції України, який підкріплений фінансово, законодавчо врегульований, можливий як на рівні громадськості, так і на рівні органів місцевої та державної влади. Саме Європейський інструмент сусідства та партнерства – це яскравий приклад грантової підтримки на міждержавному рівні від країн та урядів.

В «Єдиній комплексній стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на 2015-2020 роки» справедливо зазначається, що сільський розвиток потребує виведення сільських громад на той рівень, коли для підвищення добробуту вони здатні використовувати наявні місцеві активи та поєднувати їх із зовнішніми можливостями на основі партнерства (у тому числі з державою). В результаті чого будуть збережені повноваження та можливості для саморозвитку громад на рівні окремого села в умовах укрупнення базових адміністративно-територіальних одиниць у сільській місцевості³⁶.

Вважаємо, що однією з необхідних умов для вирішення виявлених проблем є використання досвіду розвинутих сільських громад Волинської та інших областей Північно-Західного Полісся, формування світогляду селян, підвищення рівня їх знань та інформованості щодо переваг європейської інтеграції і сільського розвитку в країнах ЄС.

³⁶ Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки: Проект // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/system/files/Єдина%20комплексна%20стратегія%20розвитку%20сільського%20господарства%20та%20сільських%20територій%20на%202015-2020.pdf>.

ПІСЛЯМОВА

Сталий сільський розвиток регіону передбачає диверсифікацію економічної діяльності, створення робочих місць та подолання бідності, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та збільшення обсягів її виробництва через застосування механізмів сільськогосподарської кооперації, підтримку екологічного балансу, досягнення соціально-економічного благополуччя в сільській місцевості, підтримку активності сільських громад та місцевих ініціатив з врахуванням регіональних особливостей кожної сільської громади Волині.

Об'єктом детального дослідження економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку сільських територій Волинської області обрано Хотешівську сільську раду Камінь-Каширського району, яка включає 2 населених пункти – с. Хотешів та с. Котуш. Досліджувана сільська громада має багатий історичний досвід свого функціонування, проте, як і більшість Поліських територій, характеризується низкою соціально-економічних та природоохоронних проблем.

Проведений аналіз демографічної ситуації досліджуваної сільської ради свідчить про старіння населення, зниження темпів демовідтворювальних процесів та значний вплив процесів депопуляції на якісну структуру сільського населення, оскільки дітей дошкільного віку (до 6 років) в Хотешівській сільській раді проживає 8,1 % від загального населення; дітей шкільного віку (від 6 до 16 років) – 16,5 %; осіб від 16 до 60 років – 49,1%, пенсіонерів – 26,3 %. Загальна чисельність населення сільської ради нині складає 2081 особи, які об'єднані у 741 двір.

Основним видом економічної діяльності на території Хотешівської сільської ради залишається сільське господарство, в якому зайнята переважна більшість сільських мешканців. За даними статистичної звітності, станом на 1 січня 2015 року у сільській раді зареєстровано 739 домогосподарств, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення ОСГ». З них 74,6 % утримують худобу та птицю та лише 7,4 % мають в користуванні сільськогосподарську техніку. Хотешівська сільська рада відноситься до природно-

економічної зони Полісся, де переважають дерново-підзолисті та дернові ґрунти піщаного та супіщаного механічного складу, землі перезволожені й заболочені, що не дає змоги збирати високі врожаї сільськогосподарських культур. Тому, на перспективу доцільним вбачається відродження скотарства як традиційної галузі тваринництва, яким завжди славилось волинське Полісся.

В результаті процесів ринкової трансформації на базі колишнього колгоспу ім. Лесі Українки у 2000 році було створено СВК «Хотешівський», земельні ресурси якого нараховують лише 19,9 га, для сільськогосподарського виробництва використовується 6,7 га. Середньорічна чисельність працівників – 8 осіб. Виробничий напрям – молочно-м'ясне скотарство. Використання ресурсів (земельних, трудових, матеріально-технічних) в господарстві нераціональне, як наслідок – економічна ефективність господарювання низька, підприємство вже 5 останніх років збиткове.

Досліджувана сільська громада характеризується високим рівнем розвитку соціальної інфраструктури. Села радіофіковані, електрифіковані, мають телефонний зв'язок, повністю газифіковані. В стадії розробки знаходиться проектно-кошторисна документація для проведення водопостачання та каналізації. На території Хотешівської сільської ради знаходяться загальноосвітня школа І-ІІІ ст., де навчається 250 учнів та загальноосвітня школа І ступеня, що нараховує лише 12 учнів. На території сільської ради функціонує дошкільний навчальний заклад, який відвідують 90 дітей (4 групи), є сільський будинок культури та клуб, бібліотека, 7 футбольних полів (6 – на кожній вулиці в с. Хотешів та 1 в с. Котуш) та облаштований відповідним чином спортивний майданчик, працює тублікарня, а також сільська лікарська амбулаторія, де приймає лікар сімейної медицини (с. Хотешів) й ФАП в с. Котуш, які мають на балансі 2 автомобілі швидкої невідкладної допомоги. Для послуг мешканців села та гостей працює 12 різних торгових закладів, з них: 3 магазини, 8 торгівельних кіосків, 1 кафе. На території сільської ради функціонує 6 водонапірних башт. Проблемним для мешканців досліджуваної сільської ради є відсутність централізованого вивозу сміття та необлаштованість сміттєзвалищ.

Проведений аналіз доходів і витрат Хотешівської сільської ради свідчить про те, що рада є майже повністю дотаційною. Податкові

надходження до місцевого бюджету складають лише 12,5 %, базові державні дотації – 87,5 %. В структурі видатків переважають видатки на функціонування дитячого садка – 72,1 %. Вважаємо, що забезпечення продуктивної зайнятості населення сільської громади за умови здорової і чесної конкуренції дозволить поповнити бюджет самоврядування, що, у свою чергу, поліпшить інфраструктуру сільських територій (дороги, освітлення, електрозабезпечення, водопостачання, каналізацію тощо), сприятиме добробуту територіальної громади в цілому.

В основу розроблених та обґрунтованих стратегічних орієнтирів Хотешівської сільської ради покладено результати соціологічного опитування жителів вище вказаної громади, які дозволили виявити економічні, соціальні та екологічні проблеми й розробити спільно з громадою стратегічні та операційні цілі розвитку й логічну послідовність дій щодо їх втілення у життя. Запропонована стратегія сталого соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради та її подальша реалізація дозволяє поєднати довгострокову перспективу розвитку, поточне управління та вирішення нагальних завдань територіальної громади.

В результаті проведеного соціологічного опитування жителів досліджуваної сільської громади (кількість респондентів склала 100 осіб), виявлено, що найгострішими проблемами Хотешівської сільської ради, на думку учасників анкетного опитування, є: низький рівень доходів (35,8 % відповідей); неможливість працевлаштування (26,9 %); незадовільний стан і недоступність закладів охорони здоров'я, освіти і культури (11,3 %); поширення таких негативних явищ як пияцтво, наркоманія та крадіжки (10,8 %). Проблему неможливості працевлаштуватись за спеціальністю найгостріше відчують молоді люди віком до 35 років – 37,8 %.

Серед перспективних напрямів економічного розвитку територіальної громади пріоритет було надано відродженню високотоварного сільськогосподарського виробництва (33,1 % відповідей), формуванню мережі збуту сільськогосподарської продукції (24,8 %) та створенню підприємств з переробки сільськогосподарської продукції (22,8 %). На думку мешканців громади, її соціальному розвитку сприятимуть, насамперед, створення робочих місць (36,6 %); ремонт й реконструкція доріг та

сільських вулиць (28,6 %); забезпечення справедливої винагороди за селянську працю (21,5 %) та інше.

Як свідчать результати опитування, питання охорони навколишнього середовища відіграють одну з найважливіших ролей у сталому розвитку сільських територій. Дії територіальної громади в усіх аспектах життєдіяльності повинні здійснюватися за умови відтворення родючості земель, збереження лісів, чистого повітря, природних джерел і річок, чистих ґрунтів та інших екологічних проявів. Проблемою Хотешівської сільської ради залишаються несанкціоновані сміттєзвалища, відсутність каналізації або майже непридатність до використання, забруднення озер, річки Турія та вирубка лісів.

Для вибору стратегії подальшого розвитку Хотешівської сільської ради було здійснено *PEST-* та *SWOT-аналіз*, який передбачає дослідження зовнішнього середовища, виокремлення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, що характеризують соціально-економічне положення територіальної громади. До сильних сторін варто віднести: вагомий екологічний, природний потенціал та сприятливе місце розташування сільської ради (наявність великої кількості водних об'єктів); наявність вільних земель, придатних для виробництва/переробки сільськогосподарської продукції; мешканці села – професійні кадри (вчителі, лікарі, підприємці, службовці, працівники сільського господарства); наявність об'єктів архітектурної, історико-культурної спадщини; розвиток об'єктів соціальної інфраструктури; газифікація населених пунктів; добре розвинуте транспортне сполучення з районним та обласним центром; бажання позитивних змін та патріотизм голови сільської ради.

На основі результатів *SWOT-аналізу* визначено, що оптимальною для розвитку досліджуваної територіальної громади буде стратегія сталого соціально-економічного розвитку, при якій стратегічною метою є – побудова села європейського типу із високим рівнем життя мешканців з такими соціально-економічними та екологічними умовами, які сприятливі для розвитку підприємництва, обслуговуючої кооперації, агротуризму та рекреації. При цьому, в економічному секторі повинна бути сформована диверсифікована структура економіки, орієнтована на ефективне використання

місцевих ресурсів; в соціальному секторі – забезпечення відповідного рівня доходів та доступу мешканців до якісних соціальних благ; в екологічному – створення і підтримка екологічно безпечного середовища життєдіяльності.

За результатами проведеного дослідження було складено карту порівняльних переваг, викликів і ризиків. Пріоритетними напрямками стратегії розвитку Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району визначено: напрям 1 – зростання економічного потенціалу сільської громади; напрям 2 – забезпечення високих соціальних стандартів життя; напрям 3 – безпечне та сприятливе для життя і здоров'я довкілля; напрям 4 – підвищення духовного та культурного рівня, збереження національних традицій. Визначено мету, завдання та бачення майбутнього в результаті реалізації відповідних напрямів. Відповідно до вище наведених стратегічних напрямів розвитку Хотешівської сільської ради на період до 2025 року розроблено оперативні цілі та заходи, які дозволять досягнути обраної мети розвитку в економічній, соціальній, екологічній та культурній сферах.

Механізм реалізації запропонованих для впровадження заходів передбачає узгодження способів дій Хотешівської сільської ради з основними виконавцями, громадою села, підприємцями, керівниками установ і організацій стосовно досягнення операційних цілей та виконання основних заходів. Основними завданнями моніторингу втілення запропонованих заходів є: аналіз досягнення запланованих результатів і виявлення причин невиконання заходів щодо досягнення результатів за окремими пріоритетними напрямками розвитку територіальної громади; формування рекомендацій з метою коригування заходів; аналіз змін зовнішнього середовища; аналіз змін у територіальній громаді. Фінансування заходів буде здійснюватись за рахунок державного, обласного, районного бюджетів та за рахунок залучення коштів громади, грантових фондів, інвесторів.

Слід зазначити, що переорієнтація командно-адміністративного управління на користь місцевого самоврядування докорінно змінює методичні підходи до формування управлінських рішень. Це практично новий, відмінний від існуючого, методичний підхід. Він передбачає заміну галузевого управління територіальним з подальшою чіткою регламентацією дій керівних структур, насамперед на місцевому, а далі на районному, обласному,

регіональному і загальнодержавному рівнях. Вони мають бути орієнтовані на створення належних умов праці та максимальне задоволення соціальних потреб населення.

Тому, лише реформування державної регіональної політики, формування прозорої моделі управління соціально-економічним розвитком села, адаптованої до світових стандартів, спроможність сільських громад та їхніх представницьких органів дозволить розв'язати нагальні проблеми прискорення інтенсивного розвитку агропромислового виробництва та підвищення рівня життя сільського населення. Це сприятиме покращанню демографічної ситуації, забезпеченню повної зайнятості працездатного населення, поліпшенню добробуту селян і розширенню асортименту та якості надаваних їм послуг у регіоні.

Таким чином, вирішення соціально-економічних проблем комплексного розвитку сільських територій Волинської області, більш повного забезпечення сільського населення об'єктами соціальної інфраструктури потребує більш активних дій всіх органів управління щодо збільшення фінансування цієї сфери, залучення інвестицій, створення престижного життя на селі, поступово доводячи її до рівня життя міського населення, вирішення всіх життєво важливих проблем жителів волинських сіл, підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва тощо.

АНОТАЦІЯ

В колективній монографії досліджено комплекс науково-методологічних і практичних проблем соціально-економічного розвитку сільських територій зони Полісся Волинської області на прикладі Хотешівської сільської ради Камінь-Каширського району. В роботі розкрито історичні передумови створення та ефективного функціонування Хотешівської сільської ради, визначено особливості розвитку досліджуваної сільської громади в різні історичні періоди: польсько-литовська доба; період російського царизму та Перша світова війна; друга світова війна та післявоєнний період; часи Радянської влади тощо.

Досліджено основні тенденції та здійснено оцінку соціально-економічного розвитку Хотешівської сільської ради: природно-кліматичні умови та забезпеченість й використання земельних ресурсів; проаналізовано демографічну ситуацію та зайнятість населення; розкрито соціальні та виробничо-фінансові умови а також проблеми розвитку громади. Проведено детальний аналіз результатів соціологічного опитування жителів досліджуваної сільської громади, розкрито умови та особливості анкетування, досліджено економічні, соціальні та екологічні аспекти життя мешканців сільської громади.

За допомогою методів стратегічного аналізу розроблено та обґрунтовано перспективні напрями розвитку Хотешівської сільської ради задля її ефективного функціонування, конкретизовано операційні цілі, завдання та бачення майбутнього. Це дасть змогу раціонально розподілити наявні природно-кліматичні, матеріально-технічні та трудові ресурси, а отже досягти підвищення інвестиційної і підприємницької активності, забезпечить ефективний розвиток виробничої, соціальної, туристичної інфраструктури, будуть створені умови для загального підвищення соціальних стандартів та якості життя людей, підвищиться рівень екологічної безпеки, будуть збережені національні традиції поліських сільських територій регіону в цілому. Дослідження, результати яких увійшли до цієї монографії, пропонують звернути увагу на першочергову необхідність посилення ролі сільських громад, розвиток самоврядування сільських територій, підтримання локальних ініціатив щодо взаємодопомоги сільських жителів.

АННОТАЦИЯ

В коллективной монографии исследован комплекс научно-методологических и практических проблем социально-экономического развития сельских территорий зоны Полесья Волынской области на примере Хотешовского сельского совета Камень-Каширского района. В работе раскрыты исторические предпосылки создания и эффективного функционирования Хотешовского сельского совета, определены особенности развития исследуемой сельской общины в разные исторические периоды: польско-литовский период; период русского царизма и Первая мировая война; Вторая мировая война и послевоенный период; времена Советской власти и современный этап.

Исследованы основные тенденции и осуществлена оценка социально-экономического развития Хотешовского сельского совета: природно-климатические условия, обеспеченность и использование земельных ресурсов; проанализирована демографическая ситуация и занятость населения; раскрыты социальные и производственно-финансовые условия, а также проблемы развития общины. Проведен детальный анализ результатов социологического опроса жителей исследуемой сельской общины, раскрыты условия и особенности анкетирования, охарактеризованы экономические, социальные и агроэкологические аспекты жизни жителей сельской общины.

С помощью методов стратегического анализа разработаны и обоснованы перспективные направления развития Хотешовского сельского совета с целью ее эффективного функционирования, конкретизированы операционные цели, задания и виденье будущего. Это даст возможность рационально распределить имеющиеся природно-климатические, материально-технические и трудовые ресурсы, а следовательно – достичь повышения инвестиционной и предпринимательской активности. Также обеспечит эффективное развитие производственной, социальной, туристической инфраструктуры, будут созданные условия для общего повышения социальных стандартов и качества жизни людей. Повысится уровень экологической безопасности, будут сохранены национальные традиции Полесских сельских территорий региона в целом.

SUMMARY

In a collective monograph the complex of scientifically-methodological and practical problems of socio-economic development of rural territories of one of Polesye of the Volyn region is investigational on the example of Khoteshiv of village soviet of Kamin-Kashirskiy district. Historical preconditions of creation and effective functioning of Khoteshiv of village soviet are in process exposed, the features of development of the investigated rural community are certain in different historical periods: Poland-Lithuania twenty-four hours; period of Russian carizm and First world war; second world war and post-war period; times of Soviet power and modern stage.

Basic tendencies are investigational and the estimation of socio-economic development of Khoteshiv of village soviet is carried out: natural and climatic terms and material well-being and use of the landed resources; a demographic situation and employment of population are analyses; social and productive-financial terms and also problems of development of society are exposed. The detailed analysis of results of the sociological questioning of habitants of the investigated rural community is conducted, terms and features of questionnaire are exposed, the economic, social and agriculture and ecology aspects of life of habitants of rural are investigational.

By means of methods of strategic analysis perspective directions of development of Khoteshiv of village soviet of Kamin-Kashirskiy district of the Volyn region are worked out and reasonable for the sake of her effective functioning, operating-rooms are specified whole, task and vision future. It will give an opportunity rationally to distribute present natural and climatic, material and technical and laborer sources, and thus to attain the increase of investment and enterprise activity, will provide effective development of productive, social, tourist infrastructure, there will be the created terms for the general increase of social standards and quality of life of people, ecological strength security will rise, national traditions of Polesye rural territories of region will be stored on the whole. The researches whose result are presented in this monograph. Focus on the primary task of strengthening the position of rural communities, developing self-administration on rural territories, supporting grass-root initiatives as to the interaction and mutual assistance among rural dwellers.

[illegible]

Наукове видання

**СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
ХОТЕШІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
КАМІНЬ-КАШИРСЬКОГО РАЙОНУ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Колективна монографія

Технічні редактори: *Поліщук М.О., Пахольчук К.С.*
e-mail: voldsqds@gmail.com.

Відповідальний за випуск: *Соколова А.О., к.е.н., доцент*
e-mail: alla.sklva@rambler.ru

Формат 60х84 1/16. Ум. друк. арк. 7,2, тираж 300, зам. № 16
Підписано до друку 06.04.2017

ВОРВП «Надстир'я»
43016, м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 7
Тел.. (0332)72-20-13 e-mail: nadstyria@gmail.com

Свідоцтво про Державну реєстрацію ДК № 349 від 02.03.2011 р.